

РХІВН УКРАЇНИ

1974

1

Архів України

ОРГАН АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

№ 1 (123) 1974

Січень—лютий

Рік видання XXVIII
Виходить раз на два місяці

З М І С Т

О. Г. Мітюков — Здійснення ленінських ідей централізації архівної справи на Україні в 1920—1922 рр.	3
Г. Я. Сергієнко — До питання про критерії актуальності документальних публікацій	12
До 30-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників	
П. С. Дишлевий — Боротьба трудящих промислових центрів України за зрив фашистської окупаційної політики (1941—1944 рр.)	18
М. О. Буцько — Донбас відбудовувала вся країна	24

ОБМІН ДОСВІДОМ

Г. І. Борисова (Чернівці) — Використання документів Чернівецького облдержархіву в патріотичному вихованні молоді	35
Н. М. Слончак — З досвіду створення іменного каталога на фотодокументи в ЦДАКФД УРСР	39
Л. Л. Рябуха (Чернігів) — Картонування і вивчення фізичного стану документів у Чернігівському облдержархіві	42
Л. М. Терес (Вінниця) — Створення довідкових картотек до документів особового складу у Вінницькому облдержархіві	43
Т. М. Ковбаса, О. П. Романова (Чернігів) — Про досвід роботи відомчого архіву Чернігівського кооперативного технікуму	47

ДОКУМЕНТИ

Л. З. Гісцова, Н. М. Фаустова — Доповнення до «Каталога колекції документів Київської археографічної комісії»	50
---	----

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ

Ю. А. Барштейн — Радянські настільні медалі, присвячені видатним діячам і визначним центрам науки України	64
М. Ф. Яременко (Ворошиловград) — Печатки профспілкових організацій металістів і гірників Донбасу 1918—1930 рр. як історичне джерело	79

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

Л. А. Підгайчук — Івано-Франківський облдержархів	82
І. І. Львовський — Полтавський облдержархів	83
Г. Ю. Дроб'язко — Сумський облдержархів	84

По сторінках зарубіжних архівознавчих журналів

О. А. Купчинський (Львів) — Болгарський архівний журнал «Известия на държавните архиви» за 1971—1972 рр., № 21—24	86
---	----

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

А. В. Кентій — У Колегії Архівного управління при Раді Міністрів УРСР	90
З. О. Сендик — Всесоюзна нарада-семінар з питань роботи державних архівів з кінофотофонодокументами	93
М. Г. Вавричин (Львів) — Семінар з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у м. Львові	94
Т. О. Успенська (Сімферополь) — Наукова конференція кримських архівістів	95
Відзначення ювіляра	96

Редакційна колегія:

О. Г. Мітюков (головний редактор), Н. Ф. Врадій, Л. З. Гісцова, П. С. Дишлевий, В. О. Замлинський, В. С. Коновалова, І. П. Кравченко (заст. головного редактора), В. В. Кузьменко, М. О. Місерман, М. Г. Савченко, З. О. Сендик, Г. Я. Сергієнко, В. І. Стрельський, Т. В. Студеніков, Є. П. Шаталіна.

Адреса редакції: 252601, Київ-110, МСП, Солом'янська, 24.

Телефони: 76-81-33, 71-97-64, 71-97-63.

АРХИВЫ УКРАИНЫ

Научно-информационный бюллетень Архивного управления при Совете Министров УССР
(На украинском языке)

© Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, 1974 р.

БФ 07732. Підписано до друку 7.II 1974 р. Формат паперу 70×108¹/₁₆. Друк. фіз. арк. 6. Умовн. друк. арк. 9,6. Обл.-вид. арк. 9,6. Тираж 19600. Зам. К-214.

Друкарня видавництва «Київська правда», Київ, вул. Леніна, 19.

ЗДІЙСНЕННЯ ЛЕНІНСЬКИХ ІДЕЙ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ НА УКРАЇНІ В 1920—1922 рр.

О. Г. МИТЮКОВ

Звільнення вже на початку грудня 1919 р. більшої частини території України від денікінських і петлюрівських військ створило умови для відновлення діяльності радянського апарату на місцях. Одночасно з ним розпочали свою роботу й архівні органи. У другій половині грудня в Києві вже працювало Архівне управління при губнаросвіті*. До березня 1920 р. воно зареєструвало понад 50 архівів, у тому числі фонди губернського правління, попечителя учбового округу, судової палати, губернського земства та окружного суду¹. Комісар Полтавського губернського земства наприкінці грудня 1919 р. запропонував Центральному історичному архіву Полтавщини взяти під охорону всі архіви колишніх державних громадських установ м. Полтави і губернії. Завідуючі відомчими архівами мали протягом тижня подати відомості про стан документів підпорядкованих їм установ. Реквізиція приміщень або майна архівів без відома і згоди Центрального історичного архіву була категорично заборонена².

5 січня 1920 р. відновила свою діяльність архівна секція Харківського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини³, яку очолив Д. І. Багалій*. З перших днів свого існування вона почала реєстрацію архівів м. Харкова і губернії. Всім архівам були видані охоронні листи, бездоглядні архівні зібрання опечатувались або з метою поліпшення їх зберігання переміщувались у безпечні місця. Тоді ж виникла думка про організацію спеціального архіву революції для документів з історії революційного руху, починаючи з 1905 р. Основу цього архіву мали скласти фонди губернського жандармського управління й охоронного відділення. Він був заснований у лютому 1920 р. під назвою Слобожанський архів революції. В ньому почали концентруватися документи з історії революційного руху до 1917 р., створювалася бібліотека й ілюстративно-меморіальний відділ⁴. Проте профіль і структура архіву ще не були чітко визначені.

З ініціативи архівної секції було також вирішене питання про реорганізацію Харківського історичного архіву, який існував при Харківському університеті на добровільні внески громадськості, в Центральный історичний архів з підпорядкуванням його архівній секції губернського

* До складу Архівного управління при губнаросвіті у Києві увійшли працівники колишнього Головного архівного управління при Позашкільному відділі Наркомосвіти УРСР.

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 3, спр. 5, арк. 2, 7, 8.

² «Власть Советов» (орган Полтавського губкому КП(б)У) № 14, 30 грудня 1919 р.

³ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 3, спр. 3, арк. 1.

* Багалій Дмитро Іванович (1857—1932) — український історик, акад. АН УРСР (з 1919). У 1920—1926 рр. — зав. архівною секцією Харківського губкопмису, член Особливої всеукраїнської архівної комісії, заст. завідуючого Головним архівним управлінням Наркомосвіти УРСР, заст. завідуючого Центральним архівним управлінням УРСР, зав. відділом архівознавства ЦАУ УРСР. Як історик Д. І. Багалій формувався під впливом буржуазної соціологічної школи позитивізму та націоналістичних концепцій української буржуазно-ліберальної школи В. Б. Антоновича.

⁴ Известия Всеукраевского и Харьковского губревкома № 51, 18 лютого 1920 р., стор. 5.

комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (губкопмису). В архіві працювали три відділи: архівних документів установ Лівобережної України, Слобідської України з XVII ст. і Харківщини з часу запровадження загальноросійського губернського адміністративного поділу на Україні в кінці XVIII ст.⁵

Особливістю архівного будівництва на Україні у 1920 — 1921 рр. було те, що поряд з місцевими архівними установами в системі Наркомосвіти УСРР в ці роки діяла Особлива всеукраїнська архівна комісія.

Перша світова і громадянська війни, іноземна воєнна інтервенція завдали великої шкоди народному господарству України. Матеріальні збитки становили в цілому понад 12 млрд. карбованців золотом⁶. Заводи і фабрики республіки відчували велику нестачу сировини і палива. У важкому становищі перебувала й паперова промисловість.

Розгортаючи роботу, державні установи, культурні й учбові заклади потребували значної кількості паперу, а паперові фабрики на той час ще не відновили своєї діяльності. В умовах паперової кризи деякі установи й організації стали на шлях самовільного використання для своїх потреб архівних матеріалів, які на їх думку не мали будь-якої наукової або практичної цінності. В колах працівників паперової промисловості розглядалося питання про можливість використання таких документів як сировини для виробництва паперу. 3 лютого 1920 р. Уповноважений по відбудові паперової промисловості на Україні порушив перед Всеукраїнським революційним комітетом питання про використання архівних документів як макулатури для потреб паперової промисловості. У зв'язку з цим пропонувалося створити при Всеукрревкомі спеціальну комісію, яка б забезпечила авторитетне розв'язання питання про історичну цінність тих чи інших архівів або їх частин. До складу комісії мали ввійти представники Всеукрревкому, Головпаперу, архівної секції Харківського губкопмису та інших заінтересованих установ⁷.

Всеукраїнський революційний комітет, розглянувши конкретні пропозиції та враховуючи як інтереси Головпаперу щодо використання непотрібних архівних матеріалів, так і звертаючи серйозну увагу на необхідність ретельної охорони архівів, заборонив установам, організаціям та окремим особам використовувати документи без дозволу відповідних державних органів. 7 лютого 1920 р. була видана постанова «Про використання радянських, колишніх державних, громадських і приватних архівів», де відзначалося, що точний порядок використання архівних матеріалів, які не мають наукового або практичного значення, здійснюється Особливою комісією при Всеукрревкомі. До її складу входили представник Ревкому, голова архівної секції Харківського губкопмису Д. І. Багалій і Уповноважений по відбудові паперової промисловості на Україні⁸. В цій постанові всім державним, громадським установам та організаціям, а також приватним особам пропонувалося негайно зареєструвати свої архіви і вказати їх місцезнаходження. Відповідальність за збереження архівів покладалася на ті установи, де архіви розмішувалися. Будь-яке використання архівних матеріалів без дозволу Особливої комісії суворо заборонялося.

Особлива комісія при Всеукрревкомі вже 24 лютого 1920 р. розробила тимчасовий порядок розбирання й утилізації архівних матеріалів, який передбачав ретельний контроль за відбором документів відповідно до описів. Було вирішено розпочати роботу з архівів поштового і залізничного відомств. Діяльність комісії в цей період обмежувалася лише територією Харківської губернії.

⁵ Известия Всеукрревкома и Харьковского губревкома № 56, 24 лютого 1920 р., стор. 4.

⁶ История Украинской ССР, т. 2. К., 1969, стор. 175.

⁷ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 1, спр. 1, арк. 3—4.

⁸ Собрание узаконений и распоряжений Всеукраинского революционного комитета, 1920, № 2, ст. 19.

В березні 1920 р. у зв'язку з припиненням діяльності Всеукраїнському Раднарком УСРР підтвердив функцію комісії і поширив її діяльність на всю територію республіки, перейменувавши в Особливу всеукраїнську архівну комісію (ОВАК). У постанові РНК УСРР підкреслювалося, що головним напрямом її діяльності є робота «по охороні цінних у науковому відношенні архівних матеріалів»⁹. Широкі повноваження, які надавалися ОВАК щодо архівів, фактично перетворили її на загальнореспубліканський орган по керівництву архівним будівництвом, головний зміст якого в той час полягав насамперед у реєстрації, концентрації й охороні архівних матеріалів.

Для розгортання діяльності у всеукраїнському масштабі ОВАК порушила перед урядом республіки питання про організацію своїх місцевих органів. 24 квітня 1920 р. РНК УСРР прийняла постанову про організацію губернських комісій ОВАК¹⁰, які протягом 1920 — першої половини 1921 р. були створені у всіх губерніях¹¹. На ці комісії покладалось насамперед завдання відбору з архівів документів, які мали діловодне й наукове значення і підлягали постійному зберіганню. Ті ж матеріали, що не становили ніякої цінності в цьому відношенні, передавалися місцевим органам Головпаперу. До складу губернських архівних комісій входили представники органів Радянської влади, архівних секцій губкомісій, установ Головпаперу і Робітничо-селянської інспекції. Голову комісії призначав губвиконком. При губкомісіях працював штат інструкторів по розбиранню архівів (з розрахунку один на два повіти), до роботи широко залучалися особи з історичною освітою.

Період роботи ОВАК та її місцевих органів посідає важливе місце в історії архівного будівництва в УСРР. Проте їх діяльність не дістала належної оцінки і правильного висвітлення. Окремі автори висловлюють хибні міркування про нібито масове знищення архівних матеріалів в ті роки, безпідставно абсолютизують і перебільшують таку функцію ОВАК і губкомісій, як виділення архівних документів для передачі паперовим фабрикам¹². При цьому ігноруються надзвичайно важливі заходи, здійснені ними по лінії охорони й передачі до архівних секцій великої кількості цінних історичних джерел з історії України.

Діяльність ОВАК та її місцевих органів — губкомісій розгорталася в кількох основних напрямках: реєстрація архівів, організація їх охорони, виділення документів для постійного зберігання, а також для потреб паперової промисловості. З метою реєстрації архівів ОВАК і губкомісії публікували у місцевій пресі обов'язкові постанови про облік всіх без винятку архівів державних, громадських установ і організацій та приватних осіб у зазначений строк. Такі ж постанови видавали й органи Радянської влади — виконкоми і ревкоми. Охорона архівів здійснювалася шляхом їх передачі на відповідальне зберігання установам та організаціям, переміщення в сховища губкомісій і архівних секцій, встановлення зовнішніх чергових постів.

Робота губернських комісій регламентувалася «Тимчасовою інструкцією про порядок вилучення й утилізації непотрібних архівних матеріалів» та «Додатковою інструкцією» до неї¹³. Матеріали, що виділялися до знищення, і ті, що залишалися на зберігання, описувалися. Рі-

⁹ Собрание узаконений и распоряжений Всеукраинского революционного комитета, 1920, № 3, ст. 41.

¹⁰ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 1, спр. 4, арк. 10.

¹¹ Там же, спр. 7, арк. 1—3.

¹² О. Водолажченко, В. Барвінський. Короткий нарис історії архівної справи на Україні та діяльності Укрцентрархіву за 1924 рік. — Архівна справа, кн. I. Харків, 1925, стор. 46—47; А. Цвітков. Особлива всеукраїнська архівна комісія. — Архівна справа, кн. I. Харків, 1925, стор. 73—85. Радянське архівне будівництво на Україні (передова). — Архіви України, 1968, № 3, стор. 6; О. Осадчук, Л. Скудна, В. Шевченко. — Архіви України, 1970, № 5, стор. 11—12.

¹³ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 1, спр. 4, арк. 18, 19—20.

шення про вилучення тих чи інших категорій документів приймалися колегіально. У разі, якщо один з членів був незгодний з рішенням комісії, він міг оскаржити це рішення безпосередньо перед ОВАК.

Надзвичайно важливим було те, що «Тимчасова інструкція» зобов'язувала губкомісії передавати без попереднього розгляду до архівних секцій губкопмисів всі без винятку документи до початку XIX ст., фонди колишніх губернських установ по 1880 р., міських і земських архівів по 60—70 рр. XIX ст. Підлягали негайній передачі архівним установам документи військово-морського відомства, канцелярій губернаторів, казенних палат, судових установ, управлінь державного майна. Особлива увага зверталася на відбір документів з історії революційного руху. Інструкція забороняла будь-яке виділення документів протягом 5-річного терміну з фондів діючих радянських установ, громадських і кооперативних організацій. В ній вказувалося: «Знищуються справи, що не мають ні діловодного, ні наукового значення для історії дипломатичних відносин, політичного, громадського і соціального життя. Знищуються цілком однорідні за змістом і формою. При цьому один з таких документів повинен бути збережений як зразок. При виділенні справ для Головпаперу мають бути вилучені з них і залишені на зберігання окремі документи, що становлять діловодний або науковий інтерес, а також автографи, зразки печаток гербового паперу, друкованих бланків і зразки діловодства»¹⁴.

За час діяльності ОВАК та її місцевих органів до архівосховищ надійшло сотні тисяч справ цінних архівних документів. Зокрема, Полтавська губкомісія передала до історичного архіву документи ревізьких казок за 1763—1858 рр., Палати державного майна за 1840—1862 рр., міських ратуш за 1760—1810 рр.¹⁵ У Чернігові під охорону комісії були взяті архіви канцелярії губернатора (1762—1917), губернського правління (1797—1917), Чернігівського і Новгород-Сіверського намісництва (1782—1798), справи полків Лівобережної і Слобідської України за 1759—1787 рр. тощо.

Проте діяльність ОВАК та її губкомісій не була позбавлена й істотних недоліків. Разом з непотрібними в утиль іноді передавалися і цінні документи. Це пояснювалось насамперед низьким фаховим рівнем частини співробітників губкомісій, які залучалися до розбирання архівних матеріалів і визначення їх науково-історичної цінності, недостатнім рівнем організаційно-методичної допомоги з боку ОВАК.

Негативно відбивався на загальному стані керівництва архівною справою в республіці і паралелізм у діяльності ОВАК та інших архівних установ, зокрема архівних секцій губкопмисів. У заходах щодо відновлення діяльності архівних установ після звільнення території України від денікінців недостатньо враховувався досвід архівного будівництва в Російській Федерації, де на основі ленінського Декрету від 1 червня 1918 р. було централізовано керівництво архівною справою.

У зв'язку з цим та з метою вироблення загальних основ політики уряду УСРР щодо архівного будівництва з ініціативи ОВАК¹⁶ 20 квітня 1920 р. Рада Народних Комісарів УСРР затвердила «Тимчасове положення про архівну справу», яке було опубліковане 29 квітня 1920 р. в «Известиях Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета и Харьковского губревкома» як постанова РНК УСРР про націоналізацію і централізацію архівної справи на Україні. Ця постанова відіграла важливу роль в архівному будівництві республіки. У ній відзначалося:

«1. Всі архіви, включаючи й приватні зібрання документів, а також стародруковані видання, оголошуються загальнонародним надбанням.

¹⁴ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 1, спр. 4, арк. 20.

¹⁵ Там же, спр. 2, арк. 373.

¹⁶ Там же, оп. 3, спр. 3, арк. 24.

2. Всі установи, що мають архіви, не мають права ні знищувати, ні продавати, ні передавати їх.

3. Листування або архівні документи, потрібні для поточного діловодства, залишаються на відповідальному зберіганні установ.

4. Листування або архівні документи діючих установ, непотрібні для поточного діловодства, надалі до вироблення постійних положень передаються у відання архівних секцій при губнаросвітах і будь-яке їх переміщення здійснюється з дозволу цих секцій.

5. Всі бездоглядні архіви разом з приміщеннями, які вони займають, передаються в повне розпорядження архівних секцій при губнаросвітах.

6. Винні в порушенні цієї постанови притягуються до законної відповідальності»¹⁷.

Постанова РНК УСРР піднесла архівну справу на рівень важливої галузі державної політики. Всі архіви ліквідованих установ, а також документи діючих установ і організацій, непотрібні для поточної роботи, передавалися у відання архівних секцій при губернських відділах народної освіти, які таким чином визнавалися державними архівними органами в республіці.

На виконання цієї постанови уряду республіки місцеві органи Радянської влади на Україні — губвиконкоми і губревкоми — протягом 1920 р. видали ряд наказів, постанов і розпоряджень, в яких зобов'язали громадські й кооперативні установи та організації неухильно виконувати основні положення про націоналізацію і централізацію архівної справи.

В основу централізації архівної справи на Україні, яка знайшла відображення у постанові РНК УСРР від 20 квітня 1920 р., були покладені підписані В. І. Леніним у 1918 — 1919 рр.: декрет «Про реорганізацію і централізацію архівної справи» (1 червня 1918 р.); постанова РНК РСФРР про архіви і справи розформованих частин, штабів і управлінь колишньої постійної армії (27 березня 1919 р.); положення про губернські архівні фонди (31 березня 1919 р.); декрет про збереження і знищення архівних справ (31 березня 1919 р.); декрет про скасування права приватної власності на архіви померлих російських письменників, композиторів, художників та вчених, що зберігаються в бібліотеках і музеях (29 липня 1919 р.).

Постанова РНК УСРР від 20 квітня 1920 р., вирішивши ряд принципів питань архівного будівництва в республіці, заклала підвалини радянського архівного законодавства на Україні, яке послідовно розвивалося і розвивається у відповідних актах уряду Української РСР. Організація виконання цієї постанови була покладена на Архівний відділ Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМИС), який відновив свою діяльність у вересні 1920 р. у Харкові¹⁸. В його складі організовувалися чотири підвідділи: архівознавства, контрольно-експертний, адміністративно-технічний, архівних фондів¹⁹. Очолював Архівний відділ Д. І. Багалій.

Головна увага Архівного відділу ВУКОПМИСу в цей період зосереджувалася на виробленні правил та інструкцій з основних питань діяльності архівних установ, на пошуках шляхів розвитку ідей централізації архівної справи у практиці архівного будівництва на Україні.

Оскільки основні зусилля архівних установ були зосереджені на реєстрації і розбиранні архівів, постало питання про методичне забезпечення цієї роботи. Архівний відділ протягом першої половини 1921 р.

¹⁷ Известия Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета и Харьковского губревкома № 107, 29 квітня 1920 р.; ЦДАЖР УРСР, ф. 2, оп. 1, спр. 576, арк. 111.

¹⁸ Известия Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета и Харьковского губревкома № 107, 29 квітня 1920 р.

¹⁹ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 1, спр. 12, арк. 17, 18.

розробив загальну інструкцію по розбиранню архівних фондів. При її підготовці було враховано досвід роботи губкомісій ОВАК і архівних секцій губкопмисів. В інструкції давався докладний перелік категорій документів з питань політичного, економічного, соціального і культурного життя, що підлягали зберіганню²⁰. Певна увага приділялася питанням організації наукового описання архівних матеріалів.

Важливим заходом Архівного відділу була постановка питання про реорганізацію архівної справи на Україні за зразком Російської Федерації, де ще з червня 1918 р. діяло Головне архівне управління при Наркомосвіті РСФРР. 28 квітня 1921 р. колегія Наркомосвіти УСРР, обговоривши стан архівної справи в республіці, ухвалила створити на базі Архівного відділу ВУКОПМИСу Головне архівне управління при Наркомосвіті УСРР (Головарх)²¹⁻²² і зв'язати його діяльність з роботою Істпарту*. 24 серпня 1921 р. колегія Наркомосвіти УСРР схвалила положення про Головне архівне управління, його штати і колегію²³, а 3 вересня 1921 р. рішення колегії було затверджене наказом народного комісара освіти УСРР, який встановлював колегію Головарху в складі: М. О. Скрипник** — голова, Д. І. Багалій — заст. голови, В. І. Веретенников***, М. В. Довнар-Запольський**** та ін. члени²⁴.

Головне архівне управління створювалося при Наркомосвіті УСРР як його особлива частина²⁵. На нього було покладено загальне керівництво архівним будівництвом на Україні, організацію мережі архівних установ, проведення наукових досліджень в галузі архівної справи. У складі Головарху засновувалися відділи: архівознавства, обліково-контрольний, експертний та історико-революційний.

Із створенням Головного архівного управління склалися передумови для поліпшення загального стану архівної справи на Україні. Важливим напрямом діяльності Головарху була організація роботи центральних архівів республіки, зокрема Архіву революції у Харкові та центральних історичних архівів у Києві й Харкові. Створений у 1920 р. Слобожанський архів революції в січні 1922 р. був реорганізований в Центральний архів революції, який складався з трьох відділів: архівних матеріалів, друкованих видань, ілюстративно-меморіальних матеріалів. У відділі архівних матеріалів, зокрема, були зосереджені таємні справи кан-

²⁰ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 1, спр. 13, арк. 8.

²¹⁻²² Там же, ф. 166, оп. 2, спр. 16, арк. 22.

* Комісія для збирання і вивчення матеріалів з історії Жовтневої революції та історії Російської Комуністичної партії (Істпарт), була заснована у вересні 1920 р. з ініціати В. І. Леніна. 6 квітня 1921 р. ВУЦВК прийняв постанову «Про Комісію при ВУЦВК для історії української революції і Комуністичної партії» (Істпарт). У березні 1922 р. Істпарт було підпорядковано ЦК КП(б)У. Відповідно до постанови про утворення Всеукраїнського Істпарту в його повне і виключне відання переходили всі архівні й музейні матеріали з історії революції і Комуністичної партії на Україні. У 1929 р. Істпарт ЦК КП(б)У було реорганізовано в Інститут партії і Жовтневої революції при ЦК КП(б)У. Організація на Україні Істпарту та його місцевих органів забезпечила партійний контроль за цінними архівними джерелами з історії Жовтневої революції і Комуністичної партії, спрямувала їх використання в інтересах Радянської влади, позитивно позначилася на загальному стані архівної справи на Україні.

²³ ЦДАЖР УСРР, ф. 166, оп. 2, спр. 16, арк. 75.

** Скрипник Микола Олексійович (1872—1933) — державний і партійний діяч УСРР. Член Комуністичної партії з 1897 р. У 1921—1922 рр. — нарком внутрішніх справ УСРР, а в 1922—1927 рр. — нарком юстиції та Генеральний прокурор УСРР (з 1925). В 1921—1922 рр. М. О. Скрипник одночасно очолював Головне архівне управління при Наркомосвіті УСРР.

*** Веретенников Василь Іванович (1880—1942) — історик, професор Харківського університету (1920—1930), з 1922 по 1933 р. працював на відповідальних посадах в Головному та Центральному архівних управліннях УСРР, автор багатьох праць з архівознавства.

**** Довнар-Запольський Митрофан Вікторович (1867—1934) — історик, професор Київського і Харківського університетів, у 1920—1922 рр. — зав. відділом архівознавства Головного архівного управління при Наркомосвіті УСРР.

²⁴ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 2, спр. 5, арк. 5.

²⁵ Там же, ф. 166, оп. 2, спр. 16, арк. 83—84.

целярії харківського губернатора з 1882 р., харківського поліцмейстера, судової палати, губернського жандармського управління, охоронного відділення тощо.

Більш чітко був визначений профіль створеного також у 1920 р. Харківського центрального історичного архіву, в якому були зосереджені фонди з історії Лівобережної і Слобідської України та Харківської губернії до 1917 р. В архіві працювали також три відділи: 1) відділ Лівобережної України — фонди малоросійських колегій, Генеральної військової канцелярії, Генерального військового суду, Скарбової канцелярії, Похідної канцелярії гетьмана Розумовського, Чернігівського, Катеринославського, Новгород-Сіверського намісництв та ін. за XVII—XVIII ст.; 2) Слобідськоукраїнський відділ — фонди установ та організацій Слобідської України за XVIII ст., окремі колекції документів за XVII ст.; 3) Харківський відділ — фонди губернських і повітових установ Харківщини за XIX ст. Поряд з архівними фондами установ зберігалися фонди особового походження з документами XVIII—XIX ст.²⁶

У травні 1922 р. у Києві на базі Всеукраїнського головного архіву, заснованого у серпні 1919 р., був остаточно організований Центральний історичний архів у складі чотирьох відділів: архіву давніх актових книг, обласного, релігійних культів і військового архівів²⁷.

Одним з першочергових завдань Головарху було розгортання мережі губернських архівних управлінь, які створювалися у відповідності з положенням про Головне архівне управління. 13 січня 1922 р. Раднарком УСРР прийняв постанову «Про ліквідацію діяльності ОВАК, губернських архівних комісій і архівних секцій»²⁸. Всі кошти і кредити цих установ, а також їх майнові права та зобов'язання передавалися губархам. Протягом січня — липня 1922 р. організація губернських архівних управлінь була в цілому завершена. За рішенням колегії Головарху на базі Київського губарху був створений Київський філіал Головарху, якому підпорядковувалися архівні установи Київської, Волинської і Подільської губерній²⁹. Таким чином, рішенням уряду республіки існуючий паралелізм у діяльності архівних установ і певна децентралізація архівної справи були усунуті.

Завдяки створенню губернських архівних управлінь поживалося архівне будівництво на місцях. Цьому сприяло також видання губернськими виконавчими комітетами обов'язкових постанов з питань архівної справи. Зокрема, Подільський губвиконком у своєму наказі від 23 квітня 1922 р. підпорядкував усі архіви незалежно від їх положення Подільському губархові. Установи й організації зобов'язувалися дбайливо охороняти архіви, реєструючи їх своєчасно в архівних органах. Для контролю за станом архівів у повітах і волостях на посади тимчасово уповноважених губарху призначалися інструктори повітових і волосних відділів народної освіти³⁰. У наказі Київського губвиконкому «Про архіви» оголошувалося, що всі архіви, діловодство, окремі писані акти і документи всіх без винятку установ: урядових, військових і залізничних, громадських, релігійних, приватних, що функціонували до липня 1920 р.³¹, перебувають у віданні губарху. Аналогічні за змістом накази були видані і в інших губернських центрах республіки.

Керуючись законодавчими актами уряду республіки і відповідними наказами місцевих органів Радянської влади, губархи розгорнули роботу по обстеженню і реєстрації архівів, концентрації і розбиранню

²⁶ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 2, спр. 78, арк. 19—20.

²⁷ Там же, спр. 47, арк. 16 зв.

²⁸ Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины, 1922, № 1, ст. 23.

²⁹ ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 2, спр. 33, арк. 41.

³⁰ Там же, спр. 51, арк. 24.

³¹ Там же, спр. 47, арк. 37.

документів у власних сховищах. Вживалися заходи щодо охорони архівів, які тимчасово зберігалися у приміщеннях інших установ. Зокрема, в Чернігові було зареєстровано 136 архівів, а в повітах губернії — 1686³². У Києві було ретельно обстежено 39 великих зібрань архівних документів, з яких 16 було прийнято до сховищ губарху, серед них архіви кадетського корпусу, повітового земства, повітового з'їзду мирових суддів³³ та ін.

Протягом 1922 р. Головарх розробив ряд важливих інструкцій з основних напрямів діяльності архівних установ, зокрема про організацію роботи губернських архівних управлінь, облік архівних документів у відомствах і передачу їх губархам, про складання архівних описів і оглядів, виділення із загальних фондів історико-революційних матеріалів³⁴.

Важливе значення у справі архівного будівництва в цей період мала постанова Раднаркому УСРР від 31 жовтня 1922 р. «Про охорону архівів»³⁵, яка вперше вирішувала питання про строки і порядок передачі архівних документів установами й організаціями на державне зберігання. Після закінчення трирічного строку зберігання справ у відомствах вони підлягали передачі до архівосховищ Головарху з описами та іншими довідковими матеріалами. Головарху надавалося право керівництва постановкою архівної частини поточного діловодства в установах й організаціях республіки.

У постанові вперше також оголошувалося про створення Єдиного державного архівного фонду (ЄДАФ) УСРР, керівництво яким покладалося на Головарх та його місцеві органи. До складу ЄДАФ передбачалося включати документи всіх ліквідованих установ, а також закінчені у діловодстві справи урядових і громадських установ та організацій. Підлягали передачі до ЄДАФ документи державного походження, які з різних причин опинилися на руках у приватних осіб. Зібрання рукописних матеріалів, що перебували у приватних осіб, підлягали реєстрації в архівних органах. Без відома і дозволу Головарху установи та організації не мали права продавати, передавати, переміщувати архівні документи або користуватися ними як паперовим матеріалом.

Певна ясність була внесена в питання про архівні документи військових установ та організацій. Вони не включалися до складу ЄДАФ УСРР і підлягали передачі у Військово-вчений архів Центрархіву РСФРР. Уряд республіки підтвердив права Істпарту на архівні матеріали з історії революції і Комуністичної партії на Україні, що були визначені постановою ВУЦВК від 6 квітня 1921 р.

У забезпеченні охорони архівів певну роль відіграла і постанова ВУЦВК від 2 грудня 1922 р. «Про доповнення Карного кодексу статтею 102 про відповідальність за порушення правил про охорону архівів»³⁶. Вона встановлювала відповідальність за самовільне використання і знищення архівів, за їх недбале зберігання, за вивезення документів за межі УСРР. Передбачалося також покарання за ухилення від обов'язкової реєстрації архівів.

Незважаючи на великі зусилля, яких докладали архівні установи щодо охорони архівів, їх концентрації, упорядкування, загальний стан архівної справи в республіці продовжував лишатися важким, на що вказувалося в доповідній записці Головарху³⁷. В ній, зокрема, відзначалося, що неодноразове протягом року зменшення штатів Головарху і гу-

³² ЦДАЖР УРСР, ф. 14, оп. 2, спр. 24, арк. 55.

³³ Там же, спр. 47, арк. 16.

³⁴ Там же, ф. 166, оп. 2, спр. 16, арк. 85—87; ф. 14, оп. 2, спр. 17, арк. 15, 30; спр. 78, арк. 19.

³⁵ Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду на Україні, 1922, № 46, ст. 681.

³⁶ Там же, № 47. Перший відділ, ст. 710.

³⁷ Там же.

бернських архівних управлінь супроводилося організаційними змінами і негативно впливало на їх діяльність. Через нестачу коштів губархи не мали змоги організувати в належних обсягах перевезення архівних матеріалів, ремонт приміщень, охорону архівів, додаткове залучення працівників до розбирання і систематизації архівних документів. Негативно позначився на діяльності архівних установ слабкий контроль з боку Головарху, який за браком відповідних коштів для інструктивної роботи обмежувався лише зв'язками через пошту. Для усунення зазначених недоліків колегія вважала конче потрібним «забезпечення Головарху більш-менш постійного хоча б і скороченого до 12 чоловік штату на більш подовжений, ніж 2 — 3 місяці, період часу і надання необхідних деяких кредитів і ресурсів на розбирання, охорону і початкову організацію архівів на Україні...»³⁸.

28 серпня 1922 р. колегія Наркомосвіти УСРР затвердила штат губархів у такій кількості: Київ — 5 чол., Харків і Одеса — по 3 чол., Чернігів, Полтава, Миколаїв, Поділля, Кременчук, Запоріжжя, Донецьк, Катеринослав, Волинь — по 2 чол. Штат Головарху разом з технічним персоналом складався з 12 чоловік³⁹. Зменшувалися і кошти на утримання архівних установ. Так, у першому кварталі 1922 р. на всю систему було виділено лише 3298 крб., замість 10 тис. — за кошторисом⁴⁰.

Помітно відчувалася обмеженість прав і обов'язків Головарху, який, перебуваючи у відомчому підпорядкуванні Наркомосвіти УСРР, повинен був здійснювати контроль за станом архівів вищих органів державної влади і управління Української СРР, всіх наркоматів республіки, громадських і кооперативних організацій, заводів і фабрик.

У жовтні 1922 р. організаційно-правове положення Головного архівного управління ще погіршилось. Це було пов'язано з його підпорядкуванням Головному комітетові професійної і спеціальної наукової освіти (Головпрофосвіти) Наркомосвіти УСРР і включенням до особливого управління в музейній, бібліотечній і архівній справах. Штат Головарху був зменшений до 7 чол.⁴¹ Законодавчо зміна в підпорядкуванні Головарху була закріплена в «Кодексі законів про народну освіту УСРР», прийнятому ВУЦВК 22 листопада 1922 р.⁴²

Така зміна в керівництві архівною справою була кроком назад порівняно з 1921 р., коли Головарх існував на правах особливої частини при Наркомосвіті УСРР. Особливо виразно це відчувалося після передачі у січні 1922 р. Головарху при Наркомосвіті РСФРР у відання Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету і перейменування його в Центрархів РСФРР. Позитивний досвід Російської Федерації свідчив про необхідність подібної реорганізації на Україні і вказував шляхи її проведення.

Підводячи підсумки радянського архівного будівництва на Україні в 1920 — 1922 рр., слід відзначити, що в цей період в практиці роботи архівних установ були остаточно закріплені принципи організації архівної справи, проголошені в ленінському Декреті від 1 червня 1918 р. «Про реорганізацію і централізацію архівної справи». Прийняття урядом УСРР 20 квітня 1920 р. «Тимчасового положення про архівну справу», утворення за прикладом Російської Федерації Головного архівного управління при Наркомосвіті УСРР, прийняття ВУЦВК і РНК УСРР постанови «Про охорону архівів» були послідовними заходами, спрямованими на втілення в життя ленінських настанов з архівної справи.

³⁸ ЦДАЖР УСРР, ф. 14, оп. 2, спр. 15, арк. 4.

³⁹ Там же, спр. 8, арк. 97, 90.

⁴⁰ Там же, спр. 15, арк. 4.

⁴¹ Там же, спр. 975, арк. 20.

⁴² Збірник законів і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України, 1922. Книга перша, № 49, ст. 279 (пп. 37, 38, 58, 633—637).

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ АКТУАЛЬНОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Г. Я. СЕРГІЄНКО

Наукова публікація документів — важлива і відповідальна ділянка ідеологічної роботи, що здійснюється архівними, академічними та іншими установами під безпосереднім керівництвом партійних організацій. Опубліковані на основі методології марксизму-ленінізму документи служать справі виховання трудящих нашої країни в дусі інтернаціоналізму, радянського патріотизму, дружби народів, відданості справі комуністичного будівництва, а також узагальненню і пропаганді досвіду будівництва радянським народом комуністичного суспільства. Ці документи водночас є гострою зброєю в боротьбі проти ворожої ідеології антикомунізму й антирадянщини у світовому масштабі.

Від часу перемоги Великого Жовтня археографія як галузь історичної науки, що має своїм безпосереднім завданням розробляти теорію і методику публікації історичних джерел, практично здійснювати випуск у світ документів різних епох, служить справі об'єктивного висвітлення справжньої історії народних мас, ставить непереборну перешкоду для її фальсифікації. Вона пропагує кращі революційні традиції минулого і допомагає зміцненню здобутків Радянської влади, сприяє викориненню із свідомості людей проявів шовінізму і буржуазного націоналізму.

«Партія, — говорив Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев у Звітній доповіді XXIV з'їздові партії, — надавала серйозного значення правильному, об'єктивному висвітленню історії нашої держави. Гострій, справедливій критиці були піддані окремі спроби з непартійних, позакласових позицій оцінювати історичний шлях радянського народу, применшити значення його соціалістичних завоювань. В той же час партія показала неспроможність догматичних уявлень, що ігнорують ті великі позитивні зміни, які сталися в житті нашого суспільства за останні роки»¹.

Дослідження і висвітлення на основі марксизму-ленінізму актуальних проблем історії — магістральний напрям діяльності багатотисячної армії радянських істориків, серед яких почесне місце належить і археографам. Політична і науково-теоретична актуальність тематики публікацій документів, принципово партійний і глибоко науковий, об'єктивний підхід до документального висвітлення історії є найголовнішими критеріями в оцінці досягнень радянської археографії за весь період Радянської влади взагалі й на сучасному етапі комуністичного будівництва в СРСР зокрема.

У дореволюційний час на Україні виданням джерел займалися численні комісії і товариства (Одеське товариство історії і старожитностей, Тимчасова комісія для розгляду давніх актів, Історичне товариство Нестора-літописця, Історико-філологічне товариство при Харківському університеті, Київське і Подільське церковні археологічні товариства, губернські архівні комісії та ін.), що створювалися й перебували в цілковитій залежності від царської адміністрації. Вони відбирали для видання документи, що звеличували самодержавство і православну церкву, вихваляли війни, загарбницьку і гнобительську політику царизму, виправдовували нещадний визиск селян поміщиками, робітників — капіталістами, всіляко паплюжили класову боротьбу пригноблених мас. Так, 35-томне видання під назвою «Архив Юго-Западной России», здійснене Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів, було дозволене царським урядом для документального підтвердження непорушності

¹ Матеріали XXIV з'їзду КПРС. К., 1971, стор. 116—117.

самодержавства і православної церкви на українських землях, які возз'єдналися з Росією в кінці XVIII ст. На тих землях України, що перебували під гнітом* Австрійської монархії, публікація документів зосереджувалася в Історичній комісії при Галицькому крайовому відділі, а також у Науковому товаристві імені Шевченка, яке регулярно видавало свої «Записки». Ці установи також діяли в дусі офіційної урядової політики.

Офіційні дворянські й буржуазні археографи уникали публікації документів про кріпосницьке і капіталістичне гноблення трудящих, їх класову боротьбу, революційний і національно-визвольний рух, дружбу народів тощо. Буржуазно-націоналістична археографія на чолі з М. С. Грушевським, видаючи документи, намагалася обґрунтувати свої антинаукові концепції про «безкласовість», «відрубність», «одвічний демократизм» української нації.

Загалом тематика дореволюційних публікацій документів на Україні відповідала інтересам панівного класу, в руках якого була і видавнича справа. Тому цілком закономірно, що публікації тих часів мали класово обмежений, тенденційний характер. Домінуюче місце посідали теми далекого минулого, життєписи царів і полководців, церковні справи, війни тощо.

Велика Жовтнева соціалістична революція в Росії відкрила безмежні перспективи для розвитку історичної науки на основі марксистсько-ленінської методології, широкі можливості для публікації документів і матеріалів з позицій партійності, в інтересах трудящих мас. Тематика публікацій набула нового характеру, принципово відмінного від тематики дореволюційних часів.

В. І. Ленін створив методологію і теорію марксистської археографії. «В галузі явищ суспільних, — писав Володимир Ілліч у статті «Статистика і соціологія», — немає прийому більш поширеного і більш неспроможного, як вихоплювання окремих фактиків, гра в приклади. Добрати приклади взагалі — річ зовсім не важка, але й значення це не має ніякого, або чисто негативне, бо вся справа в історичній конкретній обстановці окремих випадків. Факти, коли взяти їх в їх цілому, в їх зв'язку, не тільки «уперта», але й безумовно доказова річ. Фактики, коли вони беруться поза цілим, поза зв'язком, коли вони уривчасті і довільні, є саме тільки іграшкою або чимсь ще гіршим...

Щоб це був справді фундамент, треба брати не окремі факти, а всю сукупність фактів, які стосуються до даного питання, без єдиного винятку, бо інакше неминуче виникне підозріння, і цілком законне підозріння, в тому, що факти вибрано або дібрано довільно, що замість об'єктивного зв'язку і взаємозалежності історичних явищ в їх цілому підноситься «суб'єктивна» стряпанина для виправдання, може, брудної справи»².

Це ленінське положення спростовувало й відкидало буржуазну методологію історії, зокрема її галузі — археографії і разом з тим становило філософську історико-матеріалістичну основу молодой радянської археографії.

В. І. Ленін неодноразово вказував на велике значення публікації документів в інтересах трудящих. Після Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії вождь партії більшовиків у «Листах з далека», викриваючи грабіжницький характер таємних договорів царизму з імперіалістичними урядами країн Антанти, писав, що коли б влада перейшла до керованої більшовиками Всеросійської Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів, то «вона опублікувала б зараз же всі

² В. І. Ленін. ПЗТ, т. 30, стор. 330—331.

ці договори, щоб виставити на публічну ганьбу розбійницькі цілі царської монархії і всіх без винятку буржуазних урядів»³.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції Народний комісаріат закордонних справ РСФРР за вказівкою В. І. Леніна опублікував ряд таємних договорів Росії з країнами Антанти, викривши перед усім світом загарбницьку політику урядів воюючих країн.

«Ми опублікували і надалі будемо опубліковувати таємні договори, — говорив В. І. Ленін на Першому Всеросійському з'їзді військового флоту 22 листопада (5 грудня) 1917 р. — Ніяка злоба і ніякі наклепи нас не спинять на цьому шляху. Паїни буржуа злоствують від того, що народ бачить, заради чого його гнали на бойню»⁴.

Публікація таємних договорів давала в руки трудящих Республіки Рад гостру зброю для боротьби проти ворогів пролетарської революції на міжнародній арені. Це був перший ленінський наочний урок радянській археографії в справі визначення політичної актуальності тематики публікацій документів в інтересах соціалістичного будівництва.

За роки Радянської влади в СРСР видано тисячі збірників документів і десятки тисяч підбірок та окремих документів. Вийшли у світ кількома виданнями найважливіші документи епохи пролетарських революцій — твори К. Маркса і Ф. Енгельса, В. І. Леніна, архівні матеріали з історії Комуністичної партії Радянського Союзу. Документально висвітлено багато актуальних проблем історії радянського суспільства і досоціалістичних формацій. Значних успіхів досягла археографія в Українській РСР, де видано близько 400 збірників документів і матеріалів різних епох.

Виходячи з марксистсько-ленінської методології історичної науки, науково-дослідні установи нашої країни планують і здійснюють виявлення документів в архівах, бібліотеках, музеях та інших організаціях по тих проблемах, що впливають насамперед з рішень партійних з'їздів і пленумів ЦК КПРС.

Археологи, визначаючи тематику публікацій документів, керуються важливими політичними і науково-теоретичними критеріями:

- а) повна відповідність ідеології марксизму-ленізму;
- б) безумовна узгодженість з політикою КПРС;
- в) оригінальність і новизна постановки в історичній науці;
- г) ступінь і методологічна правильність розробки в науковій літературі;
- д) наукова цінність документів, призначених для публікації;
- е) практичне значення для дальшого розвитку марксистсько-ленінської теорії, історичної науки та ідеологічної роботи КПРС;
- ж) застосування в сучасній ідеологічній боротьбі на міжнародній арені;
- з) можливість широкого і плідного використання в інтересах народного господарства й освіти;
- і) передача позитивного досвіду будівництва соціалізму і комунізму в нашої країні братнім зарубіжним соціалістичним країнам.

Ці важливі критерії актуальності публікацій документів широко застосовуються в радянській археографії. За понад півстоліття Радянської влади побачили світ документи не лише в окремих збірниках, а й у багатотомних фундаментальних публікаціях. Значна роль у цьому Комісії для збирання і вивчення матеріалів з історії Жовтневої революції та історії РКП(б) і КП(б)У, Головного управління архівною справою РСФРР, Головного управління архівами при Наркомосі УСРР, Центрального архіву РСФРР при ЦВК, Центрального архівного управління СРСР при Президії ВЦВК, академічних установ країни. Нині археогра-

³ В. І. Ленін. ЦЗТ, т. 31, стор. 51.

⁴ Там же, т. 35, стор. 112.

фічну роботу ведуть Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПРС та його філіали в республіках, академії наук СРСР і союзних республік, Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР, архівні управління союзних республік та багато інших наукових і адміністративних установ країни.

Актуальне значення мають здійснені в СРСР багатотомні публікації документів з історії КПРС, а також радянського суспільства: Велика Жовтнева соціалістична революція, соціалістична індустріалізація, культурна революція, колективізація сільського господарства, громадянська війна, Велика Вітчизняна війна, зовнішня політика Радянського уряду та ін. Досоціалістичні формації висвітлюються в серійних публікаціях документів з історії робітничого і селянського рухів, революційного і національно-визвольного рухів, возз'єднання братніх народів з Росією, повстання декабристів тощо. Політична і науково-теоретична актуальність такої тематики безперечна.

Значна археографічна робота проводилася на Україні. Неодноразово видавалися документи з історії Комуністичної партії України, Великої Жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни, індустріалізації, колективізації, культурних перетворень, возз'єднання українських земель в єдиній Українській РСР, героїчної боротьби народу України в роки Великої Вітчизняної війни, дружби народів тощо. Щодо досоціалістичних формацій, то тут у центрі уваги були теми, присвячені возз'єднанню України з Росією, селянському рухові, діяльності більшовицьких організацій на Україні, повстанню декабристів та ін. На жаль, траплялися й видання, актуальність яких викликає сумнів. Це стосується, зокрема, публікації «Переписні книги 1666 р.» (К., 1933), розрахованої на дуже вузьке коло фахівців. Чимало публікувалося і матеріалів, на яких позначився вплив буржуазно-націоналістичних діячів та їх шкідливої методології («Український археографічний збірник», т. 1—3, 1926—1930 рр.; збірник «За сто літ»).

Нові грандіозні завдання постали перед історичною наукою та її галуззю — археографією в період комуністичного будівництва. У постанові від 14 серпня 1967 р. «Про заходи по дальшому розвитку суспільних наук та підвищенню їх ролі в комуністичному будівництві» ЦК КПРС цілком чітко визначив шляхи дальшого прогресу суспільних наук у справі поглиблення й розширення їх зв'язку з конкретними завданнями, що стоять перед радянським народом — будівником комунізму. Зусилля вчених мають бути підпорядковані дальшому розвитку економіки країни, зміцненню її обороноздатності, підвищенню матеріального і культурного рівня народу, комуністичному вихованню радянських людей, завданням боротьби проти буржуазної ідеології.

Суспільний розвиток і прогрес наукових знань на сучасному етапі вимагають від учених зосередження науково-дослідницької роботи в галузі історичної науки на таких важливих питаннях: розкриття вирішальної ролі народних мас в історії боротьби трудящих проти соціального і національного гноблення, великої визвольної місії робітничого класу; показ героїзму радянського народу в справі захисту завоювань Великого Жовтня, в боротьбі за соціалістичну індустріалізацію країни, колективізацію сільського господарства і культурну революцію, в розгромі фашизму в роки Великої Вітчизняної війни; узагальнення досвіду зміцнення союзу робітничого класу і селянства, дружби народів, створення й розвитку багатонаціональної Радянської держави; вивчення зовнішньої політики СРСР і міжнародних відносин, історії міжнародного робітничого і комуністичного руху⁵. Важливе місце належить використанню з науковою метою і публікації документів архівного фонду краї-

⁵ «Правда», 22 серпня 1967 р.

ни. Ці напрями великою мірою визначають актуальність тематики археографічних видань в СРСР.

XXIV з'їзд КПРС, підкресливши виняткове значення науки для розвитку соціалістичного виробництва та ідеологічної роботи, вказав на важливість суспільних наук, необхідність зміцнення їх зв'язку з конкретними завданнями комуністичного будівництва, практикою партійної і державної роботи. «Дедалі рішучіший поворот суспільних наук у бік розробки проблем, актуальних для сучасного і майбутнього, — ось що нам потрібно»⁶, — говорив Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев у Звітній доповіді ЦК КПРС XXIV з'їздові партії. Це завдання стоєть історичної науки в цілому і археографії зокрема.

В державних архівах Української РСР з постійним фондним складом зберігається величезна кількість документальних матеріалів — понад 22 млн. справ. В республіці нагромаджено значний позитивний досвід публікації архівних джерел, зроблено перші успішні спроби узагальнення здобутків археографії. Лише у восьмій п'ятирічці державні архіви видали 33 збірники документів загальним обсягом 925 друкованих аркушів⁷. В них превалює тематика з історії радянського суспільства. Ця визначальна лінія чітко проводиться і в публікаціях документів, що здійснюються в дев'ятій п'ятирічці. До 50-річчя створення СРСР вийшов у світ фундаментальний збірник документів і матеріалів «Комуністична партія — натхненник і організатор об'єднаної боротьби українського народу за створення СРСР» (К., 1972), підготовлений Інститутом історії партії ЦК КП України і Центральним державним архівом Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР. Нині завершується серійне видання документів і матеріалів «Історія колективізації сільського господарства Української РСР». Науково-методичне керівництво документальними виданнями в республіці здійснює Архівне управління при Раді Міністрів УРСР.

Головною проблемою документальних публікацій є тематика, актуальність якої повинна впливати з потреб розвитку радянської історичної науки і завдань комуністичного будівництва в СРСР. Виходячи з цього магістрального напрямку науково-дослідної діяльності у світлі рішень XXIV з'їзду КПРС, Архівне управління при Раді Міністрів УРСР схвалило науково обгрунтований план роботи архівних установ по підготовці республіканських наукових публікацій на 1971 — 1985 рр. Він передбачає видання документів, які глибоко і всебічно розкриватимуть досвід соціалістичного і комуністичного будівництва в Українській РСР — невід'ємній складовій частині Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Відповідно до цього плану мають бути підготовлені і видані публікації документів на актуальну тематику з історії радянського суспільства в чотирьох серіях: «Промисловість і робітничий клас Української РСР» (7 томів); «Історія колективізації сільського господарства» (4 томи); «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу» (3 томи); «Культурне будівництво в Українській РСР» (6 томів).

Історія досоціалістичних формацій документально висвітлюватиметься у двох серіях: «Робітничий рух на Україні» (4 томи); «Селянський рух на Україні» (5 томів). Кожний том міститиме від 45 до 60 авторських аркушів. Практично п'ятнадцятирічний план публікації документів і матеріалів у республіці здійснюватиметься шляхом найширшого кооперування науково-дослідних і архівних установ.

⁶ Матеріали XXIV з'їзду КПРС, стор. 99.

⁷ Див. О. Мітюков. Завдання архівних установ щодо підвищення ідейно-політичного та наукового рівня документальних публікацій і праць науково-довідкового характеру у світлі рішень XXIV з'їзду КПРС. — Архіви України, 1972, № 3, стор. 14.

448154

Складовою частиною загальної перспективи розвитку археографії є координаційний план роботи обласних державних і партійних архівів Української РСР по підготовці та виданню збірників документів на 1971 — 1985 рр. Основна увага в цьому плані зосереджена також на актуальних документальних публікаціях з історії радянського суспільства. Передбачено видання таких серій: «З історії соціалістичних перетворень у промисловості УРСР»; «З історії соціалістичних перетворень у сільському господарстві УРСР»; «З історії культурного будівництва в УРСР»; «Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу 1941 — 1945 рр.»; «З історії політичних, економічних і культурних взаємозв'язків трудящих УРСР з народами радянських республік в соціалістичному і комуністичному будівництві»; «Історія міст, сіл, промислових підприємств, колгоспів і радгоспів». Видання документальних багатств в областях поглибить і збагатить відповідну проблематику республіканського плану місцевим матеріалом.

Актуальність визначеної тематики не викликає сумніву. Вона цілком відповідає науково-теоретичним напрямам, вказаним постановою ЦК КПРС «Про заходи по дальшому розвитку суспільних наук та підвищенню їх ролі в комуністичному будівництві». Документальні публікації узагальнюватимуть досвід соціалістичного і комуністичного будівництва, зміцнення союзу робітничого класу і селянства, дружби народів, досвід створення і розвитку багатонаціональної Радянської держави — Союзу РСР.

Виконання планів розвитку археографії в республіці ґрунтується на реальних можливостях: наявності підготовлених кадрів археографів і відповідному технічному забезпеченні. Радянська археографія досягне нових важливих наукових рубежів, зросте її роль не лише в прогресі історичної науки, а й безпосередньо в ході комуністичного будівництва.

Виходячи з генеральних настанов XXIV з'їзду КПРС і постанов пленумів ЦК, архівні і науково-дослідні установи країни взяли єдино правильний курс на різке підвищення теоретичного рівня в галузі радянської археографії, на запровадження нових технічних засобів й технологій у справі зберігання, впорядкування і практичного використання документів Державного архівного фонду СРСР, а також посилення усіх засобів наукової інформації.

В галузі організації використання і публікації документів архівів, відзначав начальник Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР П. І. Долгих, в центрі уваги завжди повинні бути завдання виховання трудящих в дусі радянського патріотизму. В цьому плані необхідно різноманітнити форми роботи, використовувати засоби масової пропаганди та інформації. Важливим напрямом в роботі є участь у підготовці фундаментальних публікацій історичних джерел. Необхідно, нарешті, серйозно зайнятися узагальненням і аналізом результатів, вивченням суспільної значимості роботи архівів по використанню й публікації документів, чому досі мало приділялось уваги⁸.

Перед вченими-істориками, архівістами і фахівцями-археографами Української РСР, як і всієї країни, XXIV з'їзд КПРС поставив почесні й відповідальні завдання: на основі марксизму-ленінізму, з позицій партійності, об'єктивно і науково розробляти, висвітлювати і пропагувати у виданнях на актуальні теми документальну історію становлення соціалістичної і комуністичної формації, героїчне минуле радянського народу. Це буде гідним внеском істориків-архівістів у справу будівництва комуністичного суспільства в СРСР і сприятиме його найширшій пропаганді у світовому масштабі.

⁸ Див. П. І. Долгих. Підвищення наукового рівня роботи — необхідна умова дальшого вдосконалення архівної справи. — Архіви України, 1973, № 4, стор. 10.

ДО 30-РІЧЧЯ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

БОРІТЬБА ТРУДЯЩИХ ПРОМИСЛОВИХ ЦЕНТРІВ УКРАЇНИ ЗА ЗРИВ 'ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ (1941—1944 рр.)

П. С. ДИШЛЕВИЙ

Численні документи свідчать, що гітлерівські верховоди, плануючи похід проти СРСР, мали на меті в першу чергу оволодіти господарськими й природними багатствами Радянської України, щоб використати їх для переможного закінчення війни. Ще до початку воєнних дій, 7 травня 1941 р. у «Директиві рейхскомісару України» Розенберг, призначений імперським міністром у справах окупованих східних територій, визначив, що Україна повинна стати головною базою сировини і продуктів харчування для Німеччини¹.

Головний військово-економічний план фашистської Німеччини — так звана «Зелена папка» — передбачав загальне пограбування нашої країни, повне зруйнування міст і сіл, передачу захоплених радянських земель німецьким поміщикам, рабсько-кріпосницьку працю для наших робітників і селян, примусове вигнання до Німеччини на каторжні роботи кількох мільйонів радянських громадян, масове винищення населення. Така нелюдськість і жорстокість гітлерівських планів щодо народів СРСР була зумовлена людиноненависницькою ідеологією фашизму і тісним переплетенням загарбницьких устремлінь німецьких монополій з класовими інтересами буржуазії — знищити соціалізм і першу в світі державу трудящих.

Комуністична партія викрила підступні плани ворога. Вона організувала за надзвичайно короткий час евакуацію майна з прифронтової смуги, не допустила захоплення ворогом основних господарських цінностей, перевела економіку на воєнний лад і забезпечила потреби фронту.

На заклик партії радянські люди, всі як один, піднялися на священну війну проти фашистських агресорів.

Комуністична партія організувала могутню всенародну боротьбу трудящих України в тилу ворога і визначила найбільш доцільні її форми. Партія, керуючись ленінськими ідеями про партизанську боротьбу, які знайшли повне відображення в ряді документів ЦК ВКП(б) уже в перші роки війни, розглядала різні форми народного опору проти окупантів як нерозривно зв'язані між собою елементи антифашистського руху і узгоджувала їх з бойовими операціями Червоної Армії.

Величезну роль у русі народного опору німецько-фашистським загарбникам на тимчасово окупованій території відіграла боротьба трудящих промислових центрів України проти спроб ворога використати промислові підприємства і сировинні ресурси для посилення свого воєнного потенціалу.

Ще ніколи в історії воєн так широко не розгортався народний рух у ворожому тилу, як у роки Великої Вітчизняної війни. Понад 600 тис. членів партії, комсомольців і безпартійних радянських патріотів були активними учасниками підпільної і партизанської боротьби. Їх діяльність на Україні в перші місяці війни спрямовували 23 підпільних обкомів, 685 міськкомів і райкомів КП(б)У та 4316 партійних осередків².

¹ Німецько-фашистський окупаційний режим (1941—1944 гг.). Сборник статей. М., 1965, стор. 212.

² Нариси історії Комуністичної партії України. К., 1971, стор. 490.

Фашисти вже з перших днів окупації особливо галасливо рекламували значення своїх воєнних успіхів для економічного ослаблення нашої країни. Вони настирливо твердили, що Радянський Союз перебуває в безвихідному становищі, оскільки йому нічим замінити втрачені Кривий Ріг, Нікополь, Донбас та українську житницю, і, мовляв, зараз радянська промисловість не може забезпечити потреби фронту. Комуністи-підпільники, виконуючи вказівки ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, провели величезну роботу серед населення, викриваючи фашистську брехню про економічні труднощі СРСР.

Головним засобом активізації боротьби народних мас з фашистськими окупантами була масово-політична діяльність підпільних партійних і комсомольських організацій. Їй належало провідне місце в роботі підпілля на тимчасово окупованій території. Широку масово-політичну роботу підпільників України спрямовували ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У і уряд Радянської України. Вони звертались до населення окупованих областей з відзовами, в яких викривалися звиряча ідеологія і варварські дії фашизму, і направляли через лінію фронту до партизанських загонів та в партійне підпілля значну кількість досвідчених партійних працівників. Населення на окупованій території України систематично доставало правдиву інформацію про становище на фронті і в тилу, про злочини фашистів на радянській землі.

Трудащі промислових центрів України під керівництвом підпільних партійних організацій всіляко перешкоджали здійсненню фашистських планів використання промисловості окупованих областей для потреб німецької армії. Підпільники підняли на боротьбу мільйони радянських робітників. Вони влаштовували масові диверсії на промислових підприємствах і транспорті, саботували заходи окупаційних властей, рятували соціалістичну власність від пограбування і знищення загарбниками під час відступу, викривали політичні розрахунки гітлерівської адміністрації, карали смерть фашистів та їх пособників — українських буржуазних націоналістів.

В столиці України — Києві активну антифашистську діяльність розгорнув Залізничний підпільний райком КП(б)У, який спочатку об'єднував 5 партійних організацій, диверсійно-підривної організацію і 2 підпільні групи, до яких входили 143 радянських патріоти, з них 50 комуністів і 23 комсомольці. Вони зірвали запроваджену фашистами реєстрацію спеціалістів на біржі праці і перешкодили масовому вигнанню молоді в Німеччину. Особливо великої шкоди завдав німцям організований підпільниками саботаж інженерно-технічних працівників залізничного транспорту. Керовані підпільним міським комітетом КП(б)У радянські патріоти Києва завдали ряд ударів по господарських об'єктах ворога. Зокрема, спеціальна винищувально-підривна організація під керівництвом В. С. Кудряшова висадила в повітря частину промислових об'єктів, які не були евакуйовані на Схід³.

Восени 1941 р. перші значні диверсії на промислових підприємствах здійснили члени підпільної організації «Миколаївський центр», патріоти Харкова, Василькова на Київщині та інших міст⁴.

Хоч окупанти запровадили смертну кару за відмову від роботи, радянські люди всіляко ухилялись від неї. Фашисти назвали це «економічним саботажем» і почали масові арешти й розстріли заложників. Однак і такі варварські заходи нічого не дали.

В тяжкі роки фашистської окупації під керівництвом партійного підпілля робітники розгорнули широку агітаційно-масову й організаційну роботу серед селян, спрямовану на активізацію їх боротьби про-

³ Партархів ІІП ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 9, спр. 25, арк. 135, 136, 234—235.

⁴ Там же, спр. 79, арк. 24—25; оп. 14, спр. 42, арк. 11—14.

ти ненависного ворога. Так, Залізничний підпільний райком партії м. Києва, очолюваний О. С. Пироговським, організував у селах Київщини бойові групи, які озброювали селян, гальмували молотьбу хліба і зривали його вивезення до Німеччини, роздавали зерно населенню⁵.

Фашисти спочатку збиралися пустити в хід тільки ті підприємства, які могли бути найближчим часом використані для воєнних потреб. Але після розгрому гітлерівських військ під Москвою і краху авантюристичного плану «блискавичної війни» проти СРСР в 1942 р. вони перейшли від використання підприємств переважно для ремонту бойової техніки до налагодження воєнного виробництва в широких масштабах.

Катастрофічна нестача вугілля, заліза, нафти і людських ресурсів у країнах фашистського блоку, їх виснаження в боях з Радянською Армією впливали не тільки на хід воєнних дій на радянсько-німецькому фронті, а й на весь розвиток другої світової війни. Саме виходячи з цього, слід оцінювати важливість кожної невидобутої тонни вугілля чи залізної руди на окупованій території України.

Глибока ненависть до фашистських загарбників і непохитна віра трудящих у кінцеву перемогу над ними були тим ґрунтом, на якому в 1942 р. розширювався масовий підпільний рух радянських патріотів. За неповними даними, з грудня 1941 до червня 1942 р. виникло понад 400 нових підпільних партійних, комсомольських і антифашистських організацій, а влітку і восени 1942 р. — ще 200⁶.

Радянські робітники, керовані Комуністичною партією, не дали ворогові можливості пустити в хід значні промислові підприємства України або налагодити видобуток цінної стратегічної сировини. Більшість з тих підприємств, які фашисти хотіли відбудувати для воєнних потреб рейху, так і не стали до ладу. На тимчасово окупованій території СРСР, де перед війною працювали тисячі фабрик і заводів, фашисти змогли до весни 1943 р. частково пустити в хід тільки 85 металообробних, 70 харчових і 16 комунальних підприємств⁷. Частка України, таким чином, була ще меншою.

Особливі надії окупанти покладали на використання багатств Донецького басейну. Гітлер розраховував з його допомогою реалізувати широку військово-економічну програму рейху. Великі німецькі монополії (Круппа, Сіменс-Шуккерта, АЕГ, Оппеля, Маннесмана) прибрали до своїх рук головні галузі промисловості — вугільну, металургійну й електротехнічну. Діяльність цих великих монополій спрямовувало акціонерне товариство «Схід», головним акціонером якого був Герман Герінг.

Але ворогові не вдалося здійснити цих планів. Більшовики-підпільники закликали робітничий клас не видобувати фашистам вугілля, не відбудовувати заводів, не з'являтися на шахти й заводи, а йти в партизанські загони і зі зброєю в руках відстоювати честь і незалежність Радянської Батьківщини. І в кожному куточку донецької землі знаходило відгук бойове більшовицьке слово. В індустріальній Горлівці фашисти не змогли пустити в хід ні шахт, ні заводів. На промислових підприємствах Червоноармійська раз у раз відбувалися диверсії⁸.

Лише ціною нечуваного насильства і терору окупантів гірничо-промислове товариство «Схід» майже за 2 роки окупації домоглося видобутку з донецьких шахт 7,8 тис. тонн вугілля на добу, що становить

⁵ Партархів ІІІ ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 9, спр. 25, арк. 181.

⁶ Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941—1945 рр., т. І. К., 1967, стор. 429—430.

⁷ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 гг., т. III. М., 1961, стор. 481.

⁸ Партархів ІІІ ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 9, спр. 106, арк. 37, 39, 100, 116.

менше 6 процентів видобутку довоєнного рівня⁹. Вугілля не вистачало навіть для місцевих потреб, і фашисти змушені були ввозити його з Домбровського басейну. Не вдалося їм пустити і металургійні підприємства Макіївки, Єнакієвого, Маріуполя та ін. На цих гігантах індустрії гітлерівці налагодили випуск... запальничок¹⁰. На найбільшому в Європі Новокраматорському заводі важкого машинобудування, де в роки Радянської влади випускали тонколистові верстати і слябінги, під час окупації виробляли печі для окопів, брички та самогонні апарати¹¹.

Робітники Дніпропетровщини, керовані з підпілля Комуністичною партією, руйнували або ховали важливі деталі машин, чинили масовий саботаж і диверсії на колишніх славних гігантах індустрії і не допустили введення в дію жодного заводу. Підпілля Дніпродзержинська зірвало відбудову перлини південної металургії — заводу імені Дзержинського. Гірники Криворізького і Марганцевого басейнів підтримували металургів в боротьбі проти фашистських загарбників¹².

Не вдалося окупантам відновити й використати промислові і транспортні підприємства Запоріжжя: підпільники там організували масовий саботаж і диверсії. На Полтавщині фашистські загарбники за весь час окупації не змогли ввести в експлуатацію жодного цукрового заводу. В 1942 — 1943 рр. великих економічних збитків завдавали окупантам робітники-підпільники Ровенської, Чернівецької, Одеської, Київської, Дніпропетровської, Миколаївської, Чернігівської та інших областей.

Великих втрат зазнавав ворог також від діяльності полум'яних радянських патріотів-одиначок, яких налічувалось тисячі, але про них, на жаль, збереглося дуже мало відомостей. Особливо важко встановити дані про тих героїв-одиначок, які загинули від рук фашистів.

Багато робітників-підпільників за дорученням народних месників вели розвідку. Вони постачали партизанам все необхідне для успішної збройної боротьби проти ворога, а часто й самі разом з партизанами брали участь у бойових операціях. При наближенні Радянської Армії більшість підпільників переходили до відкритої збройної боротьби. Особливо багато зробили для допомоги партизанам підпільники столиці Радянської України, систематично готуючи бойові резерви для загонів народних месників.

Окупанти були дуже занепокоєні діями партизанів у сфері економіки. Як видно з документів, фашисти вже на початку 1942 р. визнавали, що радянські партизани контролюють важливі в економічному відношенні об'єкти, перешкоджають використовувати заводи, майстерні, станції водопостачання, мають великий моральний вплив на населення окупованих територій, яке їх підтримує і поповнює їхні ряди¹³.

Важливе місце в підриві економічного потенціалу ворога займали партизанські рейди. Найбільш відомим був Карпатський рейд партизанського з'єднання С. А. Ковпака і С. В. Руднева у червні — вересні 1943 р. Народні месники, пройшовши по території 13 областей, завдали ворогові відчутних втрат у живій силі, знищили його комунікації в глибокому тилу і заподіяли йому величезну економічну шкоду. Головний удар був спрямований в найбільш уразливе місце ворога — на видобуток нафти у Прикарпатті. Партизани висадили в повітря 40 нафтовішок, 3 нафтоперегінних заводи, 13 нафтосховищ з майже 3 тис. тонн нафти, зруйнували нафтопровід і випустили 50 тис. тонн нафти. Крім

⁹ В. В. Мавроди. Коммунисты Донбасса в борьбе за восстановление тяжелой промышленности в годы Великой Отечественной войны (1943—1945 гг.). М., 1962, стор. 7.

¹⁰ Партархів ІІІ ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 9, спр. 106, арк. 39.

¹¹ Т. Строкач. Наш позивний — свобода. К., 1964, стор. 185.

¹² Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941—1945 гг.). Сборник документов и материалов. Днепропетровск, 1962, стор. 93—94, 163—164.

¹³ Военно-исторический журнал (далі — ВИЖ), 1960, № 7, стор. 92, 93—99.

того, було висаджено в повітря 3 електростанції, знищено 333 автома-
шини¹⁴, 2 лісопильних і 2 спиртових заводи, 341 молочарню, 11 маслоза-
водів, 82 фільварки і «лігеншафти», 51 склад продовольства і обмунди-
рування, відібрано у німців 4700 тонн зерна, 100 тонн цукру, велику
кількість худоби та багато іншого майна¹⁵. Це була справді грандіоз-
на не тільки військово-політична, але й економічна операція. 14 заводів
зруйнували вінницькі народні месники із з'єднання Я. І. Мельника під
час двох рейдів від Брянських лісів до Вінниці¹⁶.

У 1943 р. тріщав по всіх швах не тільки німецький фронт, а й ближ-
ній тил, яким була окупована територія. Особливо давалося взнаки фа-
шистам масове залишення праці багатьма робітниками, насильно загна-
ними в шахти видобувати залізну руду. Це тривожило навіть найближ-
чого помічника «фюрера» — начальника поліції і служби безпеки Гім-
млера. У своєму звіті «Про настрої населення в генерал-комісаріаті
України й економічне становище» на початку 1943 р. він писав: «Карти-
на, яка являє собою погіршення загального настрою населення, досі не
змінилася... Питання забезпечення гірничорудної промисловості Криво-
різького басейну робочою силою всіх спеціальностей відчувається все
гостріше... Цими робітниками не можна видобути ніякої руди, можна
лише здійснити ряд підготовчих, очисних та інших робіт, тимчасом як
планом намічалось вже у першій чверті 1943 р. щодоби видобувати по
4020 тонн. Робітники... рано чи пізно кидають роботу. Останнє спосте-
рігається в тисячах випадків. Ловля робітників-втікачів не дає ніяких
практичних результатів... Не вистачає поліцейських сил, щоб супрово-
дити втікачів під охороною на попереднє місце роботи»¹⁷.

Міністри й економічні радники Гітлера на спеціальній нараді у
ставці 4 лютого 1943 р. доповідали, що без Донбасу неможливо підняти
німецьку військову економіку. Через два дні Гітлер викликав коман-
дуючого групи армій «Дон» фельдмаршала Манштейна і підкреслив, що
Донбас здавати не можна, бо без нього буде важко продовжувати вій-
ну. Сюди були спішно перекинуті з Заходу 6 дивізій і 2 бригади. Вся
військова техніка відвантажувалася в першу чергу для тих фашистсь-
ких військ, що діяли на південному крилі Східного фронту¹⁸. Очевидно,
плани Гітлера були доведені до кожного солдата, бо колишній генерал
вермахту пише: «Солдати не без підстав вважали, що доля Німеччини
вирішується на Україні»¹⁹.

Змушений відступати, ворог не хотів залишати того, що прибрав у
свої хижацькі руки, він прагнув довершити свою чорну справу. 7 ве-
ресня 1943 р. Гімлер передав фашистським військам наказ Гітлера
про перетворення території України в «зону пустелі». «Необхідно до-
битися того, — писалося в канібальському наказі, — щоб при відході з
районів України не залишилось ні однієї людини, ні однієї голови худоб-
и, ні одного центнера зерна, ні однієї рейки; щоб не залишився цілим
ні один будинок, ні одна шахта, які б не були виведені на довгі роки з
ладу; щоб не залишилось жодного неотруєного колодязя. Противник
повинен знайти дійсно тотально спалену і зруйновану землю»²⁰.

З жорстокістю вандалів нищили фашисти господарство України,
відступаючи з її території під могутніми ударами Червоної Армії. Ви-

¹⁴ Партархів ІІП ЦК Компартії України, ф. 63, оп. 1, спр. 3, арк. 275—277.

¹⁵ Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Со-
юза 1941—1945 гг. Сборник документов и материалов. Харьков, 1963, стор. 216.

¹⁶ Партархів ІІП ЦК Компартії України, ф. 75, оп. 1, спр. 3, арк. 111—112.

¹⁷ Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского
Союза (1941—1945 гг.), стор. 163—164.

¹⁸ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 гг.,
т. III, стор. 112, 116.

¹⁹ З. Вестфаль. Роковые решения. М., 1958, стор. 216.

²⁰ Цит. за: ВИЖ, 1965, № 1, стор. 83.

конуючи наказ Гітлера, командування групи армій «Південь» видало таємну «Директиву про евакуацію, зруйнування і вивезення майна». В ній підкреслювалось, що Донецький басейн «повинен бути евакуйований в господарському відношенні і повністю зруйнований»²¹. І гітлерівці виконували цей наказ особливо ретельно. Вони зруйнували всю вугільну і металургійну промисловість Донбасу, висадили в повітря і спалили всі промислові й комунальні підприємства, основний житловий фонд.

У період визволення Радянської України змінилися завдання народної боротьби проти німецьких окупантів. Тепер треба було будь-що перешкодити здійсненню ворогом тактики «випаленої землі», вивезенню всього створеного працею радянських людей. У Зверненні Комуністичної партії і уряду УРСР до партизанів і населення від 25 вересня 1943 р. говорилося: «Німці вивозять з фабрик і заводів найцінніше устаткування. Ховайте його від німців, закопуйте в землю цінні деталі і зберігайте їх. Прийде Червона Армія, і вам це устаткування буде необхідне для відбудови своїх заводів і фабрик»²².

Підпільники і партизани України створювали для цього на підприємствах озброєні групи самозахисту. Особливо активно діяло підпілля Києва. Ще в квітні 1943 р. гестапо розшукувало київських комуністів-підпільників, які створили «Штаб по збереженню воєнних об'єктів у Києві». Завдяки їм вдалося зберегти від зруйнування фашистами ряд підприємств і врятувати від вивезення велику кількість промислового устаткування й інших матеріальних цінностей²³. Підпільникам Полтави вдалося перешкодити вивезенню автомобільних моторів із заводу «Метал», а в Золотоноші — зберегти устаткування електростанції²⁴.

Групи охорони від руйнувань ворогом важливих економічних об'єктів, створені Дніпропетровським підпільним міським комітетом КП(б)У, зберегли електростанцію на заводі імені Г. І. Петровського, міський водопровід та багато громадських і житлових будинків. Бойовим групам підпільників м. Павлограда при наближенні Червоної Армії вдалося врятувати від зруйнування фашистами майже всі підприємства міста, склади з зерном, продовольством і зв'язок²⁵.

Промисловість і транспорт Радянської України зазнали в роки німецько-фашистської окупації найбільшої шкоди. В руїнах лежали 714 міст і 16 150 промислових підприємств республіки. Але героїчними зусиллями комуністичного підпілля, партизанів, робітничого класу і всього населення УРСР вдалося врятувати від знищення фашистами 19 процентів усієї довоєнної кількості промислових підприємств України, де працювало 17 процентів колишньої чисельності робітників²⁶. Цим трудящі промислових центрів України внесли свій вагомий вклад у перемогу над фашистською Німеччиною.

Боротьба трудящих промислових центрів України у ворожому тилу сприяла повному краху ненависного гітлерівського «нового порядку». Вона зливалася в єдиний могутній потік з героїчною війною всіх радянських народів проти фашистських поневолювачів, була часткою їх вкладу в розгром агресора.

²¹ Цит. за: История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 гг., т. III, стор. 317.

²² Нариси історії Комуністичної партії України. К., 1971, стор. 516.

²³ К. Дубина. В годы тяжелых испытаний. К., 1962, стор. 226—228.

²⁴ Партархів ІІІ ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 9, спр. 95, арк. 32—33; спр. 96, арк. 38, 111.

²⁵ Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны (1941—1945 гг.), стор. 89—90, 104.

²⁶ Партархів ІІІ ЦК Компартії України, ф. 116, оп. 2, спр. 115, арк. 2; Німецько-фашистський окупаційний режим (1941—1944 гг.). М., 1965, стор. 174—175, 183.

ДОНБАС ВІДБУДОВУВАЛА ВСЯ КРАЇНА *

Славними перемогами на фронті і в тилу зустрічав радянський народ 1944 рік. Твердо впевнена в остаточній перемозі над ворогом, Радянська країна вступила в завершальний період битви з німецько-фашистськими загарбниками. Комуністична партія і Радянський уряд одночасно з розв'язанням основного завдання — остаточного розгрому гітлерівської Німеччини — значно розширили відбудовні роботи у визволених від ворога районах. Першочерговим завданням на фронті відбудовних робіт, як і раніше, залишалося відродження промисловості Донбасу. 18 липня 1944 р. Державний Комітет Оборони прийняв постанову «Про дальші заходи по відбудові вугільної промисловості Донбасу для забезпечення вугіллям чорної металургії, залізничного транспорту, електростанцій і військової промисловості Півдня», в якій підкреслювалося, що «відбудова вугільної промисловості Донбасу... є першочерговим державним завданням, без розв'язання якого неможлива відбудова чорної металургії, усієї промисловості, залізничного транспорту й електростанцій на Півдні»¹.

Всі народи Радянської багатонаціональної країни вважали відродження індустріального Донбасу своєю кровною справою. Рух за подання братерської допомоги Всесоюзній кочегарці набирав все більшого розмаху, на чолі якого йшли трудящі Російської Федерації. З усіх кінців країни в донецький край прямували ешелони з написами: «Терміново — Донбасу». Важливу роль відіграло шефство колгоспників Радянської України над шахтами Донбасу. Вже влітку 1944 р. 17 областей республіки шефствували над шахтами 23 вугільних трестів Донбасу. Свій вклад у відбудову Донбасу внесли також і воїни Радянської Армії.

Завдяки братерській допомозі народів Союзу РСР і героїчній праці робітничого класу шахтарського краю Донбас відроджувався і давав продукцію фронту і тилу. Уже в 1943 р. Українська РСР дала країні 2569 тис. т вугілля, 600 т чавуну, 11,4 т сталі, 8,9 тис. т коксу, значну кількість прокату чорних металів². Значний внесок у спільну справу перемоги належить Всесоюзній кочегарці. Це була відповідь героїчного робітничого класу на турботу Комуністичної партії, Радянського уряду, народів-братів про Донбас.

Трудящі Донбасу взяли активну участь у патріотичному русі по збиранню коштів у фонд оборони. Вони зібрали і здали 177,4 млн. крб.³ На ці добровільні кошти були збудовані танки, літаки та інша військова техніка для Червоної Армії.

Документи, що публікуються нижче, розкривають характер всенародної боротьби за відбудову промисловості Донбасу в 1944 р.

М. О. БУЦЬКО,
доктор історичних наук

* Продовження. Початок див. «Архіви України», 1973, № 4, стор. 37—51.

¹ Директиви КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам, т. 2. М., 1957, стор. 845—846.

² Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941—1945 рр., т. 3. К., 1969, стор. 64.

³ Там же, стор. 63.

**Лист трудящих Карагандинського вугільного басейну шахтарям
Донбасу про трудові успіхи карагандинців і допомогу у відбудові
донецької промисловості**

1 січня 1944 р.*

Дорогие товарищи, шахтеры Донбасса!

С чувством глубокой радости горняки Караганды шлют вам пламенный шахтерский привет. Тяжело переживали мы временную утрату Донбасса, но не унывали — делали все, чтобы помочь Красной Армии быстрее освободить его от гитлеровских захватчиков.

За последние два года Карагандинский угольный бассейн почти вдвое увеличил добычу угля. В два раза увеличилась линия забоев. Из месяца в месяц наш бассейн перевыполняет государственный план угледобычи. План 1943 г. перевыполнен.

Мы уверены, что гордость нашей страны — Всесоюзная кочегарка, разрушенная подлыми оккупантами, будет быстро восстановлена. Вся страна помогает вам восстанавливать шахты, заводы. Не отстают в этом общенародном деле и шахтеры Караганды. В фонд восстановления Донбасса мы выдали тысячи тонн угля сверх плана. На ваши шахты выехали специально организованные бригады лучших шахтеров Караганды. Трудящиеся машиностроительного завода им. Пархоменко изготовляют сверх плана лебедки, приводы, вагонетки и другое оборудование. Профсоюзный актив собрал больше 100 тыс. руб. для восстановления клубов и дворцов культуры Донбасса.

Наша помощь Донбассу будет расти с каждым днем.

Да здравствует наша Родина!

Да здравствует нерушимая дружба народов Советского Союза!

Принято на общих рабочих собраниях шахт Карагандинского угольного бассейна.

Газ. «Социалистический Донбасс» № 1 (2864), 1 січня 1944 р.

№ 2

**Повідомлення ТАРС про відправку в Донбас устаткування,
інструментів і предметів широкого вжитку робітниками Кіровського
заводу**

6 січня 1944 р.

Кировский завод, 6 января. (ТАСС). Кировцы отправили в Донбасс эшелон в составе 40 вагонов. Послано 550 т металла, много станков, электрооборудования, большое количество инструмента, товары широкого потребления.

В сборе подарков активное участие приняли комсомольцы и молодежь завода. В неурочное время они отремонтировали 27 станков, собрали 25 ящиков инструмента.

Газ. «Труд» № 6 (6959), 7 січня 1944 р.

* Дата опублікування.

№ 3

Повідомлення ТАРС про допомогу робітників і інженерів підприємств м. Ярославля Донбасу

6 січня 1944 р.

Ярославль, 6 января. (ТАСС). На вагонах написано: «Ярославль — Донбассу». Это передвижная электростанция, смонтированная рабочими и инженерами ярославских предприятий. Турбина электростанции будет питаться паром от паровоза, мощность ее — 1400 квт.

Целый энергопоезд отправили ярославцы Донбассу. Электромашиностроительный завод послал турбину, «Ярэнерго» — электрооборудование, завод «Красный маяк» — станки для мастерской, завод «Парижская коммуна» изготовил мебель, артели промкооперации — постельные принадлежности, белье для общежитий и спецодежду для донецких энергетиков.

Газ. «Труд» № 6 (6959), 7 січня 1944 р.

№ 4

Повідомлення газети «Правда» про відправку донецьким шахтарям подарунків молоддю Аджарії

13 січня 1944 р.

Большую партию подарков отправили в Донбасс комсомольцы и молодежь Аджарской АССР. Молодые патриоты своими силами изготовили для донецких шахтеров около 18 тыс. различных инструментов, 28 пневматических молотков, комплект приборов для оборудования химического кабинета, 3 тыс. предметов домашнего обихода, 300 теплых вещей.

Помимо этого в Донбасс отправлено: 1 т цитрусовых плодов, 2,5 т яблок и груш, 800 кг орехов, 60 кг чая, 8 ящиков консервов, 400 кг табака, вино, картофель.

Газ. «Правда» № 11 (9468), 13 січня 1944 р.

№ 5

Повідомлення газети «Правда» про шефство колективу Кузнецкого металургійного комбінату над Єнакіївським металургійним заводом

20 січня 1944 р.

Коллектив Кузнецкого металлургического комбината взял шефство над своим собратом в Донбассе — Енакиевским металлургическим заводом.

С первого же дня после принятия обязательства кузнечане развернули в своих цехах и отделах работу по отбору оборудования и материалов для подшефного завода. По приглашению шефов в комбинат приезжала бригада от Енакиевского завода со списками необходимых материалов, с заказами на изготовление частей и оборудования.

«Не стесняйтесь в своих запросах, мы многое можем для вас сделать и выполним любое требование», — писали кузнечане коллективу енакиевцев.

Как только приехала бригада подшефного завода с материалами, в комбинате были созваны совещания по отделам, где обсуждался вопрос о размещении работ. Газета «Большевистская сталь» посвятила несколько статей восстановлению Енакиевского завода и обязательствам коллектива кузнечан.

Огромное расстояние отделяет кузнечан и енакиевцев. Однако это не помешало коллективам установить тесную связь.

Сейчас в подарок подшефному заводу комбинат изготавливает металлургические конструкции для здания центральной силовой станции, кожух доменной печи, барабаны для паровых котлов «Бабкон-Вилькоккс», подовые рамы для мартеновских печей и многое другое.

Железнодорожная станция Енакиево уже приняла первые составы, прибывшие из далекой Сибири. Кузнечане прислали инструмент для механического цеха: фрезы, напильники, сверла, мерительный и проверочный инструмент. Инструмент изготовили сами шефы в своих цехах. Кроме того, кузнечане прислали цветные металлы, электромоторы, оборудование для химической лаборатории. Шефы не забыли и о бытовых предметах. Прибыли вагоны с посудой, постельными принадлежностями.

В цехах Кузнецкого комбината появился новый лозунг: «Срочно!.. Для енакиевцев».

Газ. «Правда» № 17 (9474), 20 січня 1944 р.

№ 6

Телеграма Голови Раднаркому УРСР трудящим м. Тайги з подякою за допомогу Донбасу будівельними матеріалами і продовольством

7 лютого 1944 р.

Правительственная

Кузбасс. Секретарю Тайгинского горкома ВКП(б)

Правительство Советской Украины просит передать искреннюю благодарность и горячий привет трудящимся г. Тайги, которые собрали и доставили в г. Сталино эшелон с оборудованием, инвентарем, строительным материалом и продовольствием.

Ваша помощь — яркое проявление великой дружбы и братской помощи трудящихся всего Кузбасса делу восстановления социалистического Донбасса.

Желаю Вам, дорогие товарищи, новых успехов в вашей работе.

Председатель Совнаркома Украинской ССР [підпис]

Партархів ІІП ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 14, спр. 783, арк. 1.

№ 7

Довідка ЦК ЛКСМУ про участь комсомольських організацій України у відбудові вугільної промисловості Донбасу

26 лютого 1944 р.

Участвуя в выполнении постановлений ГКО, СНК УССР и ЦК КП(б)У о восстановлении угольной промышленности Донбасса, комсомольские организации Украины на восстановление промышленности Донбасса, по данным обкомов комсомола, мобилизовали и отправили 42 тыс. молодежи, из них 9728 комсомольцев.

На важнейших шахтах и машиностроительных заводах угольной промышленности создано 843 комсомольско-молодежные бригады, из них 184 женских. Все бригады значительно перевыполняют дневные нормы выработки и являются школами для вновь прибывшей молодежи по обучению горняцким профессиям.

По комбинатам «Сталинуголь» и «Ворошиловградуголь» силами комсомольцев и молодежи восстановлено и эксплуатируется 11 комсомольско-молодежных шахт, 7 участков, 1 лава, 15 смен.

Подготавливается для эксплуатации комсомольцами и молодежью шахт — 25, участков — 47, смен — 45.

Большая работа проведена комсомольскими организациями по обучению горняцким профессиям вновь прибывшей молодежи. С момента освобождения Донбасса обучено массовым профессиям около 18 тыс. чел. молодежи. Обучается в настоящее время 15 200 чел., из них ведущим профессиям: забойщиков, навалоотбойщиков, крепильщиков, проходчиков, бурильщиков — 4300 чел., для работы на шахтных механизмах — 2 тыс. чел., горных мастеров — 2 тыс. чел.

С 20 ноября по 20 декабря 1943 г. комсомольские организации Сталинской и Ворошиловградской областей провели месячник по сбору и восстановлению шахтного оборудования и инструмента.

За время месячника силами комсомольцев и молодежи собрано: горного инструмента — 228 508 ед., оборудования — 40 171 ед., запчастей к оборудованию — 22 342 ед., аккумуляторов — 1695 шт., ламп «Вольфа» — 3480 шт., электромоторов — 699 шт., цветного металлолома — 70 т и много другого инвентаря и материалов.

На ремонте и восстановлении инструмента в неурочное время работает 10 бригад, насчитывающие 260 чел. комсомольцев и молодежи.

В целях улучшения бытового положения шахтеров комсомольские организации Донбасса путем воскресников и других мероприятий приняли самое активное участие в восстановлении 100 общежитий, 4 столовых, 60 бань, 7 детских садов, 11 детских ясель, а также изготовили много инвентаря для общежитий, клубов и красных уголков.

На восстановлении шахт и добыче угля проведено 214 комсомольско-молодежных воскресников, где отработано свыше 10 тыс. молодежи. Во время воскресников добыто угля 39 182 т, вывезено из глубин — 48 789 т, отгружено — 46 932 т. Отправлено 6 комсомольских эшелонов подарков городам Союза и детским домам.

В развернувшемся социалистическом соревновании прославились имена молодых мастеров угледобычи — комсомольцев-рекордсменов бассейна И. Панащатенко, выполнившего за 3 дня месячную норму, Царыкнева, выполнившего сменные задания на 600—1000%, В. Паршикова, выполнившего задания — 1588%, А. Кеда — 1216%, М. Афонина — 2350%, Калюжного — 2250%, И. Черных — 1710%, Юмашева — 2195%, Дмитренко — 1500%, Крентовского — 3200%, В. Кабанова (16-летний забойщик) — 300%, Княшко — 1200%, М. Грушutiной — 1145%, Н. Кузьменко — 940%, А. Аманьина — 900%, М. Пековой — 400%, Н. Ореховой — 300% и многих других.

Существенную помощь восстановлению угольной, металлургической и коксохимической промышленности Донбасса оказывают комсомольские организации Полтавской, Сумской, Черниговской и др. областей Украины.

По инициативе комсомольских организаций в областях проходит сбор семян для подсобных хозяйств и индивидуальных огородов рабочих Донбасса, заготовка крепежного и строительного леса, сбор литературы, изготовление культинвентаря.

Комсомольцами Черниговской области уже заготовлено 10 тыс. кмб леса для Донбасса, заготовка леса комсомольцами также проходит в Киевской, Полтавской и Сумской областях.

Секретарь ЦК ЛКСМУ [підпис]

26 февраля 1944 г.

Центральный архив ЦК ВЛКСМ, ф. 1, оп. 2, спр. 1, арк. 42—45. Оригінал.

№ 8

Лист першого секретаря ЦК КП(б)У секретареві Челябінського обкому ВКП(б) з' подякою трудящим області за допомогу у відбудові шахт і заводів Донбасу

11 березня 1944 р.

Секретарю Челябинского обкома ВКП(б)

Прошу передать трудящимся Челябинской области благодарность Центрального Комитета КП(б)У, правительства и трудящихся Советской Украины за заботу и братскую помощь в деле восстановления заводов и шахт Донбасса.

Заверяем Вас, что все оборудование, материалы и инструменты, присланные трудящимися Челябинской области, будут немедленно использованы для восстановления промышленности Донбасса.

Рабочие, колхозники и интеллигенция Советской Украины, преисполненные благодарностью советским народам и Красной Армии за освобождение от немецкого ига, прилагают все свои силы к тому, чтобы быстро ликвидировать последствия немецкой оккупации, восстановить народное хозяйство Советской Украины.

При братской помощи народов Советского Союза и Советского правительства эта задача будет решена в кратчайший срок.

Секретарь ЦК КП(б)У [підпис]

Газ. «Челябинский рабочий» № 50 (7496), 11 березня 1944 р.

№ 9

Із доповіді голови Вологодської обласної комісії по поданню допомоги Донбасу про шефство комсомольців над Боково-Антрацитівським районом Ворошиловградської області

15 квітня 1944 р.

Комсомольцы и молодежь области для восстановления разрушенного немецкими захватчиками хозяйства подшефному Боково-Антрацитовскому району Ворошиловградской области направили 4 марта 1944 г. эшелон подарков в количестве 70 вагонов, из них:

1. Рудстойки	— 67 вагонов (1700 кбм)
2. Оконного стекла	— 4 ящика
3. Столов	— 20 шт.
4. Табуреток	— 120 шт.
5. Тумбочек	— 15 шт.
6. Станок сверлильный	— 1 шт.
7. Ведер оцинкованных	— 10 шт.
8. Плит кухонных	— 6 шт.
9. Гармошек	— 6 шт.
10. Пил лучковых	— 15 шт.
11. Кастрюль жестяных	— 40 шт.
12. Котелков	— 100 шт.
13. Кружек	— 380 шт.
14. Стеклой посуды	— 200 шт.
15. Гончарной посуды	— 600 шт.
16. Столовой и чайной посуды	— 250 шт.
17. Ложек деревянных	— 1500 шт.
18. Ложек металлических	— 500 шт.
19. Вилки	— 100 шт.
20. Рукавиц для шахтеров	— 500 пар

21. Лыж	— 200 пар
22. Ученических ручек	— 2200 шт.
23. Линеек ученических	— 3200 шт.
24. Чернильниц	— 100 шт.
25. Карандашей	— 100 шт.
26. Парт	— 17 шт.
27. Классных досок	— 10 шт.
28. Художественной литературы и учебников	— 200 шт.
29. Конвертов	— 6500 шт.
30. Грибов соленых	— 500 кг
31. Клюквы	— 200 кг
32. Слесарных инструментов (ключи, стамески, отвертки, молотки, зубила и др.)	— 920 шт.

Первый эшелон был отправлен в сопровождении делегации от обкома ВЛКСМ во главе с секретарем Вологодского ГК ВЛКСМ т. Левичевым.

Боково-Антрацитовский РК КП(б)У и РК ЛКСМУ в письме Вологодскому обкому ВКП(б) и обкому ВЛКСМ от имени трудящихся Боково-Антрацитовского района горячо благодарят комсомольцев и молодежь Вологодской области за оказанную помощь.

Комсомольцами и молодежью области в настоящее время подготовлено для отправки в Донбасс: рудстойки — 1650 кбм, бумаги — 1,5 т, стекло, мебель и оборудование.

Для погрузки подготовленного требуется 70 вагонов.

Большую работу провели комсомольцы и молодежь Лежского района. Они заготовили в нерабочее время и направили 41 вагон крепежа.

Комсомольцы и молодежь Харьковского района отправили 14 вагонов крепежа и строительного леса.

Комсомольцы и молодежь*гор. Череповца направили 2 вагона мебели, оборудования и инструментов.

Председатель областной комиссии по оказанию помощи Донбассу
Секретарь Вологодского ОК ВЛКСМ [підпис]

15 апреля 1944 г.

Центральный архив ЦК ВЛКСМ, ф. 1, оп. 2, спр. 1, арк. 120—121. Копія.

№ 10

Із довідки ЦК ЛКСМУ про мобілізацію комсомольців і молоді для відбудови вугільної промисловості Донбасу за станом на 1 травня 1944 р.

Не раніше 1 травня 1944 р.

В соответствии с постановлением Государственного Комитета Обороны, Совета Народных Комиссаров УССР, Центрального Комитета КП(б)У и ЦК ВЛКСМ о восстановлении Донбасса и в первую очередь угольной промышленности ЦК ЛКСМУ 25 ноября 1943 г. принял решение о мобилизации 20 тыс. чел. молодежи, и в том числе 10 тыс. комсомольцев, для работы на шахтах и угольных предприятиях Донбасса.

Мобилизация комсомольцев и молодежи производилась комсомольскими организациями в Днепропетровской, Сумской, Черниговской, Запорожской, Полтавской, Харьковской, Сталинской и Ворошиловградской областях совместно с советскими и партийными организациями.

В результате проведенной массово-политической работы среди

молодежи, по состоянию на 1 мая 1944 г. для работы в угольной промышленности Донбасса мобилизовано 43 582 чел. молодежи, из них 11 593 комсомольца.

Эти данные поступили нам от Сталинского и Ворошиловградского обкомов ЛКСМУ, взявших на учет прибывших туда комсомольцев.

ЦК ЛКСМУ систематически занимается вопросом восстановления угольной промышленности Донбасса. По вопросу мобилизации молодежи для работы в шахтах проводились совещания, в областях постоянно находились работники ЦК ЛКСМУ, которые помогали обкомам в этом деле.

Бюро ЦК ЛКСМУ в последнее время заслушало ряд вопросов о работе с молодыми шахтерами. Слушали Макеевский горком комсомола по вопросу организации техучебы, принято решение о политмассовой работе среди молодых рабочих угольной промышленности Донбасса.

Секретарь ЦК ЛКСМУ [підпис]

Центральний архів ЦК ВЛКСМ, ф. 1, оп. 2, спр. 1, арк. 144—145. Оригінал.

№ 11

Із протоколу засідання Чернігівського обкому КП(б)У про ініціативу колгоспників Чернігівського району у допомозі шахтарям Донбасу

5 липня 1944 р.

В районах області за прикладом Варвинського, Батуринського, Олишівського та інших районів розгорнувся масовий рух по взяттю шефства над шахтами Донбасу, по поданню допомоги робочою силою, продуктами харчування, відправкою кріпильного лісу тощо. З величезним піднесенням трудящі області вже відправили до Донбасу один ешелон.

Здійснюючи шефство над шахтою ім. Сталіна тресту «Артемвугілля», колгоспники і колгоспниці Чернігівського сільського району одностайно винесли нову цінну ініціативу, ухваливши внести до шефського фонду у червні місяці одноденний удій молока по району і вже зібрали 40 тис. л молока для переробки його на масло та сир і відправки робітникам підшефної шахти.

Бюро обкому КП(б)У постановляє:

1. Схвалити і підтримати цінну ініціативу колгоспників і колгоспниць Чернігівського сільського району в справі подання допомоги шахтарям Донбасу.

2. Рекомендувати всім райкомам КП(б)У обговорити у всіх колгоспах та серед трудящих району звернення колгоспників Чернігівського району (вміщене в газеті «Деснянська правда» за 26 червня ц. р.) та за прикладом колгоспників Чернігівського району організувати збір молока серед колгоспників, колгоспниць, трудящих для робітників підшефних шахт Донбасу.

Партархів Чернігівського обкому Компартії України, ф. 470, оп. 4, спр. 154, арк. 24. Оригінал.

№ 12

Повідомлення газети «Правда Украины» про виготовлення електроустаткування на підприємствах Башкирії для промисловості Донбасу
2 вересня 1944 р.

Сталино, 2 сентября. Трудящиеся Башкирии помогают братской Украине восстанавливать хозяйство, разрушенное немецкими захватчиками. В неурочное время на предприятиях Башкирии изготавливается важное оборудование для возрождающегося Донбасса.

28 августа донецкие энергетики получили первый подарок — ценное электрооборудование. Груз доставлен из Уфы в Сталино на самолете.

Ко дню годовщины освобождения Донбасса трудящиеся Башкирии готовят своим братьям-украинцам второй подарок — оборудование для пусковых электростанций.

Газ. «Правда Украины» № 173 (7493), 3 вересня 1944 р.

№ 13

Постанова Раднаркому РРФСР «Про участь колгоспів РРФСР у відбудові зруйнованої німецькими загарбниками вугільної промисловості Донбасу»

10 жовтня 1944 р.

Во исполнение постановления Государственного Комитета Оборон от 18 июля 1944 г. № 6213 Совет Народных Комиссаров РСФСР постановляет:

1. Обязать Брянский, Воронежский, Калужский, Курский, Орловский, Пензенский, Ростовский, Тамбовский облисполкомы, Краснодарский, Ставропольский крайисполкомы и совнаркомы республик организовать привлечение рабочей силы колхозов к участию в восстановлении угольной промышленности Донбасса на договорных началах между колхозами и колхозниками, с одной стороны, и угольными трестами, с другой стороны.

2. Обязать указанные облисполкомы, крайисполкомы и совнаркомы автономных республик дать указания райисполкомам и правлениям колхозов:

а) направить в течение 1944—1945 гг. из каждого колхоза на работу в угольную промышленность Донбасса по 1—2 колхозника на срок от 6 месяцев до одного года, с гарантией беспрепятственного возвращения в колхоз по истечении этого срока работы и замены возвращающихся колхозников, по окончании срока договора, другими на такой же срок;

б) обеспечить тщательный персональный подбор колхозников, направляемых в Донбасс, и немедленную замену отпущенных с шахт по болезни, а также ушедших до истечения срока договора другими;

в) организовать своевременную доставку выделенных колхозников к уполномоченным трестам, оказывая последним содействие в заключении индивидуальных трудовых договоров с колхозниками и представителями транспортных средств для доставки выделенных рабочих к станциям отправления;

г) не отзывать колхозников с шахт до окончания срока договора и не препятствовать членам колхоза продлить договор или закрепить его на шахте для постоянной работы;

д) отпустить беспрепятственно членов семей к месту работы колхозников, желающих остаться на постоянной работе на шахтах Донбасса;

е) предоставлять семьям колхозников, участвующих в восстановлении шахт Донбасса, необходимый сельскохозяйственный инвентарь, гужевой транспорт и прочие виды обслуживания для обработки принадлежащих им приусадебных участков;

ж) обеспечивать семьи этих колхозников хлебом, сельскохозяйственными продуктами и кормами для скота по государственным закупочным ценам в том же количестве, в каком снабжаются колхозники, добросовестно работающие в колхозе;

з) установить обязательную регистрацию всех договоров, заключенных колхозами и колхозниками с трестами, и аккуратное хранение их в делах правлений колхозов.

3. Предложить облисполкомам, крайисполкомам, совнаркомам автономных республик и райисполкомам:

а) обеспечить выделение колхозников для работы в угольной промышленности Донбасса всеми колхозами области, края, автономной республики и района;

б) предоставить постоянные помещения областным и межрайонным уполномоченным трестов по набору колхозников для работы в Донбассе, а также выделить в городах и районных центрах, в которых будут находиться эти уполномоченные, необходимое количество жилых помещений для временного размещения прибывающих колхозников.

4. Возложить на председателей райисполкомов обязанности лично следить за проведением всей работы по выделению и отправке на шахты колхозников, а также за выполнением колхозами постановлений правительства о льготах для колхозников, участвующих в восстановлении шахт Донбасса и для их семей.

5. Обязать облисполкомы, крайисполкомы и совнаркомы автономных республик обеспечить широкую массово-разъяснительную работу среди колхозников о значении Донецкого бассейна в обороне и промышленном развитии Советского Союза, о необходимости быстрейшего восстановления разрушенных шахт.

Привлечь для этой цели областную и районную печать, организовать выпуск специальных художественных плакатов, установить в районных центрах и колхозах доски почета лучших колхозников-шахтеров — восстановителей Донбасса, наладить постоянную переписку с колхозниками, работающими на шахтах, а также с общественными организациями и администрацией шахт.

6. Утвердить типовой договор трестов с правлениями колхозов и индивидуальный трудовой договор с колхозниками, согласно приложениям № 1 и 2*.

Председатель Совета Народных Комиссаров РСФСР [підпис]
Управляющий Делами Совета Народных Комиссаров РСФСР
[підпис]

Сборник постановлений и распоряжений правительства РСФСР, 1944, № 12, ст. 71.

№ 14

Телеграма наркома вугільної промисловості директору комбінату
«Ворошиловградвугілля» про постачання одягу і взуття
робітникам комбінату

1 листопада 1944 р.

Для обеспечения рабочих комбината «Ворошиловградуголь» тепловой одеждой, обувью Вам выделено [на] IV квартал от НКО ватных костюмов 13 тыс., полушубков 8500 шт., валенок 9 тыс. пар, шапок-ушанок 4200 шт., рукавиц теплых 24 тыс. пар. Кроме того, [по] линии УРСА выделено: ватных костюмов 4600, валенок 11 030 пар, шапок 2400 шт.; от Главуглеснаба — полушубков 400 шт., валенок 1500 пар с учетом выделенного в III квартале, а также по заданию Главка Вам пошито 7 тыс. костюмов. Выделенных фондов достаточно [для] полного обеспечения потребности комбината.

Обязываю Вас немедленно приступить [к] реализации выделенных фондов. Ответственность [за] реализацию, а также правильное распределение [и] использование выделенных фондов на шахтах возлагаю лично на Вас.

[О] ходе реализации докладывать мне каждые 5 дней телеграфно через Главугледонбасс.

Наркомуголь [підпис]

ЦДАЖР СРСР, ф. 6268, оп. 7, спр. 31, арк. 26.

* Не публікуються.

№ 15

Повідомлення газети «Известия» про прибуття в м. Владивосток пароплава з подарунками шахтарям Донбасу від гірників Колими

1 грудня 1944 р.

Владивосток, 1 декаб. Во Владивосток на днях пришел из Магадана пароход, который привез подарки горняков далекой Колымы горнякам Донбасса. Доставлено для отправки в Донбасс 50 тыс. книг, 20 баянов и патефонов, около одного вагона сделанных колымскими мастерами детских игрушек, много рыбных продуктов и т. д.

Газ. «Известия» № 285 (8587), 2 грудня 1944 р.

№ 16

Повідомлення газети «Правда Украины» про відбудову донецьких заводів важкого машинобудування і випуск продукції для шахт Донецького і Криворізького басейнів

20 грудня 1944 р.

Новокраматорский, Ворошиловградский, Коломенский и Старокраматорский заводы выпустили за год для шахт Донецкого и Криворожского бассейнов 31 подъемную машину. Наиболее мощные из них способны ежесуточно поднимать 12 тыс. т угля или руды.

Машиностроители ведут подготовку к дальнейшему увеличению выпуска подъемных машин. Успешно проходит восстановление второй очереди Новокраматорского завода. Здесь подготавливается к пуску пресс мощностью в 10 т для изготовления крупных поковок.

Газ. «Правда Украины» № 248 (7568), 20 грудня 1944 р.

№ 17

Повідомлення газети «Правда Украины» про відправку в Донбас устаткування гірниками Уралу

23 грудня 1944 р.

Участвуя в возрождении Донбасса, горняки Кизеловского угольного бассейна отправили Донбассу 24 вагона различного оборудования и механизмов, в том числе — 148 моторов, 54 трансформатора, десятки станков, подъемных машин, лебедки, насосы. К Новому году уральские шахтеры решили отправить в Донбасс еще несколько вагонов оборудования.

Газ. «Правда Украины» № 250 (7570), 23 грудня 1944 р.

№ 18

Повідомлення ТАРС про виконання заводами м. Ленінграда замовлень для відбудови Донбасу

29 грудня 1944 р.

Ленинград, 29 декаб. (ТАСС). Более 30 ленинградских предприятий выполняют заказы Донбасса. Только за четвертый квартал для Всесоюзной кочегарки отгружено два маршрута оборудования и металла.

Завод «Севкабель» изготовил и отправил 20 км кабеля. Коллектив завода «Электросила» им. Кирова сдал комбинату «Сталинуголь» 6 моторов и сейчас заканчивает строительство мотора в 900 квт для подъемной машины на возрождаемой шахте «Красный Октябрь». Кроме того, электросиловцы построили 16 быстродействующих автоматов электровозной откатки, 11 из них уже отгружены заказчику.

На заводе, где директором т. Болтенков, в короткие сроки изготовлены 147 батарей для электровозов. «Красный треугольник» сдал 3,5 км всасывающих и 1 км напорных рукавов. Помощь Ленинграда Донбассу возрастает с каждым днем.

Газ. «Труд» № 308 (7261), 30 грудня 1944 р.

ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛДЕРЖАРХІВУ В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Використання документальних матеріалів у справі комуністичного виховання підростаючого покоління — один з основних напрямів у діяльності державних архівів.

Активна популяризація архівних матеріалів про революційний рух на Буковині під впливом Великого Жовтня, боротьбу за соціальне і національне визволення та возз'єднання з Радянською Україною, першоджерел, пов'язаних з ім'ям В. І. Леніна, сприяє формуванню людини нового, комуністичного суспільства. Документи архівів виховують у підростаючого покоління почуття любові і гордості за свою соціалістичну Вітчизну, викликають люту ненависть до гнобителів, кличуть до подвигу в ім'я рідної Батьківщини.

Комуністична партія і Радянський уряд завжди надавали і надають великого значення патріотичному вихованню радянської молоді.

Значний внесок у справу виховання патріотів своєї Батьківщини робить і Чернівецький облдержархів. Його працівники подають конкретну допомогу школам у створенні музеїв, організації музейних кімнат і кімнат бойової слави, краєзнавчих кутків; влаштуванні виставок; випуску фотогазет і плакатів; виступів у пресі, по радіо і телебаченню тощо. За останні роки зв'язки архіву з школами міста й області значно зміцніли.

До 100-річчя з дня народження В. І. Леніна і 50-річчя Ленінського комсомолу архів виявив матеріали, в яких відображена боротьба населення краю за соціальне й національне визволення, керівна і організуюча роль Комуністичної партії в цій боротьбі, поширення ленінських ідей на Буковині. Найбільш цікаві документи були зняті на фотоплівку. Це дало змогу архіву передати школам потрібні їм матеріали. Так, середня школа № 2 м. Чернівців отримала фотодокументи, які розповідають про героїзм і самовідданість партизанів у роки Великої Вітчизняної війни. Архівні джерела були використані у фотогазеті «Іх імена безсмертні». Вони викликали жвавий інтерес серед учнів школи, стали предметом обговорення на уроках історії. Документи архіву, вміщені в газеті, вчать молодь мужності і відваги, виховують почуття вірності Радянській Батьківщині, закликають свято шанувати пам'ять загиблих героїв, які віддали своє життя в ім'я щастя, свободи і миру.

Чернівецькій середній школі № 23 архів допоміг оформити галерею «Вони вчилися в нашій школі», видав довідки біографічного характеру на керівників революційного руху на Буковині: С. Галицького, І. Клевчука, С. Лопуляка, Є. Стефюка, І. Стасюка та інших. Вчителька цієї школи в листі до архіву з вдячністю пише: «Колектив школи висловлює щире подяку працівникам обласного державного архіву за допомогу в створенні галереї «Вони вчилися в нашій школі». Передані матеріали мають велике виховне значення. На прикладі життя і діяль-

ності цих визначних людей ми виховуємо в учнів почуття любові до нашої Вітчизни, гордість за її досягнення, бажання в будь-який час стати на її захист».

При активній участі архівістів створені ленінські кімнати, краєзнавчі кутки, кутки бойової і трудової слави у ряді шкіл (№ 2, 4, 23, 25, 29, 35, МПТУ № 2, 4).

Тільки у 1965 р. для шкільних історичних гуртків і музеїв видано 755 копій фотодокументів з історії Великої Вітчизняної війни і підпільного комуністичного руху на Буковині (1917—1940 рр.).

Історичному музею Чернівецького університету архів дав цікаві матеріали, пов'язані з історією організації цього учбового закладу, фотографії керівників революційного студентства 30-х років — Ролла Вальтера і Саламандера Ісідора.

Такі матеріали мають, безперечно, велике виховне значення. Вони знайомлять учнівську молодь з пам'ятками героїчного минулого і сучасним нашим краєм, є яскравим ілюстративним матеріалом при вивченні історії Комуністичної партії Буковини і комуністичного будівництва в нашій країні, допомагають ще глибше усвідомити велич успіхів, досягнутих нашим народом за роки Радянської влади, виховують у підростаючого покоління моральні риси будівника комунізму, викладені у Програмі Комуністичної партії.

Архів обслуговує численні екскурсії учнів і студентів. Його працівники прагнуть зробити ці екскурсії цікавими для молоді. Вони документально висвітлюють історію Буковини, водночас розповідають про значення архіву як скарбниці багатовікової пам'яті людства, про склад і зміст документів, порядок їх зберігання в архівосховищах. Під час екскурсій демонструються найбільш цінні унікальні матеріали дорадянського та радянського періодів.

Серед документальних джерел архіву значний інтерес у студентів викликали матеріали судових процесів над учасниками революційного руху — борцями за визволення рідного краю. Ці документи розповідають про самовіддану боротьбу трудящих Буковини, керованих Комуністичною партією. Ні тортури сигуранци, ні нелюдські умови тюремного ув'язнення неспроможні були зламати стійкість підпільників, перешкодити їх революційній боротьбі.

Ефективною формою використання архівних матеріалів у патріотичному вихованні підростаючого покоління є плакат — найбільш масовий засіб наочної пропаганди. Спільно з працівниками відділу пропаганди Чернівецького обкому Компартії України, обласного партійного архіву, обкому ЛКСМУ, краєзнавчого музею і обласного відділення Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури архів підготував і видав такі плакати: «Жовтневі заграви на Буковині» (1917—1919 рр.); «Поширення ленінських ідей на Буковині» (1896—1940 рр.) — до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна, «Вони були першими» — до 50-річчя Ленінського комсомолу і до 25-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні — «У бронзі і мармурі — безсмертя героїв».

Плакат «Жовтневі заграви на Буковині» яскраво відображає революційну боротьбу трудящих Буковини під впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції. Тут подаються хроніка революційних подій того часу, фотографії активних борців за перемогу влади Рад (з невеликими анотаціями). Значення ленінського вчення для розвитку революційного руху на Буковині розкриває плакат «Поширення ленінських ідей на Буковині» (1896—1940 рр.). Тут, зокрема, вміщено назви творів В. І. Леніна, що нелегально розповсюджувалися на Буковині в 1920—1930 рр., подано схему транспортування газети «Искра» з-за кордону в Росію через територію нашого краю, фотографії активних пропагандистів ленінських ідей на Буковині.

З героїчними ділами молоді цього краю, керованої Комуністичною партією, ватажками комсомольського руху знайомить плакат «Вони були першими». Про те, як свято шанують пам'ять загиблих воїнів, що віддали своє життя за свободу і незалежність нашої Батьківщини, розповідає плакат «У бронзі і мармурі — безсмертя героїв». Іменами цих героїв названі вулиці, школи у Чернівцях. Їх подвиг увічнено у пам'ятниках, обелісках на братських могилах. 204 пам'ятники і обеліски радянським воїнам-землякам споруджено в містах і селах Чернівецької області. Ці місця стали священними для наших людей. У плакаті вміщено фотографію братської могили радянських і чехословацьких воїнів у Садгірському районі м. Чернівців. Тут похований командир чехословацького партизанського загону, Герой Радянського Союзу Ян Налепка. Пам'ятник піонеру Іллюші Головачуку в с. Лівинцях Кельменецького району. Біля пам'ятника — піонери, вони салютують юному герою, який віддав своє життя в ім'я щастя нашого народу.

Такі плакати вивішено в історичних кабінетах, червоних кутках, кутках бойової і трудової слави, інтернаціональних клубах. Їх використовують на уроках з історії як хороший наочний матеріал у пропагандистській і агітаційній роботі.

Справі патріотичного та інтернаціонального виховання служать і фотогазети, що їх систематично випускає архів починаючи з 1961 р. Щороку виходять два-три номери, присвячені історичним і ювілейним подіям в житті трудящих Чернівецької області. Цікавий, зокрема, номер фотогазети «Чернівці — місто студентське», в якому розкрито багатонаціональний склад студентства Чернівців, дружні, виробничі та творчі зв'язки чернівецьких учбових закладів з учбовими закладами інших міст Радянського Союзу.

Велика роль у пропаганді героїчних, революційних і трудових традицій, вихованні у радянської молоді любові до своєї Вітчизни належить виставкам. Цю форму використання документальних матеріалів архів практикує з 1957 р. Перша виставка на тему «Соціалістичні перетворення на Буковині» була присвячена 40-річчю Великого Жовтня і готувалася разом з краєзнавчим музеєм. Основна експозиція виставки була розміщена безпосередньо в ньому, а ще дві пересувні виставки демонструвалися в Чернівцях і районах області.

До 20-річчя визволення Буковини від фашистських загарбників була підготовлена пересувна виставка, яка експонувалась у Будинку офіцерів, призовних пунктах й окремих військових частинах. Про героїчні діла хотинських комсомольців розповідали виставки «Бути гідними героїв», «Їх імена безсмертні». Остання експонувалась у Києві, на ювілейному пленумі ЦК ЛКСМУ. Учні однієї з шкіл міста, оглянувши цю фотовиставку, написали у Книзі відгуків: «Пишаємося мужністю відважних героїв-хотинців. Слава вам, хоробрі, слава, безстрашні, пам'ять про вас ніколи не вмере».

До славних дат — 25-річчя і 30-річчя возз'єднання Північної Буковини з Радянською Україною були підготовлені дві виставки. Вони експонувались у Центральному парку культури і відпочинку міста, на Радянській площі, в Будинках офіцерів і політичної освіти, використовувались агітбригадою обкому Компартії України на лекціях в селах і містах області, політпрацівниками гарнізону і військових частин, експонувались в багатьох школах і учбових закладах міста. На їх стендах були розміщені фотографії і фотодокументи, які яскраво відтворювали історію революційного руху на Буковині, знаменну дату — 28 червня 1940 р., партизанський рух за часів Великої Вітчизняної війни. Спеціальний розділ присвячувався соціалістичним перетворенням на Буковині за роки Радянської влади.

Цікаву пересувну виставку підготував архів до славних роковин

Ленінського комсомолу — «50 років ВЛКСМ», для якої було зібрано 150 фотодокументів. Вона експонувалася в обкомі комсомолу, будинках культури, школах і учбових закладах.

Великий інтерес у громадськості міста й області викликали виставки на честь 100-річчя з дня народження В. І. Леніна і «Орденоносна Буковина в ювілейному році». Місцева преса систематично популяризувала архівні виставки, доводячи таким чином експоновані документальні джерела до широких кіл населення.

Велике виховне значення мають публікації статей у місцевій пресі, виступи наукових співробітників по радіо і телебаченню з використанням архівних матеріалів.

На сторінках обласних і районних газет публікуються статті на різноманітну тематику, які сприяють патріотичному вихованню радянської молоді. Ось деякі з них: «Пам'ятати про минуле, цінити сучасне», «Як відзначався Першотравень за часів поневолення», «Ідеї, що кликали до бою», «Хотинці — герої громадянської війни», «Перші культурні звершення», «Буковинці — фронту», «Сторінки літопису однієї школи», «Вони продавали Буковину» (про українських буржуазних націоналістів).

Стаття «Перші культурні звершення» розповідає радянським юнакам і дівчатам, як у 1940 р. трудящі Буковини вперше за свою багатовікову історію відчули справжнє піклування держави про їх культуру і матеріальний добробут. Вперше на Буковині запроваджувалась загальна безплатна освіта. Для дітей трудящих широко відчинилися двері шкіл, вищих і середніх спеціальних учбових закладів. Тільки до Чернівецького державного університету було прийнято в 1940 р. близько 600 студентів. Радянська влада подбала не тільки про навчання, а й про відпочинок та дозвілля підростаючого покоління. До його послуг у Чернівцях відкрились: Палац піонерів, технічна та екскурсійно-туристська станції. У районних центрах працювало 12 піонерських клубів. Щасливим і радісним стало життя юних буковинців. Стаття «Перші культурні звершення» вчить молодь любити і шанувати свою Вітчизну, примножувати її багатство. За архівними джерелами по радіо транслювались передачі «Повстання 113-го полку», «Вулиця Леніна», «Колгосп ім. Леніна Кіцманського району».

З метою патріотичного виховання підростаючого покоління чернівецькими архівістами був підготовлений ряд телевізійних передач, серед них: «120-річчя селянського повстання під проводом Лук'яна Кобилиці», «Перше травня на Буковині в минулому», «Іх іменами названі вулиці міста», «Про дружбу і взаємодопомогу трудящих Північної Буковини і трудящих Радянського Союзу», «На захист Країни Рад». У телепередачах використано понад 70 документів архіву.

Нещодавно начальник відділу використання і публікації Г. С. Цебенко виступила в телевізійному публіцистично-художньому альманасі «Братерство». В її розповіді йшлося про недавнє минуле Північної Буковини, трудящі якої в роки панування королівської Румунії, під час фашизації краю і підготовки антирадянської війни виявили солідарність з трудящими Радянського Союзу і виступили на його захист. В передачі використано комуністичні листівки, документи обласного інспекторату поліції, Чернівецького повітового трибуналу, обласного інспекторату жандармерії, ряд донесень агентів поліції.

Одна з листівок закликала: «Не йдемо на війну проти Радянського Союзу. А обернемо зброю, яку нам дають, проти своїх жорстоких офіцерів, проти гнобителів трудового народу. Не стріляймо в демонстрантів, що домагаються роботи і хліба, бо там наші батьки, матері і менші брати і сестри, яких ми залишили вдома без шматочка хліба і без поліна дров. А ставаймо в їх ряди і борімося разом з ними!»

Інша листівка попереджала, що капіталісти хочуть розпочати війну проти Радянської Росії, роз'яснювала трудящим, що в їх інтересах зупинити цю війну і захистити Країну Рад. Листівка закликала до інтернаціональної солідарності.

Можливості використання архівних документів у справі патріотичного виховання підростаючого покоління ще далеко не вичерпані викладеним. І нам, архівістам, треба вишукувати все нові, ефективніші форми популяризації документів — багатовікової пам'яті людства, як того вимагають рішення XXIV з'їзду КПРС.

Г. І. БОРИСОВА

З ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ ІМЕННОГО КАТАЛОГА НА ФОТОДОКУМЕНТИ В ЦДАКФФД УРСР

Специфіка фотодокументів вимагає своєрідної побудови науково-довідкового апарату до них. Оскільки опис фотодокументів служить більше обліковим довідником і меншою мірою є довідником за змістом, основне місце в системі науково-довідкового апарату до фотодокументів належить каталогам. Як відомо, найдосконалішим є систематичний каталог, який дає змогу організувати відомості про документи відповідно до галузей народного господарства, науки, культури, суспільно-політичного життя і т. д. Однак поряд із систематичним каталогом з метою ефективнішого використання фотодокументів створюється іменний каталог, який значно прискорює пошуки фотодокументів про певних осіб, що цікавлять дослідника. До іменного каталога включаються іменні картки на осіб, політична, економічна, наукова і просвітницька діяльність яких становить інтерес при дослідженні історії розвитку науки, громадського і політичного життя.

Таким чином, визначення категорії осіб, які мають бути включені до іменного каталога, є першочерговим завданням при його створенні. Це питання було основним під час розробки методичного посібника, що став узагальненням досвіду роботи Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР по створенню іменного каталога на фотодокументи. Якщо узагальнити групи осіб, зазначених у виробленому переліку, то вони зводяться до таких категорій:

- 1) державні, партійні і військові діячі СРСР та УРСР;
- 2) діячі науки, культури і літератури дорадянського і радянського періодів;
- 3) знатні люди країни, ініціатори стахановського руху;
- 4) Герої Радянського Союзу, Герої Соціалістичної Праці, лауреати Ленінської, Державної, Міжнародної, ім. Т. Г. Шевченка, ім. М. О. Островського та інших премій;
- 5) відомі діячі революційного руху і більшовицької партії до Жовтневої революції, учасники Жовтневої революції, герої громадянської війни, члени інтернаціональних загонів.

Виписувати іменні картки на всіх осіб, що зустрічаються в фотодокументах, недоцільно: це вимагає великих затрат часу і до того ж не викликається необхідністю. Аналіз запитів дослідників свідчить, що вони дуже рідко стосуються осіб, які не входять до наведеного вище переліку, в разі потреби їх можна відшукати і за тематичними картками систематичного каталога.

За яким же принципом створений іменний каталог у ЦДАКФФД УРСР?

Перш за все до іменного каталога включається вся портретна зйом-

ка осіб згідно з розробленим переліком. Практично вже при відборі на державне зберігання фотодокументів портретної зйомки ми враховуємо значення тієї чи іншої особи для історії розвитку народного господарства, науки, культури і літератури, з тим щоб сюди не потрапили фотознімки тимчасового, минулого значення. Крім того, до іменного каталога включаються картки на фотодокументи, що відбивають події, пов'язані з біографією цієї категорії осіб. До них відносяться: пам'ятні місця, меморіальні дошки; похорони; родичі та близькі осіб, зазначених у переліку (іменна картка включається в каталог за основною особою); особи цієї групи в побуті, на відпочинку.

Ці картки (на фотодокументи портретної зйомки та події, пов'язані з біографією) становлять основу іменного каталога. У жодному розділі систематичного каталога вони не можуть і не повинні бути. Крім них, в іменному каталозі значне місце займають картки-дублі.

Справа в тому, що особи, зазначені в переліку, дуже часто зустрічаються на знімках з зображенням певних подій, картки на які включаються до різних розділів систематичного каталога. Причому діяльність цих осіб інколи настільки різнобічна, що передбачити, в яких розділах можуть бути картки на фотодокументи про них, дуже трудно.

У зв'язку з цим виникає складніша проблема, яка дає можливість повніше розв'язати завдання створення іменного каталога — проблема дублювання карток.

Слід відразу ж зауважити, що дублювання карток з усіх абсолютно розділів систематичного каталога вимагає великих затрат праці, яка при цьому, враховуючи особливість карток на фотодокументи, не завжди себе виправдує. Як відомо, кожна каталожна картка має зображення на звороті. При дублюванні ж виписується картка без зображення. Досвід роботи показує, що дослідники здебільшого звертаються до основної картки (з зображенням), і, таким чином, ми все одно повинні надавати в користування відповідні розділи систематичного каталога. Тому необхідно було вирішити питання, яким чином при найменшій затраті часу і праці найдоцільніше проводити дублювання карток для іменного каталога, з тим щоб якомога більше даних про певну особу зосередити в одному місці. У ЦДАКФФД УРСР це питання вирішене так.

Передусім ми не дублюємо картки для іменного каталога з розділів систематичного за основною діяльністю особи. Наприклад, картки на фотодокументи:

1. «Голова колгоспу «Радянська Україна» Черкаської області, двічі Герой Соціалістичної Праці Г. Є. Буркацька (зліва) та ланкова Є. О. Хоменко на кукурудзяній плантації».

2. «П. С. Махота — сталевар мартенівської печі № 1 Дніпропетровського металургійного заводу ім. Г. І. Петровського, Герой Соціалістичної Праці за роботою» підуть відповідно в розділи систематичного каталога «Сільське господарство» та «Промисловість», тобто за основною діяльністю названих осіб, в іменному ж каталозі на ці прізвища ставляться відсильні картки. З усіх інших розділів систематичного каталога картки на фотодокументи про цих осіб дублюються для іменного каталога. Так, якщо Г. Є. Буркацька або П. С. Махота були присутні на вечорах дружби, мітингах, суботниках, з'їздах профспілок і т. д., основна тематична картка йде до відповідного розділу систематичного каталога, а в іменний каталог виписується картка-дубль.

На особливу увагу заслуговують фотодокументи про державних і партійних діячів. Вони можуть зустрічатися майже в усіх розділах систематичного каталога: «Державний лад», «Суспільно-політичне життя», «Міжнародні відносини» і т. д. Адже участь у всіх сферах державного, партійного і народногосподарського життя є їх основною діяльністю, і тому дублювання до іменного каталога не робиться.

У таких випадках в іменному каталозі ставиться відсильна картка. Наприклад, в іменному каталозі, де зосереджені всі картки на фотодокументи портретної зйомки про Голову Президії Верховної Ради УРСР Д. С. Коротченка, виписана одна відсильна картка до різних розділів систематичного каталога.

Виняток ми зробили для фотодокументів про державних і партійних діячів довоєнного періоду — П. П. Постишева, С. В. Косіора, В. Я. Чубаря, В. П. Затонського та інших. Цих фотодокументів збереглося не так багато і тому ми дублюємо їх з усіх розділів систематичного каталога.

Є ще одна група фотодокументів, на яку слід звернути увагу. Це фотодокументи, що не стосуються основної діяльності особи, і все ж дублювати їх, на наш погляд, не варт. Прикладом може бути діяльність українського радянського драматурга О. Є. Корнійчука як діяча міжнародного руху за мир, представлена в розділі «Міжнародний суспільно-політичний рух. Боротьба за мир». Дублювати звідси всі картки на кожний фотодокумент недоцільно, якщо враховувати специфіку дубляжу: картка-дубль без зображення і тому доводиться все одно надавати дослідникові основний розділ систематичного каталога.

У цих випадках виписується одна конкретна відсильна картка: «О. Є. Корнійчук — див. також розділ «Міжнародний суспільно-політичний рух. Боротьба за мир». Застосування відсильних карток значно спрощує виписування карток-дублів. Не виключаючи пошуків, вони показують, де можна знайти матеріали певного змісту. Звичайно, такий підхід може мати місце тільки до фотодокументів про найбільш відомих діячів — О. Є. Корнійчука, П. Г. Тичину, В. Л. Василевську, М. Т. Рильського та ін.

Дублювання фотодокументів з груповими зйомками осіб, що підлягають включенню до іменного каталога, здійснюється таким чином: картки-дублі виписуються відповідно на всі прізвища, крім одного, — на яке йде основна картка. Наприклад: «Український радянський поет М. Т. Рильський розмовляє з народною артисткою СРСР Н. М. Ужвій і поетом П. Г. Тичиною». У цьому випадку картки-дублі виписуються на Н. М. Ужвій і П. Г. Тичину. Основна картка ставиться за прізвищем «Рильський».

Таким чином, згідно з виробленими в архіві принципами створення іменного каталога картки на фотодокументи про одну й ту ж особу повинні бути зосереджені лише в двох місцях: 1) в іменному каталозі (портретна зйомка, а також картки, здубльовані з усіх розділів систематичного каталога за винятком розділу, який є основним за характером діяльності даної особи) і 2) у систематичному каталозі (в розділі, який є основним за діяльністю особи).

Нарешті, спинимося коротко на технічній стороні виписування іменних карток і оформленні іменного каталога. Анотацію на фотодокументи портретної зйомки починаємо з прізвища та ініціалів, після чого подаються всі інші дані. При дублюванні з основної картки, де зазначено багато прізвищ, доцільно не повторювати їх на кожній картці-дублі, а писати лише прізвище однієї особи, зазначивши її місце на знімку і додавши «та інші». При дублюванні картка з зображенням йде до основного розділу, а картка-дубль — до іменного. Але як виняток у випадку зображення лише однієї людини на знімку якоїсь події (виступає на мітингу, вечорі тощо) картка з зображенням включається до іменного каталога, а картка-дубль — до основного розділу систематичного каталога.

Вся робота по створенню іменного каталога спрямована на те, щоб якнайповніше задовольнити запити дослідників.

Н. М. СЛОНЧАК

КАРТОНУВАННЯ І ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ДОКУМЕНТІВ У ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ОБЛДЕРЖАРХІВІ

Проблема забезпечення зберігання документальних матеріалів — одна з найважливіших у діяльності Чернігівського облдержархіву. Як відомо, вона включає в себе цілий комплекс робіт: належне обладнання архівосховищ, підтримання температурно-вологісного режиму, картонування, реставрацію, ремонт і опрацювання документів та ін.

В цьому повідомленні йдеться про два види робіт: картонування та вивчення фізичного стану документів з метою складання перспективних планів реставраційно-оправних робіт.

Картонування документальних матеріалів в архіві було розпочате ще в 1957 р., проте обсяги його в той час були незначні. Так, до 1965 р. було закартоновано лише 39 тис. справ, або 5 процентів усіх справ архіву. В 1966 — 1970 рр. вдалося закартонувати уже 103 505 справ, замість передбачених планом 50 000.

У поточній п'ятирічці за планом маємо закартонувати 200 тис. справ, а вже на 1 січня 1974 р. закартонували 187 570 справ. Ми маємо на меті за 1971 — 1975 рр. закартонувати 300 — 400 тис. справ, з тим щоб у наступному п'ятиріччі повністю завершити картонування документальних матеріалів нашого архіву. І це цілком реально, коли врахувати, що у нас добре налагоджене виготовлення коробок.

Наявність коробок — найважливіша умова картонування. Раніше ми їх замовляли на картонажній фабриці (по 2 крб. 40 коп. за одну штуку). Архів за рік мав змогу замовити не більше 400 — 500 коробок. Наприкінці 1968 р. розпочали виготовляти коробки власними силами, що сприяло різкому збільшенню обсягу картонування документів. Виготовляє коробки обслуговуючий персонал: завгосп, вахтери, двірник у вільний від роботи час та в рахунок соціалістичного змагання. Вартість коробки при цьому не перевищує 20 коп., а виготовляємо ми їх щороку понад 3000 штук.

Картонування документів у нашому архіві здійснюється в поєднанні з перевіркою наявності і шифрування справ. Це дає відчутну економію робочого часу. Так, наприклад, у першому півріччі 1973 р. з застосуванням такого методу на 36 938 справ було витрачено 61 робочий день. Якщо ж усі ці види робіт виконувати окремо, то за існуючими нормами треба було б витратити 155 робочих днів. Отже, ефект значний — 94 дні.

З метою правильної організації і чіткого виконання всіх процесів картонування складається план, чим в основному займається головний охоронець фондів.

П'ятирічний план розвитку архівної справи в Українській РСР на 1971—1975 рр. передбачає широке вивчення державними архівами фізичного стану документів і складання на цій основі перспективних планів їх ремонту, реставрації, опрацювання, мікрофільмування та відновлення згастих і згасаючих текстів.

Значну роботу по визначенню фізичного стану документальних матеріалів у Чернігівському облдержархіві провели у 1971 р. Її виконали головний охоронець фондів і старший науковий співробітник, який відає обліком. В результаті був складений список фондів архіву з зазначенням кількості справ, що мають йти на підшивку, опрацювання, і кількості аркушів, які підлягають реставрації та ремонту.

Робилося це так: брали однорідні групи фондів, у кожному з яких переглядали поаркушно кілька в'язок, і визначали у процентному відношенні кількість справ, що підлягають опрацюванню та підшиванню, і кількість аркушів, які потрібно відремонтувати і реставрувати. Потім за аркушами фондів та описами підраховували загальну кількість справ і аркушів всієї групи фондів і ту кількість, яка має бути підшита, опра-

лена, відремонтована і реставрована. За цим списком був також вирахуваний бюджет часу, потрібний на реставраційно-ремонтні роботи з документами.

Всього в Чернігівському облдержархіві треба полагодити понад 50 млн. аркушів (580 тис. справ), щороку ж працівники нашої майстерні ремонтують 200 тис. аркушів (близько 4 тис. справ). При таких темпах на виконання всіх зазначених видів робіт необхідно затратити десятки років. З цього випливає висновок: потрібно збільшити кількість працівників реставраційної майстерні, підвищити продуктивність їх праці, поліпшити якість робіт і саму культуру виробництва, для чого необхідно передусім оснастити майстерні новим устаткуванням, зокрема паперорізальною і картонорубальною машиною, новими робочими столами для палітурних і реставраційних робіт, механізованими клеємішалками, спеціальними фотоваликами з нержавіючої сталі для реставрації документів. Це допоможе успішно вирішити питання, поставлені перед реставраційною майстернею.

Для забезпечення збереженості документальних матеріалів важливу роль відіграє правильне планування робіт. З цією метою влітку 1972 р. за вказівкою архівного відділу Чернігівського облвиконкому в облдержархіві складено перспективний план реставрації, ремонту, підшивки і оправи документів на 1973—1980 рр. До цього плану включені ті фонди, які підлягають реставрації і ремонту в першу чергу, тобто ті, що користуються у дослідників найбільшим попитом. Це — фонд канцелярії Чернігівського цивільного губернатора, відділу управління Чернігівського виконкому, Чернігівського губстатбюро і фонди райвиконкомів. У перспективному плані зазначені кількість аркушів, які потребують реставрації та ремонту, і кількість справ, які необхідно підшити й опрацювати.

Збереження документальних багатств для майбутніх поколінь є нашим найпершим обов'язком, і ми, архівісти, зобов'язані створити всі умови, щоб якнайкраще виконати його.

Л. Л. РЯБУХА

СТВОРЕННЯ ДОВІДКОВИХ КАРТОТЕК ДО ДОКУМЕНТІВ ОСОБОВОГО СКЛАДУ У ВІННИЦЬКОМУ ОБЛДЕРЖАРХІВІ

У Вінницькому облдержархіві провадиться систематична робота по вдосконаленню науково-довідкового апарату до документів особового складу. Її розпочали в 1956 р., коли Верховна Рада Союзу РСР прийняла Закон про державні пенсії, який зумовив зростання кількості заяв громадян та запитів установ з різними запитаннями, що виникали у зв'язку з цим законом.

Отже, невідкладною стала справа розробки фондів та описів для довідок, в яких найбільше збереглися документи особового складу.

Матеріали особового складу розробляються шляхом спеціального перегляду документів як прямих фондів, так і вищестоящих установ, та в процесі здійснення інших робіт під час наведення довідок, каталогізації, науково-технічної обробки.

Фонди установ і підприємств, по яких надходить значна кількість заяв, переглядаються поаркушно (фонди Вінницької взуттєвої фабрики ім. Щорса, вінницького машинобудівного заводу «Молот»). А фонди виконавчих комітетів (губернських, окружних, районних, повітових), відділів народної освіти, охорони здоров'я, міліції, робітничо-селянських інспекцій та ін. розробляються за описами.

Після поаркушного перегляду справ особового складу та перегляду заголовків описів фондів складаються картки із зазначенням пошукових даних. Це стосується таких документів особового складу, як на-

кази, особові справи, списки, анкети, особові картки по обліку кадрів, відомості на видачу заробітної плати, особові рахунки, розрахункові книжки робітників і службовців, формулярні списки, довідки, дипломи, атестати, свідоцтва про закінчення учбових закладів, списки студентів, слухачів курсів, учнів середніх шкіл. Виявляються і беруться на картковий облік особові справи і списки пенсіонерів, анкети, документи про нещасні випадки тощо. На підставі цих матеріалів, наприклад, може бути складена архівна довідка про трудовий стаж, навчання в учбових закладах, інвалідність, службу в Радянській Армії, участь в революційному, партизанському русі, партійну і громадську діяльність, соціальний стан.

Планова робота по розробці фондів і описів для довідок у нас почалася з 1959 р. До цього були опрацьовані фонди: Подільське відділення цукротресту, Вінницька міська робітничо-селянська інспекція, Вінницька окружна робітничо-селянська інспекція, Вінницький обласний комітет професійної спілки робітників машинно-тракторних станцій.

У 1960 р. була складена робоча інструкція, яка передбачала черговість опрацювання фондів та описів. Насамперед опрацьовувались документи особового складу, сконцентровані у сховищах стола довідок. Потім розроблялись описи тих фондів, що підлягали концентрації у цих сховищах, а тоді вже — описи фондів перших років Радянської влади, які рідше використовуються для наведення довідок.

Працівники стола довідок виробили форму картки по розробці описів. У верхньому, лівому, кутку картки проставляється номер фонду, потім вписується повне його найменування. Під ним, у дужках зазначаються крайні дати документальних матеріалів усього фонду. Нижче в графах подаються номер опису, крайні дати справи, яка містить відомості особового складу, номер цієї справи і вказується вид документів.

При перегляді описів фонду всі справи особового складу виносяться на картку в хронологічній послідовності і розкривається вид документа кожної справи. Наприклад, при розробці описів фонду Подільське губернське управління робітничо-селянської міліції картки заповнюються так:

Фонд № Р-474		Подільське губернське управління робітничо-селянської міліції, м. Вінниця (1919—1925 рр.)
№ опису	Крайні дати	№ справи та вид документа особового складу
1	1919 р.	6 Книга наказів по губміліції.
	» »	9 Відомості на видачу зарплати ком- складу та міліціонерам.
	1919—1920 рр.	13 Списки співробітників губміліції.
	1920—1923 рр.	22 Посвідчення, довідки, заяви, рапор- ти міліціонерів.
	1921 р.	31 Книга наказів.
2	» »	33 Те саме.
	1922 р.	46 Відомості на видачу зарплати осо- бовому складові губміліції.
	1920 р.	3 Книга наказів.

Якщо у фонді є документи особового складу інших установ, то на кожну з них окремо складається картка за певною формою. Наприклад, при розробці описів фонду Вінницький цукротрест були виявлені справи особового складу Соколівського цукрового заводу. В цьому разі картка була заповнена так:

Вид документа	Дата	№ фонду	№ опису	№ справи	Арк.
Список робітників і службовців заводу	1.X 1929 р.	P-4406	6	9	217
Список поденних робіт- ників заводу	5.V 1930 р.	«	7	14	56

При виявленні документів особового складу Соколівського цукрового заводу в інших фондах відомості звідти будуть занесені до цієї ж картки.

Якщо в описі міститься до 100 особових справ громадян, кожна з них записується окремо, при більшій кількості — робиться один загальний запис (наприклад: № 112 — 565. Особові справи, див. опис).

Картки розроблених описів по кожному фонду нумеруються зверху у правому кутку, а на звороті останньої картки робиться кінцевий запис («Всього 5 карток» або «1 картка»).

При розробці фонду для довідок може бути виявлено документ з відомостями особового складу, в якому зазначені установа і один з відділів цієї установи. В такому разі складаються дві картки. В одній з них пишеться назва установи, а під нею (в дужках) вказується відділ (структурна частина). На другій картці проставляється назва структурної частини, а під нею — установи. Це мало місце при розробці фондів цукрових заводів, комбінатів. Так, наприклад, на список робітників Яструбинецької економії Новогребельського цукрового заводу було складено дві картки: на одній зазначалась установа — «Яструбинецька економія Новогребельського цукрового заводу», на другій — «Новогребельський цукровий завод», а в дужках відмітка: «Яструбинецька економія». До картотеки ж одна картка вливається в рубрику «Економія», а друга — «Цукрові заводи».

На кожний виявлений документ з даними про особовий склад заповнюється спеціальна картка, яка має такі графи: назва установи або підприємства, де працював громадянин, вид документа, дата, номери фонду, справи, аркуша.

До графи «Вид документа» заноситься назва документа: наприклад, список вчителів, список студентів, відомість на видачу зарплати. У цій графі допускається і запис прізвищ в тому разі, коли документ відображає діяльність одного громадянина, наприклад, при виявленні наказу (або заяви) про призначення його на роботу або звільнення.

У графі «Дата» проставляється дата документа. Так, наприклад, при перегляді документів виявлено довідку, видану громадянину у 1926 р. про те, що він працював у певній установі з 1921 по 1926 р. — до картки заноситься дата «1921—1926 рр.». Якщо документ не датований, то до картки заносяться (в дужках) крайні дати тієї справи, в якій документ виявлено.

Після дати в картці проставляються пошукові дані, тобто номери фонду, опису, справи, аркуша.

До однієї картки можуть бути занесені окремих документ, група документів або вся справа, якщо там мова йде про якусь одну установу. Документи про таку установу, виявлені в кількох справах і в кількох фондах, також заносяться до однієї картки. Наприклад, списки працівників Вінницького м'ясокомбінату виявили у фондах Вінницький церобкооп і Вінницька окружна робітничо-селянська інспекція — ці всі документи заносимо до однієї картки.

Якщо документ або справа містить у собі відомості про кілька установ, то на кожну з них складається окрема картка. Так, у фонді Подільська губерньська інспектура народної освіти є списки вчителів Могилів-Подільського округу по районах, з зазначенням усіх шкіл даного району. В цьому випадку на кожну школу складається окрема картка. У фонді Вінницький центральний робітничий кооператив є списки ударників майже всіх установ м. Вінниці — на кожну з цих установ складається окрема картка.

При розробці так званих прямих фондів, тобто таких, які не містять у своєму складі документів інших установ (наприклад, фонди заводів, фабрик, МТС, сілрад та ін.), у графі картки «Назва установи» пишеться найменування фонду, який розроблюється.

Складені картки систематизуються за алфавітом назв груп однорідних установ, організацій та підприємств (наприклад, аптеки, артілі, архіви, бази, банки, військкомати тощо). У кожній групі картки розкладаються за територіальною ознакою також в алфавітному порядку.

Щоб уникнути повторного перегляду справ, на аркуші використання документальних матеріалів робиться відмітка: «Розроблено в довідкових цілях».

Всі такі описи й справи записуються до книг обліку: справи — до «Книги обліку справ, розроблених для довідок» з такими графами:

№ п.п.	№ фонду	№ опису	№ справи	Прізвище виконавця
--------	---------	---------	----------	--------------------

описи — до «Книги обліку описів, розроблених для довідок» з графами:

№ п.п.	№ фонду	Назва фонду	Кількість описів	Кількість заголовків	Кількість карток	Кількість записів	Прізвище виконавця
--------	---------	-------------	------------------	----------------------	------------------	-------------------	--------------------

Справи з відомостями про особовий склад, сконцентровані в столі довідок, записуються до «Книги обліку документальних матеріалів, прийнятих до стола довідок» за формою:

Дата прийняття	№ фонду	Назва фонду	№ опису	№ справи	Кількість справ	Розписка охоронця про прийняття документів
----------------	---------	-------------	---------	----------	-----------------	--

Досі у столі довідок сконцентровано близько 18 тис. справ найбільш актуальних фондів. Розроблено для довідок понад 4 тис. описів; за справами опрацьовано понад 15 актуальних фондів. Створена і систематично поповнюється довідкова картотека стола довідок, яка є складовою частиною науково-довідкового апарату архіву, що налічує понад 82 тис. карток.

На закінчення слід відзначити, що розробка описів, справ, використання довідкової картотеки, концентрація справ особового складу в столі довідок дали можливість збільшити кількість позитивних відповідей, скоротити строки наведення довідок і в цілому поліпшити якість роботи.

Л. М. ТЕРЕС

ПРО ДОСВІД РОБОТИ ВІДОМЧОГО АРХІВУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ТЕХНІКУМУ

Комуністична партія і Радянський уряд дедалі більшу увагу приділяють питанням поліпшення архівної справи в нашій країні і, зокрема, забезпеченню зберігання, впорядкуванню і використанню документальних матеріалів. Саме на цьому наголошує і постанова Ради Міністрів УРСР від 9 червня 1970 р. № 301 «Про заходи по поліпшенню архівної справи у міністерствах, відомствах і державних архівах республіки». У постанові особливо підкреслюється необхідність створення оптимальних умов для зберігання документів і, зокрема, у відомчих архівах, де вони іноді псуються ще задовго до їх передачі в державні архіви.

Питання створення оптимальних умов для зберігання документів набуває першорядного значення в таких областях, як наша, Чернігівська, де через відсутність вільної площі в облдержархіві фактично припинено прийом документів на державне зберігання. У зв'язку з цим працівники архівного відділу Чернігівського облвиконкому, Чернігівського облдержархіву і самих відомчих архівів спрямовують усі свої зусилля на поліпшення роботи безпосередньо у відомчих архівах.

Організація діяльності відомчих архівів, їх успіхи і недоліки, труднощі і досягнення становлять інтерес не тільки з точки зору поліпшення стану архівної справи в цілому, а й для обміну досвідом. Виходячи з цього, ми хочемо розповісти у нашому повідомленні про досвід роботи одного з кращих відомчих архівів — архіву Чернігівського кооперативного технікуму.

Чернігівський кооперативний технікум існує з 1951 р. і підпорядкований Укоопспілці. Будучи одним з великих і показових середніх учбових закладів, згідно з визначенням Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, він є опорним по Чернігівській області. З 1953 р. в ньому працює спеціальне відділення для обслуговування заочників Чернігівської, Київської, Полтавської, Житомирської, Сумської і Харківської областей.

Як і в більшості спеціальних учбових закладів, в ньому є канцелярія, учбова частина, бухгалтерія, бібліотека, архів.

Велика учбова, політико-виховна і методична робота технікуму відбивається в його документальних матеріалах, які умовно можна поділити на такі групи:

- організаційно-розпорядчу,
- планово-звітну,
- документацію про учбово-виховну і методичну роботу (сюди входять документи і фотоальбоми про історію і життя технікуму, про роботу учнівської лекторської групи, штабу «Іскра», про створення і поповнення ленінської кімнати-музею, про роботу групи «Пошук» по створенню кімнати-музею бойової слави, клубу «Глобус», про інтернаціональні зв'язки і дружбу учнів технікуму з молоддю братніх республік і зарубіжних країн).

У зв'язку з тим що технікум є опорним, у складі його документації відкладаються звіти про перевірку стану навчання і проведення екзаменаційних сесій в інших технікумах й училищах області.

Велику групу становить документація про особовий склад, бухгалтерські документи, матеріали про роботу комісій і груп народного контролю і профспілкових організацій.

Документація технікуму цінна як матеріал для вивчення історії освіти на Чернігівщині і стану середньої спеціальної освіти в республіці. Його керівництво розуміє це і тому приділяє належну увагу організації діловодства і архівної справи.

Тривалий час архів технікуму знаходився при бібліотеці, в погано

обладнаному для зберігання документів приміщенні. У відповідального за архів майже не лишалося часу на роботу з архівними документами, оскільки його нерідко завантажували іншими завданнями. Цим пояснювалася низька якість описів, обліку і впорядкування документів, погано велось діловодство, недосконалою була номенклатура справ тощо. До того ж архівні органи часто-густо тільки констатували негативні факти, не подаючи достатньої методичної допомоги для ліквідації цих недоліків.

З 1969 р. становище почало поліпшуватись. Спільними зусиллями працівників відомчого і обласного державного архіву була проведена експертиза цінності документів, матеріали постійного зберігання були відібрані, впорядковані, описані і включені до опису. Уважне вивчення документів технікуму дало можливість скласти повну й чітку номенклатуру справ і відповідно до неї організувати ведення діловодства.

Наказом директора технікуму № 355 від 30 грудня 1969 р. усі особи, пов'язані з діловодством (секретарі канцелярії, учбової частини, заочного відділення, приймальної комісії, голови циклових комісій, лаборанти, бухгалтери, відповідальний за архів), були зобов'язані щороку, згідно з номенклатурою, заводити і оформляти справи по своїх розділах на поточний рік. Відповідальність за правильне ведення діловодства покладалася на секретаря технікуму, заступників директора по учбовій частині і по заочному відділу, відповідального за кадри і старшого бухгалтера.

Усі структурні частини зобов'язувалися на початку навчального року (серпень — вересень) впорядкувати свою документацію за минулий рік відповідно до існуючих правил.

Для експертизи цінності справ була призначена спеціальна комісія у складі кваліфікованих працівників технікуму. Справи до архіву мали здаватися тільки в упорядкованому стані. Складання опису покладалося на відповідального за архів.

З метою забезпечення правильного проведення цієї роботи для секретарів, лаборантів і викладачів було організовано кілька семінарських занять, де вивчалися «Основні правила постановки документальної частини діловодства і роботи архівів установ, організацій і підприємств СРСР».

Відповідно до наказу директора архів одержав придатне для зберігання документів приміщення. Архівосховище обладнано вентиляційною системою, металевими стелажми для вертикального зберігання документів довжиною понад 250 погонних метрів. В архівному приміщенні встановлено телефон і для виробничих потреб надано друкарську машинку.

Нині сховище архіву заповнене приблизно на 60 — 70 процентів. За даними на 1 січня 1973 р., в ньому зберігалось 14 090 справ (1951 — 1970 рр.), в тому числі: 567 — постійного зберігання і 12 432 — по особовому складу.

Закінчена діловодством документація щороку надходить в архів. Матеріали тимчасового зберігання здаються й обліковуються за номенклатурою справ, постійного строку зберігання і по особовому складу — за описами. Останні проходять необхідну науково-технічну обробку в структурних частинах (підшиваються, нумеруються, описуються, оформляються).

Кращій збереженості справ постійного зберігання сприяє використання нами твердих обкладинок від дипломних праць учнів, що зберігаються тимчасово. У справи підшиваються титульні аркуші і аркуші використання документів, виготовлені на друкарській машинці або на ротаторі. Наявність у справах аркушів використання звільнить держархів від додаткової роботи, а також допоможе точніше враховувати, як використовувалися документи у відомчому архіві.

Згідно з правилами ведеться й облік документів за описами, картками фонду, щороку складаються відомості про наявність матеріалів.

Нині в роботі архіву основна увага спрямована на забезпечення оптимальних умов зберігання документів, їх облік і використання.

На черзі дня картонування документів, виготовлення штампів шифровки справ, аналогічного до штампу облдержархіву, створення довідкових картотек, поліпшення використання документів. Слід сказати, що використовуються вони і зараз досить широко при підготовці матеріалів з історії технікуму, при видачі довідок про його закінчення, при оформленні учбових і методичних кабінетів. Часто використовуються матеріали циклових і предметних комісій, накази директора і звіти про роботу навчального закладу, зведені відомості успішності, методичні матеріали, книга видачі дипломів, листування з Укоопспілкою, бухгалтерські документи тощо.

Документи для тимчасового користування видаються тільки з дозволу директора і записуються у книзі видачі справ.

В цілому добрий стан архіву був відзначений комісією, що проводила комплексну перевірку роботи технікуму.

В Чернігівському кооперативному технікумі, як і в інших навчальних закладах нашої країни, постійно удосконалюються процес навчання і виховання, форми і методи викладання, організація праці. Це в свою чергу відбивається на документації, на її формах, видах і змісті. Відмирають за непотрібністю одні з них, з'являються нові.

Такі зміни не проходять повз увагу працівника архіву. Він вивчає документи, бере активну участь у справі їх відбору на постійне зберігання. І ця його участь у вирішенні такого важливого питання необхідна. Про це свідчить досвід вивчення документації окремих систем установ і робота по складанню відомчих і типових переліків документів.

З кожним роком дедалі більшу увагу працівники архіву звертають на виявлення і зберігання фотоілюстративної документації. Зараз ми готуємо пропозиції щодо внесення змін і доповнень до відомчого переліку документів*.

Перед архівом стоїть ще багато нерозв'язаних завдань. Їх можна правильно розв'язати лише спільними зусиллями працівників установ, відомчих і державних архівів.

Т. М. КОВБАСА, О. П. РОМАНОВА

* Перечень документальных материалов, образующихся в деятельности организаций и предприятий потребительской кооперации с указанием сроков хранения. Центросоюз. М., 1962.

ДОПОВНЕННЯ ДО «КАТАЛОГА КОЛЕКЦІЇ ДОКУМЕНТІВ КИЇВСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ»

У 1971 р. Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві видав «Каталог колекції документів Київської археографічної комісії», до якого ввійшли анотації на 631 документ за 1369—1899 рр.¹ Як відомо, у 1941 р. збірка комісії налічувала до 2000 документів. Під час Великої Вітчизняної війни вона була розграбована фашистськими окупантами, що призвело до втрати понад двох третин колекції. Проте, як виявилось, не всі із втрачених документів загинули. Так, 47 з них потрапили до Харкова і зберігалися у філіалі ЦДІА УРСР серед розсипу матеріалів. Про їх належність до колекції Київської археографічної комісії свідчить попередній номер фонду—375, проставлений на обкладинках і аркушах, а також згадки про них у путівнику, виданому Центральним архівним управлінням УРСР у 1929 р., де видрукувана стаття «Колекція, що належала «Комиссии для разбора древних актов». Вона трактує нині виявлені документи як найдавніші в колекції².

Знайдені матеріали охоплюють період з 1432 по 1791 р. і хронологічно поділяються так: XVст.—6, XVI—37, XVIII—4 документи. У семи з них згадуються більш ранні документи, наводяться навіть їх повні тексти. Наприклад, у документах № 664, 665 є виклад змісту документа за 1404 р., № 676—1438 р., № 677—1501р., № 674—1511 р., 678—1544 р., у № 675—1545 р.

Чималі труднощі були при встановленні віку 29 документів, датованих індіктами. Переведення деяких з них на сучасне літочислення зроблене ще до Великої Жовтневої соціалістичної революції. Ми перевірили і внесли деякі уточнення. Так, документ № 651 датований першим індіктом, що припадає на 1498, 1513, 1528 рр. Раніше вважали, що документ складено 1498 р. Проте це не відповідає дійсності, адже його експонент—овруцький намісник Семен Полозович—у той час був київським ключником³, а овруцьким намісником став лише на початку XVI ст. Відомо, що в 1517 р. він уже займав посаду овруцького старости⁴. Отже, документ складено в 1513 р.

У тих випадках, де неможливо визначити, на який рік припадає індікт, подаємо кілька найбільш вірогідних дат (док. № 655, 663).

Знайдені документи складені мовами: староукраїнською—39, польською—2, латинською—2, польською та українською—3, польською, латинською та українською—1. Українська мова в останніх чотирьох подана латинською транскрипцією.

Усі документи складені на папері. Більшість з них одноаркушеві, 8—двоаркушеві, 1—чотириаркушеві, 1 має шість аркушів. Фізичний стан задовільний.

Переважає більшість документів написана на Україні (22)—у Києві (12), Луцьку (2), Вінниці (2), Брацлаві (1), Овручі (1), Олевську (1), Черкасах (1), Кременці (1) та с. Стрижівці (1); 13 документів—у Польщі: Варшаві (5), Любліні (2), Кракові (2), Вишгороді (2), Судомірі (1), Пйотркові (1); 8—у Литві: у Вільно (7), Меречі (1); 3—у Білорусії: Бересті (2), с. Біловежі (1).

Важливість знайдених документів тим більша, що майже всі вони—оригінали і тільки три копії. 18 документів опубліковані в дореволюційних виданнях, що давно вже стали бібліографічною рідкістю.

Документи відбивають історію українських земель часів середньовіччя, зокрема Київщини, Волині та Поділля. Їх складачами були литовські князі, польські королі, київські воеводи, старости міст, міщани і землевласники. Зміст їх переважно стосується соціально-економічного життя України. Серед них зустрічаємо привілеї і дарчі записи шляхті та монастирям від державних діячів і приватних осіб на право тимчасового і довічного користування селами, угіддями, збору медової данини, купівлі і продажу маєтностей тощо.

Окрему групу становлять матеріали про суперечки навколо земельних угідь та боргів, записаних на селах. 19 документів із 47 стосуються Києво-Пустинно-Микіль-

¹ Каталог колекції документів Київської археографічної комісії. 1369—1899. К., «Наукова думка», 1971.

² Центральний архів стародавніх актів у Києві. К., 1929, стор. 146—149.

³ Архив Юго-Западной России, ч. 8, т. IV. К., 1907, стор. 114.

⁴ Там же, стор. 164, 165, 321.

ського монастиря, одного з найбільших земельних феодалів на Україні, що дає змогу простежити, наскільки пильно охороняла держава приватне право церкви (наприклад, док. № 662).

Певний інтерес становлять документ № 677 (1501 р.), в якому подано найдавніший інвентар м. Житомира, і грамота Сигізмунда, яка підтверджує надання Вітовта, Казимира і Олександра на право київським митрополитам здійснювати судочинство і керувати духовними справами незалежно від королівських воєвод, старост, намісників та інших урядових осіб (док. № 649). Кілька документів доповнюють відомості з історії міст Києва, Луцька і Кременця (№ 637, 663, 676, 678).

Знайдені матеріали цікаві також для досліджень у галузі спеціальних історичних дисциплін: палеографії, дипломатики, сфрагістики, історичної географії тощо.

Документи описані за принципами, прийнятими при складанні «Каталога» і викладеними у передмові до нього. Дана публікація є продовженням «Каталога», а тому нумерація починається з № 632. Географічний, іменний та показчик мов документів додаються.

Л. З. ГІСЦОВА, Н. М. ФАУСТОВА

XV ст.

632. Луцьк, 1432 р., грудня 29.

Свидригайло Ольгердович надає кн. Михайлові Васильовичу і його спадкоємцям маєтності в Луцькому пов.: с. Вишеньки на р. Стублі, дворище Сухівці і верхню частину с. Радохівки, а також монастир св. Миколая під м. Клеванинню над р. Стублою з усіма землями, пасіками, ловами, сіножатями і млинами.

31×35 см.

“Translationem hanc Originale in lingua ruthena exarato Sigillo pendenti antiquo proviso, in toto conformem esse testor. Datum Leopoli die 2. Martii 1798. Andreas Angettowicz Juris Utriusque Doctor, Advocatus Galiciensis oriens in Civili, liberali ac militi Juris Canonici, in lingua ruthena Professor, Diaecesanus, Examinator ac Cancellarii Regni Gubernialis in linguam russicam juratus translator”.

“Locus sigilli”.

Копія XIX ст.*, мова польська, стан задовільний.

Над текстом: «Корія. 14 (58), (32), (47) от сотрудн. комиссии Прушинского».

633. Судомир, 1488 р., липня 13.

Казимир IV Ягеллончик повідомляє київського воєводу Юрія Пацовича про надання у тимчасове володіння Києво-Пустинно-Микільському монастиреві селища Княжичі за Дніпром.

21×12,7 см.

Мова українська, реставрований.

Печатка Казимира, паперова кустодія, зображення стерте.

На зв.: «Лист королевський о Княжичи». «Княжичи». «На Княжичи первый».

“Od Krola K[azimi]erza do [...]”

634. Мереч, 1496 р., квітня 20.

Олександр надає в підданство звягільському наміснику Яцькові Мезю родину селянина Лазорка Мошкевича в Овруцькому пов.

19,8×18,2 см.

«Прав[ил] п[а]н Гр[игорій] Ст[а]н[іславович] м[а]р[шалок] дв[орний] н[а]м[існик] мереш[кий]».

Мова українська, текст пошкоджений.

Печатка круглої форми, паперова кустодія, діаметр 3,2 см, зображення стерте.

На зв.: «Сесь королевский лист до Овруцких старост о Лазорке из его с[и]ни из братаничи его».

«Apr[il]is 20 indijcti 14», «N[umerus] 10 г. 1946».

(Грамоты Великих князей Литовских с 1390 по 1569 г. Под ред. В. Антоновича и К. Козловского. К., 1868, стор. 21).

635. Київ, 1499 р., серпня 4.

Булгак Лисичин і Михайло Волчкович, власники двох частин ґрунтів та сіножатей в с. Івонинцях і млина на р. Красній, дарують їх Києво-Пустинно-Микільському монастиреві, який володів половиною села, ґрунтів, сіножатей і млина, подарованих раніше монастиреві їх батьком Лисицею.

21,5×24,5 см.

Мова українська, реставрований.

Сліди двох печаток.

На зв.: «Лист Булгака Лисичича о селище на речке Красной». «В лето 7007, август[а] 4, индик[та] 2». «Aprobacyia na pargaminie przez krola Zygmunta Awgu[sta] dana na ten fundusz tamze y Kniazycze mianuie». «7007, awg[usta] 4, indykt[а] 2». «Iwonic[a]». «№ 12».

(Палеографический изборник. Материалы по истории Южно-русского письма в XV—XVIII вв., вып. 1. К., 1899, док. № 3. Надрукований зі скороченнями).

* Датована на підставі письма і паперу.

636. Київ, 1499 р., серпня 4.

Те, що і док. № 635.

Два аркуші: 21×31 см.

Копія XVIII ст.*.

На зв. арк. 2: «Лист надання на Ивонинць ж другой половинной части, пашнь, сеножати и протчого от Болгака Лисичина сына и Михайла Волчковича. С подлинним читан.».

XVI ст.

637. Київ, [1500 р.].

Київський міщанин Максим Гаркавий продає Орині Андрійовій коморне місце в торгових рядах м. Києва.

21,1×14,7 см.

«Писал дьяк Свершок».

Мова українська, стан задовільний.

Печатка Київського магістрату, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 3,2 см, зображення стерте.

На зв.: «Лист о мьсце коморное в Києве. «Przedaza Maxima Haritonowicza placu na kotore w gynku Kyiowsky[m] Orynie Andrzeiowej zonie».

(Палеографический избороик, док. № 2).

638. Пйотрків, 1504 р., лютого 16.

Олександр надає вінницькому міщанину Шульзі Долбиничу селище Котенів Брацлавського пов. і зобов'язує брацлавського намісника Михайла Збараського закріпити його за Долбиничем, якщо воно справді є пустищем.

21,8×15,7 см.

Мова українська, стан задовільний.

Слід від печатки.

На зв.: «Привилей короля Александра Ивану Долбычу Шульже на Котенев даний». «Przywilej Krola Alexandra Janowi Dolbyczu Szulze na Sieliszczce w Powiecie Braslawskim lezace Koteniowe nazwane». «Dla W[elmożnego] Alezandra WEr. Dugowskiego — odłożono».

(Грамоты Великих князей Литовских, стор 38).

639. Вінниця, 1504 р., квітня 28.

Брацлавський староста кн. Михайло Збараський згідно з наказом короля польського і великого князя литовського Олександра передає вінницькому війтові Шульзі Долбиничу у спадкове володіння селище Котенів на р. Росі Брацлавського пов.

20,6×16,3 см.

Мова українська, стан задовільний.

Печатка кн. Збараського, круглої форми, зелений віск, пошкоджена.

На зв.: «Лист кн[я]зя Михайла Василевича Збараського на Котенев Шульзь Долбычиничу даний».

(Архив Юго-Западной России, ч. 8, т. IV. К., 1907, стор. 173. Далі — АЮЗР).

640. Брацлав, [не раніше 1504 р. — не пізніше 1506 р.]**.

Брацлавський, звенигородський і чуднівський намісник кн. Михайло Збараський надає зем'янину Івану Долбиничу Котенівському селище Трибісів на р. Росі Брацлавського пов.

19,9×15,5 см.

Мова українська, стан задовільний.

Печатка кн. М. Збараського, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 2,5 см, зображення: укорочений хрест, який внизу в півколі перетинається Андріївським хрестом, довкола частково зберігся напис: «князя [...]».

На зв.: «Лист князя Михайла Василевича Збаразского на Трибисы Ивану Долбычу даний». «Danina od X[ie]cia Michała Wasilewicz Zbarazkiego Iwanu Dolbiczu Ziemianinu Powiatu Bracławskiego Koteniewskiemu na Dobra Trybisowā, w Bracławie».

Над текстом напис: «От Абрамовича».

(Палеографический избороик, док. № 13; АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 174).

641. Люблін, 1506 р., лютого 10.

Олександр, підтверджуючи надання своїх попередників, наказує київському воеводі кн. Івану Львовичу продовжувати давати Києво-Пустинно-Микільському монастиреві медову данину в розмірі однієї колоди з Київського ключа.

20,8×19,7 см.

Мова українська, стан задовільний.

Слід від печатки короля.

На зв.: «Г[о]с[по]д[ар] казал на манастир Никольский колоду меду с ключа своего». «О колод[i] меду»

642. Люблін, 1506 р. березня 11.

Олександр підтверджує надання кн. Михайлом Збараським с. Трибісів на р. Росі Брацлавського пов. брацлавському зем'янину Івану Долбиничу Котенівському.

* Датована на підставі письма і паперу.

** Датований на підставі док. 642.

21 × 17,8 см.

«Пр[а]вил м[а]р[шалок] дв[о]р[ний] держ[авський] [...] [...] [...] кн[я]зь М[и]х[айло] Л[ь]в[о]в[ич] Глиньський».

Мова українська, стан задовільний.

Печатка короля, паперова кустодія; розмір і напис встановити не можна.

Зображення: на щиті вершник на коні.

На зв.: «Привилей Александров на Трибисы Ивану Долбичичу даний».

«От Абрамовича».

(Грамоты Великих князей Литовских, стор. 43—44).

643. Біловеж, 1507 р., грудня 14.

Сигізмунд I підтверджує надання своїх попередників і наказує київським вояводам давати Києво-Пустинно-Микільському монастиреві медову данину в розмірі однієї колоди з Київського ключа.

20 × 21,5 см.

«Пр[и] т[ом] б[и]л[и] м[а]р[шалок] зем[ський], ст[а]р[оста] Г[о]р[оденський] п[а]н Ян Юр[ьевич] м[а]р[шалок] и сек[ретар] н[а]м[естник] б[р]яс[лавський] и жи[м]он[ський] п[а]н Ив[ан] Сап[ега]».

Мова українська, стан задовільний.

Слід від королівської печатки.

На зв.: «Лист королевский што казал давать на монастыр С[в]ято-Ныкольский по колоде меду». «До киевских».

644. Вінниця, 1508 р., березня 14.

Кн. Костянтин Іванович Острозький підтверджує за вдовою і дітьми вінницького вїта Шульги право власності на села Котенів і Трибісів Брацлавського пов., надані йому королем Олександром.

20,2 × 19,6 см.

Мова українська, стан задовільний.

Водяний знак. (Лихачев Н. П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков, СПб, 1899, т. I, № 1317).

Печатка кн. Острозького, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 2,6 см, зображення стерте.

На зв.: «Лист кн[я]зя Костентина Острозского наместника braslawского Шульжиное Долычиное на Котенев и Трибьсы». «List Xięcia Konstantyna Iwanowicza Ostrog[skiego] Hetmana j[ego] K[ró]lewskiej M[i]łości P[ani] Szulzyncy Woytowej Winickiey na Tenute Sieliszcz Koteniowa y Trybisowa podług Przywileju od Króla Alexandra J[ego] m[i]ń[ości] Szulze męzu jey Danego na one sieliszczca [...] zabiegając Przeszkodom roznytm Jako spominac kto będzie od tego z Xięcia trzytmał Brasław. D[ie] 14 Martij w Winicy pisany indykta 11».

Над текстом напис: «От Абрамовича».

(АЮЗР, ч 8, т. IV, стор. 176—177).

645. Київ, 1508 р., липня 29.

Київський воевода Юрій Монтовтович дозволяє господарському толмачу Солтанові Албієвичу продати, а Києво-Пустинно-Микільському монастиреві купити Полукнязівську бортну землю біля городища Халеп'я за Дніпром.

21,2 × 20,8 см.

Мова українська, стан задовільний.

Слід від печатки воеводи.

На зв.: «Сесь лист о землю Полукнязевскую, что купили старци Николский». «Лист позволенный на куплю п[а]на Юря Михайловича Монтовтовича. Июль 29, индикта 11». «На землю Полукняжевскую». «Справи Княжицкіі».

(Палеографический избороик, док. № 4; АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 159. Надрукований за записом в актових книгах).

646. Краків, 1509 р., липня 23.

Сигізмунд I надає дворянину Михайлу Павші села Джурджевичі та Зубковичі Олевської вол., Київського пов., спустошені татарами.

21,2 × 23,3 см.

Мова українська, стан задовільний.

Водяний знак. (О. Я. Мацюк. Джерелознавче значення філіграней документів львівських вірмен XVI—XVII ст.—«Історичні джерела та їх використання». К., 1969, вип. 4, стор. 288).

Слід від печатки короля.

На зв.: «Jus petendi Pawszy sup[er] Dziurzewice et [Zub]kowicze».

(АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 288—289).

647. Краків, 1509 р., липня 24.

Сигізмунд I надає дворянину Михайлу Павші села Джурджевичі та Зубковичі Київського пов.

21,2 × 20,3 см.

«Пр[а]в[ил] м[а]р[шалок] п[а]н Ян Лит[...] Хр[...]».

Мова українська, стан задовільний.

Печатка короля, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 3,5 см, зображення стерте.

На зв.: «Nadana Krola Zygmonta panu Michalowi Pawszy dwох sieliszcz nazywajacych się Druiewiczze y Zubkowicze». «Ind[ykta] 12, Jul[iii] 24».

648. Київ, [не раніше 1509 — не пізніше 1510 р.], січня 25*.

Київські зем'яни Яцько Лоза, Тишко Проскура і Богдан Василевич за дорученням київського воеводи Юрія Олександровича розмежовують спірну Звіринецьку землю на р. Дарниці за Дніпром між Києво-Печерською Лаврою та Києво-Пустинно-Микільським монастирем.

21,7 × 29,2 см.

Мова українська, текст пошкоджений.

3 печатки зем'ян Я. Лози, Т. Проскури і Б. Василевича, сургучеві, пошкоджені.

На зв.: «Лист о землю Зверинскую на Дарниці за Днипром, ген[варя] 25, индикт[a] 4. Земяне выезжали от пана воеводи». «Право на млинище Дарницкое между Протасіем архимандритою печерским и между Макаріем ігуменом с[вя]то Никулским». «На Дарницю второй».

АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 159—160. Надрукований за записом в актових книгах*).

649. Берестя, 1511 р., липня 2.

Сигізмунд I на прохання київського, галицького і всієї Русі митрополита Йосифа, єпископів київської митрополії, а також луцького, брацлавського і вінницького старост, гетьмана і маршалка волинської землі кн. Костянтина Івановича Острозького та православної шляхти підтверджує і скріплює давні привілеї, надані православній церкві великим кн. Вітовтом за королями Казимиром і Олександром, згідно з якими православна церква може існувати за давніми правами і звичаями і вирішувати свої духовні, судові та урядові справи через київського митрополита без втручання королівських старост, намісників, воевод, війтів та інших урядових осіб нарівні з католицькою церквою.

Два аркуші: 41,6 × 34,4 см.

Zygmunt Krol. Locus sigilli.

Копія XVIII ст.**; мова польська, текст частково вицвів. Перед текстом на арк. 1: «Poniewarz w nastąpionej Potrzebie Sam Oryginał tego Przywileju do Metryki W[ielkiej] W[ielkiego] X[ri]stwa Lit[ewskiego] indukowanego w Warszawie zostawiony ktorego od incidentiam tej Sprawy rekoperować nie mogłem raczym zeta Kopia Slovo w Slovo wspomienionego oryginalu do aprobaty J[ego] K[ró]lewskiej M[ilos]ci podanego, ktory in ulteriori juris progressu będzіe przętowany jest wypisana prolegalsione podpisuіe się X. Theofan Jaworski Jhumen Monasteru Pin[skiego] R[it]us G[raeci] antiqui m[anu] p[ro]pria».

На зв. арк. 2: «Kopia Przywileju Krola Zygmunta pierwszego. Митрополіт Київський и протчіі епископи просили короля Жигимунда свободить от табелни и свободил». «1511 2 Jul[iii]». «Ненужное».

650. [Київ], 1512 р., липня 18.

Дворянин Михайло Павша з дружиною Теклею дарують Києво-Пустинно-Микільському монастиреві с. Зубковичі Олевської вол., Київського пов.

21,4 × 25,6 см.

«Иван, а Томило, а Василь Подтоптичи Зубковлянъ».

Мова українська, текст з правого боку вицвів, реставрований.

Печатка М. Павші, сургучна, чорного кольору. Збереглась центральна частина з літерами «М И».

На зв.: «Лист пана Михайла Павшина о Зубковци записный» «Ind[ykta] 15, Jul[iii] 18». «Zapis na Zubkowicze».

651. Овруч, 1513 р., червня 6.

Овруцький намісник Семен Полозович підтверджує, що покійний Лев Тишкевич за життя записав Києво-Пустинно-Микільському монастиреві 4 данників з маєтку Скородного.

21,7 × 23,7 см.

Мова українська, текст пошкоджений.

Печатка овруцького намісника Семена Полозовича, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 2,2 см; зображення: на щиті 4 риси, схрещені у формі зірки. Довкола печатки напис: «Печат Сенка Федкови».

На зв.: «Лист Семена Полозович о Скородную иж он тому сведом коли тыи люди записаны и лист свой вызванный дал». «Дат в Овручом июнь 6, индикт 1».

(АЮЗР, ч. 6, т. I, стор. 1; Палеографический сборник, док. № 7).

652. [...]***, [не пізніше 1514 р., жовтня 14]****.

Щасний Полозович дарує Києво-Пустинно-Микільському монастиреві данника Яковця Хомичина з родиною в с. Тимошевичах Овруцького пов.

21,8 × 17,8 см.

Мова українська, стан задовільний.

Сліди від двох печаток.

На зв.: «Лист Щасного Полозовича на человека Яковца у Исаяках».

* Датований за змістом документа.

** Датована на підставі письма і паперу.

*** Місце написання в документі не зазначене.

**** Датований на підставі док. № 653.

(АЮЗР, ч. 6, т. 1, стор. 6).

653. Вільно, 1514 р., жовтня 15.

Сигізмунд I підтверджує право власності Києво-Пустинно-Микільського монастиря на даника Яковця Хомина з родиною в с. Тимошевичах Овруцького пов., подарованого дворянином Шасним Полозовичем.

19,7 × 30 см.

«Пр[и] т[о]м б[и]ли подск[а]рбий зем[ский] пан Авр[ам] Єзоф[ович], а к[а]н[цлер] дв[орний] [...]».

«Копоть Васкович, писар наш Жижморский».

Мова українська, текст з правого боку пошкоджений.

Печатка короля, паперова кустодія, зображення стерте.

На зв.: «Королевский потвержений на ч[о]л[ові]ка и Яковця из дяковичы его ув Овруцкой волости пан Щастный записал Полозович».

«Indicti 2 8 br[is]».

(АЮЗР, ч. 6, т. 1, стор. 6—7).

654. Київ, 1514 р., листопада 8.

Іван Полозович дозволяє Києво-Пустинно-Микільському монастиреві ловити рибу в своїх озерах та езах на острові Кучукові на Дніпрі і брати вилов з одного еза повністю, а з інших езів та озер половину.

24,8 × 24,4 см.

Мова українська, стан задовільний.

Печатка Івана Полозовича, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 2,4 см. описана в док. № 651, довкола напис: «Печать Івашка Полозовича».

На зв.: «О Кучуков данина пана Полоза Ивана острова и о езы и луки». «9 bris 8, indykta 2». «Од п[ана] Івана Полозовича наданий остров зовемый Кучуков на Днѣпръ на луки осатровие, ізовища и озера и верхное ізовище».

655. Олевськ, 1514, 1529, 1544 рр., листопада 17.

Іван Немирич дарує Києво-Пустинно-Микільському монастиреві свого селянина Олексія з родиною в с. Меленевичах Зауської вол.

20,2 × 31,1 см.

Мова українська, стан задовільний.

4 печатки, паперові кустодії: 1) Івана Немирича, круглої форми, діаметр 1,4 см, зображення стерте, над щитом напис «Іван»; 2) свідка Федора Єльця, круглої форми, діаметр 1,7 см, зображення: на щиті хрест із загнутими кінцями, вгорі напис «Федор»; 3) свідка (прізвище невідоме), овальної форми, розмір 1,4 × 1,7 см, зображення: на щиті вертикальна лінія, роздвоєна внизу, кінці загнуті, вгорі перетинається двома рисками, що утворюють зірку, посередині перекреслена двома горизонтальними лініями; 4) зображення стерте.

На зв.: «Лист Івана Немирича на человека Олексея на Зауши и Тупачоловскую землю у Меленевичах. Дан у Волевску м[е]с[ця]ца ноября, 7 дня, индикта». «9 bra 7 d[ie] indykta 2». «Zapis na ziemie Tupaczolowska».

(Палеографический изборник, док. № 6; АЮЗР, ч. 6, т. 1, стор. 7—8).

656. Київ, 1514 р.

Київський воевода, господарський підчаший, мереський і мазирський державця Юрій Миколайович на прохання ченців Києво-Пустинно-Микільського монастиря наказує Івану і Раку Полозовичам передати данника Яковця Хомиича з родиною в с. Тимошевичах Овруцького пов. монастирю, якого останній одержав у дар від покійного Шасного Полозовича.

22 × 30,7 см.

Мова українська, текст пошкоджений, вицвів на 50%.

Печатка київського воеводи, овальної форми, розмір 1,5 × 2 см, паперова кустодія, зображення стерте, над щитом літери «Р. Н.».

На зв.: «Лист о Тимошеви[цах] в Овруцком п[овіті] Яковца Хомиича из его дяковичи»...

657. Київ, 1515 р., грудня 14.

Київський воевода Андрій Немирович звільняє від мита підданих Києво-Пустинно-Микільського монастиря, які мешкають у м. Києві і займаються рибальством.

39,3 × 48 см.

Мова українська, текст пошкоджений, вицвів на 50%.

Печатка київського воеводи, круга, паперова кустодія, діаметр 2,7 см, зображення частково стерте, збереглася центральна частина: щит, на ньому підкова, в середині якої укорочений хрест з розширеними кінцями.

За зв.: «[Л]ист о люди монастырский, [ко]торым ест оу мѣсте. От мы[та] волным чинит вое[вод]а киевский Намѣрич». «Киевских справ».

658 [...] *, [1517 р.] **.

Іван Полозович з дружиною Настасією Степанівною та сином Левом дарують Києво-Пустинно-Микільському монастиреві острів Кучуків на Дніпрі та Мутишинську бортну землю на р. Трубежі.

* Місце написання в документі не зазначене.

** Датований на підставі «Актów, относящихся к истории Южной и Западной России», СПб., 1863 р., т. I, стор. 55 та АЮЗР, ч. 1, т. VI, стор. 21—22.

21,4 × 31,7 см.

Мова українська, текст частково пошкоджений, реставрований.

4 печатки круглої форми, паперові кустодії: 1) діаметр 2,3 см, в центрі родинний герб Полозовичів (див. док. 651); довкола напис «Печать Ивашка Полозовича»; 2) не збереглася; 3) діаметр 2,6 см, напис стертий, зображення: в колі вензель; 4) свідка Олізара Івановича, діаметр 2,2 см, в центрі зображення: на щиті 2 трикутники, що кутами впираються у вершину хреста, довкола напис: «Печать Олизарова».

На зв.: «Сесь лист о Кучюков» «Fundusz od P[ana] Iwana Fedkowicza Polozowicza na Kuczukow u ziemie Mutyszynska».

659. Берестя, 1519 р., листопада 15.

Сигізмунд I наказує київському воеводі Андрію Немировичу відібрати від Івана і Рака Полозовичів данника Яковця Хомича з родиною і передати Києво-Пустинно-Микільському монастиреві, який одержав їх у дар від покійного Щасного Полозовича.

20,8 × 30,3 см.

«Копоть писар».

Мова українська, текст пошкоджений, дірка розміром 4 × 2,5 см.

Слід від печатки.

На зв.: «Г[o]с[по]дарський лист на ч[o]л[ові]ка што записал Щастний Полозович Яковця Хомича у Вовручем». «Indicta 7. List od krola [Zygmun]ta do starosty u Wojewody K[i]jowskiego] Niemirowicza aby Raku Po[lozowyczu] [...]».

660. Вільно, 1522 р., липня 9.

Сигізмунд I дозволяє острозькому митнику Михелю Шимонковичу володіти маєтками Котенковим і Трибісовим, купленими у брацлавського зем'янина Машина Шульжича за 50 кіп грошей, аж доки продавець або хто з його родичів не відкупить їх.

20,8 × 32,5 см.

«Богуш».

Мова українська, стан добрий.

Печатка короля, круглої форми, паперова кустодія, зображення стерте.

Над текстом напис: «От Абрамовича».

На зв.: «Конфирмация короля Жикгимонта жиду острозскому на Котенев и Трибсы дан». «List krolewski czuli konfirmacya Michelowi Zydowi Oztrogskiemu na pozwolenie tenuty kupnych sieliszcz od P[ana] Szulzyca woytowicza Winickiego w W[o]jew[od]ztwie Braslaw[skim] leżących Kotenowa u Trybisowa za Summę 50 kup gr[oszów] Lit[ewskich]. D[ie] 9 na Julii w Wilnie. Indykta 10».

Напис єврейською мовою, незрозумілий.

661. Стрижівка, 1523 р., квітня 10.

Брацлавський зем'янин Юхно Кішка передає свій сестрі Орині З'яловській сс. Котенів і Трибісів, куплені в острозького єврея Михеля Шимонковича за 50 кіп грошів литовських взамін її частини в спадщині батьків.

20,9 × 32 см.

Мова українська, стан задовільний.

2 печатки, паперові кустодії: 1) Юхна Кішки, прямокутної форми, із зрізаними кутами, розмір 1,8 × 1,4 см; зображення: на щиті хрест, на кінцях якого невеличкі дужки, вгорі напис «Ю К»; 2) свідка Василя Шандиревського, овальної форми, розмір 2 × 1,5 см, зображення: на шестигранному щиті підкова, напис стертий.

Над текстом напис: «От Абрамовича».

На зв.: «Запис Юхна Семеновича Кошки сестре его паней Орыне Зыяловской надане ей маестности его от жиди Острозского набытое меновите Трибсов и Котенева за материзнину и отчизну ее». «Donacya Sieliszcz Trybisowa u Kotenowa nad [rzeczka] [Rossja] od J[ego]m[ości] Pana Juchna Semenowicza Koszki Siostrze Swoiey Pani Orynie Ziałowskiej a to in vim należącey części z Dobr macierzystych tey ze Ziałowskey uczyniona. D[ie] 10ma Aprilis w Stryzowce».

(АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 176—177).

662. Черкаси, [1527 р.]*, червня 18.

Черкаський староста Остафій Дашкевич підтверджує кордони володінь Києво-Пустинно-Микільського монастиря біля Пів і Білобережжя, засвідчені старожилами, і забороняє черкаським міщанам і козакам захоплювати монастирські угіддя.

20 × 15,7 см.

Мова українська, текст пошкоджений.

Слід від печатки.

На полях зліва напис: «Evanici».

На зв.: «В кривде подданных церковных овруцких от Плешова з ласкою». «О Плешово». «Лист заручный».

(Палеографический избороик, док. № 8; АЮЗР, ч. 7, т. II, стор. 11).

663. Київ, 1528 р., 1543 р., червня 20.

Овруцкий зем'янин Федько Вешняк продає Києво-Пустинно-Микільському монастиреві дворище в м. Овручі за 15 кіп грошів литовських.

* Датований на підставі АЮЗР, ч. 8, т. IV, стор. 165—167.

21,5 × 31,8 × 6 см.

Мова українська, текст пошкоджений, реставрований.

5 печаток, паперові кустодії, пошкоджені: 1) свідка служки справці Черкаського староства Івана Григоревича, овальної форми, розмір 1,5 × 2 см; літери «І Г»; 2) київського ротмістра Петра Пеуцького, круглої форми, діаметр 1,5 см, літери «Р Р»; 3) продавця Федька Вешняка, круглої форми, діаметр 1,5 см, літери «Ф В»; 4) київського намісника Івана Вялковича, круглої форми, діаметр 1,5 см, літера «И»; 5) Федора Тиші, прямокутної форми, розмір 1,3 × 1,8 см, вгорі літери «Ф», зображення: на щиті ключ.

На зв.: «Лист Вешнековский о двориче Вруцкое». «List Fedka Omelianowicza Wieszniaka na dwor w miescie Owruckim u wrot Ostroznych. Junii 20, ind[lykta] 1».

664. Вишгород, 1539 р., серпня 29.

Вестіарій Червінського монастиря Якуб Островський і органіст цього ж монастиря Станіслав на вимогу шляхтичів Матія Космідера з Танська, Яна Влодка, Андрія Венцеслая і Миколая Камінського подають для обляти у вишгородські земські книги такий документ, що зберігається у монастирі:

Цеханів, 1404 р., березня 2.

Мазовецький кн. Януш повідомляє і підтверджує, що гаважецький дідич Верховслав розділяє між синами Володимиром, Семеном і Петром призначені їм у спадок маєтності Гаважець і Танськ у Куявській землі.

20,5 × 31,5 см.

«Ex libro t[er]restri Wyschgradien[sil sub sigillo extraditum]. «Ita est ego Stanislaus Chamloszki no[t]arius t[er]rest[r]is Wisch[g]r[ad]i[e]n[sis] Manu p[ro]pria».

Мова латинська і польська, текст пошкоджений, реставрований.

Печатка вишгородська земська, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 2 см; зображення: на щиті орел з короною, над ним напис «VIS».

665. Вишгород, 1539 р., серпня 29.

Те, що і док. № 662.

2 аркуші: 20,5 × 34 см.

Копія I пол. XIX ст.*

«Locus sigilli officiosi». «Mieysce Pieczęci Urzędowej».

Мови латинська і польська в двох паралельних текстах. Стан задовільний.

Над текстом напис: «От Г[осподина] Никол[ая] Танского».

666. Вільно, 1554 р., липня 24.

Сигізмунд Август наказує маршалку Петру Загоровському віддати віно 500 польських злотих — посаг племінниці — її сину кн. Матвію Четвертинському.

21,4 × 32,4 см.

«Остафей писар».

Мова українська, стан задовільний.

Слід від печатки.

На зв.: «List od J[ego] K[rólewskiej] M[i]ł[os]si do P[ana] Piotra Zahorowskiego w Sprawie Xięcia Matfieia Czetwertynskiego o nieoddanie posagu Matce iego a Siostrze Swey». «A[n]no 1554 d[ie] 24 Jilij. 7mo A[n]no. № 19 Sub Lit[tera] A».

667. Вільно, 1556 р., січня 3.

Сигізмунд Август у відповідь на скаргу дружини дворового підскарбія Івана Андрийовича Богдани Федорівни забороняє кн. Матвію Четвертинському здавати пушу біля с. Копилова, яка була в їх спільному і неподільному володінні, волохам для випасу худоби та пропонує князю віддати Богдані Федорівні частину грошей, взятих у волаха за оренду пуці.

21 × 34,3 см.

«Остафей Маршалок, писар».

Мова українська, стан задовільний.

Печатка короля, паперова кустодія, зображення не збереглося.

На зв.: «До кн[язя] Матфея о Волошу». «List zarczny do X[ięcia] Matfieiowi Czetwertynskieg[o] w sprawie J[ej]mości P[ani] Podskarbinsy nadworney o wpuszczenie wołoszyna z bydłem w las Kopylski niedzielony wspólny. W Wilnie A[n]no 1556 d[ie] 3 Januariusz». «N 64 1556. N[um]ero 7mo. M20. Sub Lit[tera] A».

668. Вільно, 1556 р., лютого 25.

Сигізмунд Август викликає кн. Івана Четвертинського на чергові судові рочки для розгляду справи про захоплення ним у свого дядька маршалка Петра Загоровського с. Голузя на Волині, яке перейшло до останнього від його сестри кн. Олени Четвертинської за 30 кіп грошів литовських і 40 злотих червоних боргу, а також у справі про невіддачу Загоровському заповіданих йому Оленою Четвертинською 70 кіп грошів литовських.

20,1 × 33,3 см.

«Ян Гайко, писар».

Мова українська, стан задовільний.

Слід від печатки.

На зв.: «A[n]no 1556 d[ie] 26 Febr[uar]ij n[um]ero 4to M 21 Sub Lit[tera] A».

* Датована на підставі письма і паперу.

669. Вільно, 1556 р., лютого 25.
Те, що і док. № 666.
21,7 × 33,5 см.
«Ян Гайко, писар».
Мова українська, стан задовільний.
Слід від печатки.
На зв.: «Pozew od J[egomości] P[ana] Zahorows[kie]go do X[ięcia] Czetwertynskiego o 70 Kop Lit[ewskich] od Siostry legowanych». «A[nn]o 1556 d[ie] 25 Febr[uar]ij N[ume]ro 4to».
670. Варшава, 1557 р., січня 15.
Те, що і док. № 666.
21 × 32 см.
«Ян Шимкович, писар».
Мова українська, стан задовільний.
Слід від печатки.
На зв.: «Pozew po X[ięcia] Czetwertynskiego od J[egomości] P[ana] Zahorowskiego o nieodd[anie] czterdziąt czerwonych z[lot]ych we[d]eug Test[amen]tu Siostry iego». «N 68a 1557. A[nn]o 1557 d[ie] 15 Jan[uar]ij N[ume]ro 3tio. N 22 Sub Litt[era] A».
671. Варшава, 1557 р., січня 15.
Те, що і док. № 666.
20,8 × 31,6 см.
«Ян Шимкович, маршалок, писар».
Мова українська, стан задовільний.
Слід від печатки.
На зв.: «A[nn]o 1557 d[ie] 24 8bris. N[ume]ro 8vo». «M24 Sub Litt[era] A».
672. Варшава, 1557 р., жовтня 24.
Сигізмунд Август наказує кн. Івану Четвертинському з'явитись на суд до володимирського старости, кн. Костянтина Костянтиновича Острозького для розгляду справи про захоплення І. Четвертинським у свого дядька Петра Загоровського с. Голузя на Волині, яке перейшло до останнього від його сестри Олени Четвертинської за 30 кіп грошів литовських і 40 злотих червоних боргу, а також в справі про невіддачу Загоровському заповіданих йому від Олени Четвертинської 70 кіп грошів литовських.
2 аркуші: 21,3 × 31,8 см.
«Ян Шимкович, маршалок, писар».
Мова українська, стан задовільний, реставрований.
Печатка короля, паперова кустодія, зображення стерте.
На зв.: «№ 24 Sub Litt[era] A». «Лист княгини Федорової Четвертенської о семдесяти коп». «J[egomości] P[anu] Zahorowskiemu aby Czetwertynski Xiąże oddał. 1557 d[ie] 24 8bris. N[ume]ro 8vo».
673. Луцьк, 1558 р., лютого 8.
Анастасія Вечерина разом із сином Мурином Вечеричем і дочкою Катериною позичають у луцького протопопа Дем'яна Дмитровського 20 кіп грошів литовських під заставу фольварка Коршевець Луцького пов.
2 аркуші: 20,5 × 31,5; 21 × 31,7 см.
Мова українська, стан задовільний, реставрований.
6 печаток, пошкоджені.
На зв.: «Zastawnie Dobra Swoie oyczyste Korszowie Fedorowa Wankowna Wieszczyna Oycu Dmitrowskemu we 20 Kopach A[nn]o 1558 d[ie] 8 febr[uar]ij». «Nastasia Wankowna Fedorowa Wieczyszyna cu[m] Filio suo. Praef[ati]um alias Folwarcum adjacentijs in Sum[m]a 20 Kop Lit[ewskich] Patri Praezbytero Ecclesiae S[ancti] Demetrii obligat ad annu[endum] et consequen[dum]. 1558 a[nn]o. N[ume]ro 7mo. Fasci[cul]o 1mo. Sub Sig[illum] properamus».
674. Варшава, [не раніше 1589 — не пізніше 1672 pp.]*, червня 15.
Сигізмунд III дозволяє видати волинському зем'янину Михайлу Хриницькому з книг метрики Канцеляції Великого князівства Литовського копію такого документу:
Берестя, 1511 р., червня 15.
Сигізмунд I підтверджує князям Федору і Михайлу Вишневецьким право на володіння м. Перемишлем Луцького пов.
2 аркуші: 18 × 28 см.
«Лев Сапега канцлер Вел[икого] Княз[івства] Литов[ського]».
Мова українська, у лівій частині дірка розміром 10 × 6 см.
Печатка Великого князівства Литовського, круглої форми, діаметр 7,8 см.
На зв.: «Апо 1511, junij 15». «Przepisanu». «Данина [...]».
(Грамоты Великих князей Литовских, стор. 44—45).

* Датований за змістом документа.

675 [...]*, 1766 р., липня 21.

Станіслав Август на прохання луцьких радників дозволяє зробити випис з документа, внесеного до книг метрики Канцелярії Великого князівства Литовського:

[...]*, 1545 р., червня 4.

Луцький і брестський єпископ Юрій Фальчевський та дяк Лев Батиевич-Тишкович складають акт до Луцького замку про привласнення луцьким владикою Феодосієм церковних і монастирських прибутків Дорогобузького та Дубинського монастирів та переобтяження монастирських підданих поборами і кривдами.

2 аркуші: 20 × 34 см.

«M[agnificus] X[i]ążę Czartoryski, k[anc]lerz w[i]ielki W[i]ielkiego X[i]ęstwa L[itewskiego]». «Ta sprawa J[asnowielmożnego] X[i]ęcia J[ego]m[o]ści Michała na Kłewaniu u Lukowie Czartoryskiego, kanclerza wielkiego W[i]ielkiego X[i]ęstwa Lit[ewskiego], Homelskiego, Jurborskiego, Winiatskiego, Podu[...]tskiego etc starosty». «Jozef Miklaszewicz metrykant W[i]ielkiego X[i]ęstwa Lit[ewskiego]». «Excerpt z popisu zamku Łuckiego Monastyrów Dorohobuskiego u Dubiszczu w Roku 1545 sporządzonego m[anu] p[ro]p[ria]».

Мови польська та українська, написана латинським шрифтом.

Печатка короля, круглої форми, паперова кустодія, діаметр 10 см. (M. Gumowski. Pieczęcie Królów polskich. Kraków, 1910—1920, табл. XLIX, мал. № 182).

На зв. арк. 2: «Lustracya Monastyrza Dubiskiego. 1545. A[nn]o die 4 Junii».

676. Кременець, 1785 р., жовтня 8.

Ян Санковський подає для обляти до кременецьких гродських книг витяг з актів Коронної метрики такого змісту:

Варшава, 1780 р., грудня 4.

Станіслав Август підтверджує такий привілей:

Кременець, 1438 р., травня 9.

Свидригайло надає Кременецьке вїтївство німцю Юркові з Бузька з правом судити за магдебурзьким правом жителів усіх національностей, а також дарує йому с. Підлісся з угіддями і право ловити рибу, пасти худобу, рубати дерево і полювати звіра в Кременецьких угіддях.

Чотири аркуші: 20 × 32,5 см.

Мови польська, латинська і українська, писана латинським шрифтом.

На зв. арк. 4: «Z Akt Metryki koronn[ej] Autentycznie wydane zawierającego w Sobie Przywilei od X[i]ęcia Swidrygala Jurkowi na Woytostwo Krzemienieckie danego u słuзącego Extraktu Oblata. A[nn]o 1785 die 8. 8 bris w Grodzie Krzemienieckim». (Слово нерозбірливе).

Над текстом: «Wypis z Xiąg Grodzkich Krzemienieckich. Roku Tysiąc Siedmset Osmdziesiąt Piątego Miesiąca Octobris Ośmego Dnia».

677. Вільно, 1788 р., квітня 22.

Станіслав Август дозволяє зняти випис з документа, вписаного до книг метрики Канцелярії Великого князівства Литовського:

Вільно, 1501 р.

Інвентар м. Житомира та прилеглих сіл Романова, Ловкова, Котельні, Бординова, Крошні, Жерденева, Звинячої, Грезан, Рудників, Іванкова, присілків: Хлапинці, Солодири, Шушковичі, Мотолевичі та ряду селищ, складений за короля Олександра.

6 аркушів: 21,5 × 34,5 см.

«[...] Chreptowicz podkanclerzy W[i]ielkiego X[i]ęstwa L[itewskiego]». «Za sprawą J[asnowielmożnego] J[ego]m[o]ści P[ana] Ioachim[ma] na Szczorsach Ziembinie u Wiszniewie Hrabi Littawora Chreptowicza Podkanclerzego W[i]ielkiego X[i]ęstwa L[itewskiego] Orszanskiego Zosleńskiego etc starosty». «Grzegorz Kaczanowski, Metrykant W[i]ielkiego X[i]ęstwa Lit[ewskiego]». «Extrakt Inwentarza Miasta Zytomirskiego w Kijowskim Wojewodztwie oraz przyległe wsie u powinności onych».

Мови польська і українська, писана латинським шрифтом.

Печатка короля, кругла, паперова кустодія, діаметр 7,5 см; (Gumowski, табл. XLIX, мал. № 184).

(АЮЗР, ч. 6, т. I, стор. 2—5).

678. Варшава. 1791р., грудня 13.

Станіслав Август дозволяє зняти випис з привілею такого змісту в архіві Коронної метрики:

Берестя, 1544 р., вересня 29.

Королева Бона надає право на Луцьке вїтївство луцькому старості та його нащадкам замість взятих у нього для збудування замку мельницьких маєтків Брюховичі і Козлиничі.

2 аркуші: 20,5 × 35 см.

«Ta sprawa J[ego] W[i]ielmożnej M[i]łości Pana Hyacynta Hrabi Nalecz z Małachowic Małachowskiego Kanclerza Wielkiego koronnego Radoszyn[skiego], Grodeckiego, Sannickiego etc Starosty». «Cyprian Sowinski Kancellaryi Większej Koron[nej] Metrykant». «Zamiana Dobr Woytostwa Łuckiego przez krolową Bonę uczyniona».

Мови польська і українська, писана латинським шрифтом.

Слід від печатки короля.

* Місце написання не зазначене.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абрамович — 640**, 642**, 644**, 660**, 661**
- Ангеттович Андрій (Angettowicz Andreas), доктор права, перекладач королівської канцелярії — 632*
- Андрійович Іван, дворовий підскарбій — 667
- Андріюва Орина, київська міщанка — 637
- Батиевич-Тишкович Лев, дяк — 675
- Богдана Федорівна, дружина дворового підскарбія Івана Андрійовича — 667
- Богущ, [писар] — 660*
- Болгак Лисичин — див. Лисичин Булгак
- Бона (Вона), польська королева (1518—1556) — 678
- Василевич Богдан, київський зем'янин — 648
- Васкович Копоть, жижморський писар — 653*, 659*
- Венцеслай Андрій, шляхтич з Танська — 664
- Верхослав, гаважецький дідич — 664
- Вечерина Анастасія (Fedorowa Wankowna Wieszczyna), власниця фольварка Коршевця у Луцькому пов. — 673
- Вечерич Мурин, син Анастасії Вечериної, власниці фольварка Коршевця у Луцькому пов. — 673
- Вешняк Федько Омелянович (Wieszniak Fedko Omelanowicz), овруцький зем'янин — 663
- Вишневецький Михайло Васильович (Михайло Васильович), князь — 632, 674
- Вишневецький Федір, князь — 674
- Вітовт, великий литовський князь (1401—1430) — 649
- Влодко Ян, шляхтич з Танська — 664
- Володимир, син гаважецького діди́ча Верхослава — 664
- Волчкович Михайло, один із власників ґрунтів та сіножатей в с. Івонинцях і млина на р. Красній — 635, 636
- Вялкович Іван, київський намісник — 663*
- Гайко Ян, писар — 668*, 669*
- Гаркавий Максим (Haritonowicz Maxim), київський міщанин — 637
- Глинський Іван Львович, князь, київський воевода (1506—1508) — 641
- Глинський Михайло Львович, князь, надворний маршалок — 642*
- Гольшанський Юрій Олександрович, київський воевода (24 жовтня 1508—1510) — 648
- Григоревич Іван, служка справці Черкаського староства — 663*
- Дашкевич Остафій, черкаський староста — 662
- Дмитровський Дем'ян (Dmitrowski), луцький протопоп — 673
- Долбичин Котенівський Іван (Dolbinicz Koteniowski Iwan), брацлавський зем'янин — 640, 642
- Долбичин Шульга (Іван Долбич Шульга, Шульга Долбичин, Шульга, Szulga), вінницький вїйт, міщанин — 638, 639, 644*
- Дуровський Олександр (Durowski Alexander), шляхтич — 638**
- Езофович Аврам, земський підскарбій — 653*
- Елец Федір, свідок — 655*
- Жигимунд — див. Сигізмунд І
- Жикгимонт — див. Сигізмунд І
- Загоровський Петро (Zahorowski Piotr), маршалок — 666, 668, 669, 670, 672
- Збаразкий Михайло (Zbagazki Michał Wasilewicz), князь, брацлавський, звенигородський і чуднівський намісник — 638, 639, 640, 642
- З'яловська Орина (Ziałowska Oryna), сестра брацлавського зем'янина Юхна Кішки — 661
- Іван Долбич Шульга — див. Долбичин Шульга
- Іван Львович — див. Глинський
- Іванович Олізар, свідок — 658*
- Йосиф, київський, галицький і всієї Русі митрополит — 649
- Казимир IV (Kazimierz, 1445—1492), польський король — 633, 649
- Камінський Миколай, шляхтич з Танська — 664
- Катерина, дочка Анастасії Вечериної, власниці фольварка Коршевця у Луцькому пов. — 673
- Качановський Григорій (Kaczanowski Grzegorz), метрикант Великого князівства Литовського — 677*
- Кішка Юхно Семенович (Koszka Juchno Semenowicz), брацлавський зем'янин — 661
- Копоть — див. Васкович Копоть
- Космідер Матій, шляхтич з Танська — 664
- Лев, син Івана Полозовича — 658
- Лисича, власник ґрунтів та сіножатей в с. Івонинцях і млина на р. Красній — 635
- Лисичин Булгак — див. Лисичин Булгак
- Лисичин Булгак (Болгак Лисичин, Лисичин Булгак), один із власників ґрунтів та сіножатей в с. Івонинцях і млина на р. Красній — 635, 636
- Лоза Яцько, київський зем'янин — 648
- Макарій, ігумен Києво-Пустинно-Микільського монастиря — 648**
- Малаховський Гіацинт (Małachowski Hycynt), великий коронний канцлер — 678*
- Мезь Яцько, звягільський намісник — 634
- Михайло Васильович, кн. — див. Вишневецький Михайло
- Михайло Павшин — див. Павша Михайло
- Міклашевич Юзеф, метрикант Великого князівства Литовського — 675*
- Монтовтович Юрій Михайлович, київський воевода (1508—1510) — 645
- Мошкевич Лазорко, селянин — 634
- Намірич — див. Немирович Андрій
- Настасія Степанівна, дружина Івана Полозовича — 658
- Немирич Іван, власник с. Меленевичів у Зауській вол. — 655
- Немирович Андрій (Niemirowicz, Намірич), київський воевода (1514—1538) — 657, 659
- Олександр (Alexander), великий литовський князь, польський король (1501—1506) — 634, 638, 639, 641, 642, 644, 649, 677
- Олексій, селянин із с. Меленевичів у Зауській вол. — 655

- Олізар Іванович, свідок — 658
Остафій, маршалок, писар — 666*, 667*
Островський Якуб, вестіарій Червінського монастиря — 664
Острозький Костянтин Іванович, кн., луцький, брацлавський і вінницький староста, гетьман і маршалок волинської землі (біля 1460—1530) — 644, 649
Острозький Костянтин Костянтинович, кн., володимирський староста, київський воевода (1526—1608) — 672
Павша Михайло (Pawsza Michał), дворянин — 646, 647, 650
Пацович Юрій, київський воевода (1486—1492) — 633
Петро, син гаважецького діди́ча Верхослава — 664
Пеуцький Петро, київський ротмістр — 663*
Подтоптич Василь, свідок — 650*
Подтоптич Іван, свідок — 650*
Подтоптич Томило, свідок — 650*
Полоз Іван — див. Полозович Іван
Полозович Іван (Połozowicz Iwan Fedkowicz), власник о. Кучуків на р. Дніпрі — 654, 656, 658, 659
Полозович Рак (Połozowycz Rak), дворянин — 656, 659
Полозович Семен Федькович, овруцький намісник — 651
Полозович Щасний, дворянин — 652, 653, 656, 659
Проскура Тишко, київський зем'янин — 648
Протасій, архімандрит Києво-Печерської лаври — 648**
Прушинський, член-співробітник в 1846 р. Київської археографічної комісії — 632**
Радзівілл Юрій Миколайович (Юрій Миколайович), київський воевода, господарський підчаший, мерецький і мозирський державця (1510—1514) — 656
Санковський Ян — 676
Сапега Іван, брацлавський і жижморський намісник — 643**
Сапега Лев, канцлер Великого князівства Литовського — 674*
Свершок, дяк — 637*
Свидригайло Ольгердович (Swidrygalo), великий литовський князь (1430—1432) — 632, 676
Семен, син гаважецького діди́ча Верхослава — 664
Сенко Федкови[ч] — див. Полозович Семен
Сигізмунд I (Zygmunt, Zygmunt, Zygmunt, Жикгимонт, Жигимунд), польський король (1506—1548) — 643, 646, 647, 649, 653, 659, 660, 674
Сигізмунд III, польський король (1587—1632) — 674
Сигізмунд Август (Zygmunt Awgust), польський король (1548—1572) — 635**, 666, 667, 668, 672
Совінський Кипрія́н (Sowinski Cyprian), метрикант Більшої коронної канцелярії — 678*
Солтан Албіевич, господарський толмач — 645
Станіслав, органіст Червінського монастиря — 664
Станіслав-Август, польський король (1764—1795) — 675, 676, 677, 678
Станіславович Григорій, надворний маршалок, мерецький намісник — 634*
Танський Микола — 665**
Текля, дружина дворянина Михайла Павши — 650
Тиша Федір, свідок — 663*
Тишкевич Лев, власник маєтку Скородно-го — 651
Фальчевський Юрій, луцький і брестський єпископ — 675
Федосій, луцький владика — 675
Хамлоський Станіслав (Chamloszki Stanislaus), земський вишгородський писар — 664*
Харитонович Максим, свідок — 637**
Хомичч Яковець (Яковець Хомин), данник із с. Тимошевичів Овруцького пов. — 652, 653, 656, 659
Хрептович Йоахим (Chreptowicz Joachim), підканцлер Великого князівства Литовського — 677*
Хриницький Михайло, волинський зем'янин — 674
Чарторійський Михайло (Czartoryski), кн., канцлер Великого князівства Литовського — 675*
Четвертинська Олена, княгиня — 668, 672
Четвертинський Іван, князь — 668, 669, 670, 672
Четвертинський Матвій (Czetwertynski Matfiej), кн., — 666, 667
Шандиревський Василь, свідок — 661
Шимкович Ян, маршалок, писар — 670*, 671*, 672
Шимонкович Михель, острозький митник — 660, 661
Шульга — див. Долбичич Шульга
Шульга Долбичич — див. Долбичич Шульга
Шульжина Долбичина (Szulzynka), вдова вінницького війта Долбичича Шульги — 664**
Шульжич Масин (Szulzyc, woytowicz winicki), брацлавський зем'янин — 660
Юр'евич Ян, земський маршалок, городенський староста — 643*
Юрій Миколайович — див. Радзівілл Юрій Миколайович
Юрій Монтовтович — див. Монтовтович Юрій Михайлович
Юрій Олександрович — див. Гольшанський Юрій Олександрович
Юрко (Jurko) з Бузька, кременецький війт — 676
Яворський Феофан, ігумен Пінського монастиря — 649**
Яковець Хомин — див. Хомичч Яковець
Ян Лит[...] Хр[...], маршалок — 647*
Януш, мазовецький князь (пом. 1429) — 664
Alexander, krol — див. Олександр, великий литовський князь
Andrzejowa Оryна — див. Андрійова Орина
Angettowicz Andreas — див. Ангеттович Андрій
Вона — див. Бона, королева
Chamloszki Stanislaus — див. Хамлоський Станіслав
Chreptowicz Joachim — див. Хрептович Йоахим
Czartoryski — див. Чарторійський Михайло
Czetwertynski Matfiej — див. Четвертинський Матвій

Dmitrowski — див. Дмитровський Дем'ян
 Dolbinicz Koteniowski Iwan — див. Долби-
 нич Котенівський Іван
 Dugowski Alexander — див. Дуровський
 Олександр
 Dolbysz Szulga Jan — див. Долбич
 Шульга
 Fedorowa Wankowna Wiczerczyna — див.
 Вечерина Анастасія
 Haritonowicz Maxim — див. Максим Гар-
 кавий
 Jaworski Theofan — див. Яворський Тео-
 фан
 Jurko — див. Юрко з Бузька
 Kaszanowski Grzegorz — див. Качанов-
 ський Григорій
 Kazimierz — див. Казимир IV
 Koszka Juchno Semenowicz — див. Кішка
 Юхно Семенович
 Malachowski Hyacynth — див. Малахов-
 ський Гіацинт
 Michel — див. Шимонкович Міхель
 Miklaszewicz Jozef — див. Міклашевич
 Юзеф
 Niemirowicz — див. Немирович Андрій

Pawsza Michał — див. Павша Михайло
 Polozowicz Iwan Fedkowicz — див. Поло-
 зович Іван
 Rak Polozowycz — див. Полозович Рак
 Sowinski Cyprian — див. Совінський Кіп-
 ріян
 Swidrygało — див. Свидригайло Ольгердо-
 вич
 Szulga — див. Долбич Шульга
 Szulzyc, woytowicz winicki — див. Шуль-
 жич Масин
 Szulzynka — див. Шульжина Долбичина
 Wiesniak Fedko Otelanowicz — див. Веш-
 няк Федько Омелянович
 Zahorowski Piotr — див. Загоровський
 Петро
 Zbarazki Michał Wasilewicz — див. Зба-
 разький Михайло
 Zialowska Orypa — див. З'яловська Ори-
 на
 Zygmunt — див. Сигізмунд I
 Zygmunt Awgust — див. Сигізмунд Ав-
 густ
 Zygmunt — див. Сигізмунд I
 Zygmunt — див. Сигізмунд I

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Берестя, м.— 649*, 659*, 674*, 678*
 Білобережжя, місцевість у Чигиринському
 пов.— 662
 Біловез, с. у Пружанському пов. Грод-
 неньської губ.— 643
 Бордиків, с. у Житомирському пов.— 677
 Брацлав (Brasław, Brasław — 640*
 Брацлавське воєводство (Województwo
 Brasławskie) — 660**
 Брацлавський пов. (Brasławski powiat) —
 638**, 639, 640, 642, 644
 Брюховичі, с. у Ковельському пов.— 678
 Варшава (Warszawa), м.— 649**, 670*,
 671*, 672*, 674*, 676*, 678*
 Велике князівство Литовське — див. Литва
 Вишнів, с. у Луцькому пов.— 677**
 Вишгород, м.— 664**, 665**
 Вільно (Wilno), м. — 653*, 660*, 666*—669*,
 677*
 Вінниця (Winica), м.— 639*, 644*
 Вишеньки, с. у Луцькому пов.— 632
 Вовруч — див. Овруч
 Волевськ — див. Олевськ
 Волинь — 668, 672
 Вруцьке дворище — див. Овруцьке двори-
 ще
 Гаважець, маєтність у Куявській землі —
 664
 Голузь, с. на Волині — 668, 672
 Грезани, с. у Житомирському пов. — 677
 Дарниця, р.— 648
 Дарницьке млинище у Київському воєвод-
 стві — 648**
 Джурджевичі (Dziurzewice, Druiewiczze),
 с. в Олевській вол. Київського пов.—
 646, 647
 Дніпро, р.— 633, 645, 648, 654, 658
 Дорогобузький монастир, у Острозькому
 пов.— 675*
 Дубинський монастир, у Луцькому пов.—
 675*

Дубище, с. у Луцькому пов.— 675
 Дядковичі, с. у Овруцькому пов.— 653**
 Жерденів, с. у Житомирському пов.— 677
 Житомир, м.— 677
 Зауська вол.— 655
 Зауші — див. Заушья
 Заушья, місцевість за р. Ушею — 655*
 Звиняча, с. у Житомирському пов.— 677
 Звіринецька земля, у Київському воєвод-
 стві — 648
 Зембін, маєтність (?) — 677**
 Зубковичі (Zubkowicze), с. в Олевській
 вол. Київського пов.— 646, 647, 650
 Зубковці — див. Зубковичі
 Іванків, с. у Житомирському пов.— 677
 Івонинці (Iwonicza, Ewanicy), селище [у Ле-
 тичівському пов.] — 635, 636, 662*
 Ісайки, с. в Овруцькому пов.— 652**
 Києво-Печерська Лавра, монастир — 648
 Києво-Пустинно-Микільський (Никільський,
 Свято-Никільський) монастир — 633, 635,
 641, 643, 648, 650—659, 662, 663
 Київ, м.— 635*, 636*, 637*, 645*, 648*, 650*,
 654*, 656*, 657, 663*
 Київське воєводство (Kijowskie wojewod-
 ztwo) — 677**
 Київський ключ — 641, 643
 Київський пов.— 646, 647, 650
 Київський ринок — 637**
 Клевань (Klewań), м.— 632
 Княжичі, селище у Київському пов.— 633,
 635**
 Козлиничі, с. у Ковельському пов.— 678
 Копилів, с. у Володимирському пов.— 667
 Копильський ліс (Kopylski las) — 667**
 Котельня, с. у Житомирському пов.— 677
 Коршевець (Korszowiec), фольварок у
 Луцькому пов.— 673
 Котенів (Koteniów), селище у Брацлав-
 ському пов.— 638, 639, 644, 660, 661
 Краків, м.— 646*, 647*

- Красна, р.— 635
 Кременець, м.— 676
 Кременецьке вйїтвство — 676
 Кременецькі угіддя — 676
 Крошня, с. у Житомирському пов.— 677
 Кучуків (Кучуков, Kucukow), острів на Дніпрі — 654, 655, 658
 Куявська земля, іст. обл. в Польщі — 664
 Литва (Wielkie Xięstwo Litewskie, Велике князівство Литовське) — 649**, 674, 675, 677, 678
 Ловків, с. у Житомирському пов.— 677
 Луків (Łukow), с. в Луцькому пов.— 675*
 Луцьк, м.— 632*, 673*
 Луцьке вйїтвство (Łuckie woytowstwo) — 678*
 Луцький замок — 675*
 Луцький пов.— 632, 673, 674
 Люблін, м.— 641*, 642*
 Львів (Leopolis), м.— 632
 Малаховці, маєтність — 678*
 Меленсвичі, с. у Зауській вол.— 655
 Мереч, м. в Литві — 634*
 Миколая св. монастир, у Луцькому пов.— 632
 Мотолевичі, присілок у Житомирському пов.— 677
 Мутшинська бортна земля (Mutyszynska ziemia), у Київському воєводстві — 658
 Никольський монастир — див. Києво-Пустинно-Микільський монастир
 Овруцьке дворище, у м. Овручі — 663*
 Овруцький пов.— 634, 652, 653, 656
 Овруч, м.— 651*, 659**, 663
 Олевськ (Волевськ) — 655*
 Олевська вол., у Київському пов.— 646, 650
 Острожні ворота, у м. Овручі — 663**
 Перемишль, м.— 674
 Піви, місцевість у Чигиринському пов.— 662
 Підлісся, с. у [Кременецькому] пов.— 676
 Пйотрків, м.— 638*
 Плешово — 662**
 Полукнязівська бортна земля, у Київському воєводстві — 645
 Радохівка, с. у Луцькому пов.— 632
 Романове, с. у Житомирському пов.— 677
 Рось (Roś), р.— 639, 640—642, 661**
 Рудники, с. у Житомирському пов.— 677
 Свято-Никольський монастир — див. Києво-Пустинно-Микільський монастир
 Скородне, маєток Лева Тишкевича — 651
 Солодирі, присілок у Житомирському пов.— 677
 Стрижівка (Stryzowka), с. у Вінницькому пов.— 661
 Стубла (Стубель), р.— 632
 Судомир, м.— 633*
 Сухівці, дворище у Луцькому пов.— 632
 Танськ, м. у Куявській землі — 664
 Тимошевичі, с. в Овруцькому пов.— 652, 653, 656
 Трибісів (Трибіси, Trybisów), селище у Брацлавському пов.— 640—642, 644, 650, 661
 Трубіж, р.— 658
 Тупачолівська земля (Tupaczolowska ziemia), у Зауській вол.— 655**
 Халеп'є, городище у Київському воєводстві — 645
 Хлапинці, присілок у Житомирському пов.— 677
 Цеханів, м.— 664**
 Черкаси, м.— 662
 Черкаське староство — 663*
 Шушковичі, присілок у Житомирському пов.— 677
 Щорси, маєтність (?) — 677**
 Braclaw — див. Брацлав
 Braslaw — див. Брацлав
 Braslawski powiat — див. Брацлавський пов.
 Braslawskie województwo — див. Брацлавське воєводство
 Druiewiczze — див. Джурджевичі
 Dziurzewice — див. Джурджевичі
 Evanici — див. Івонинці
 Iwonica — див. Івонинці
 Kijowskie Województwo — див. Київське воєводство
 Klewań — див. Клевань
 Kniazycze — див. Княжичі
 Kopylski las — див. Копильський ліс
 Korszowiec — див. Коршовець
 Koteniów — див. Котенів
 Krzemienieckie woytowstwo — див. Кременецьке вйїтвство
 Kucukow — див. Кучуків
 Kyiowski rynek — див. Київський ринок
 Leopolis — див. Львів
 Łuckie woytowstwo — див. Луцьке вйїтвство
 Łukow — див. Луків
 Małachowcy — див. Малаховці
 Mutyszynska ziemia — див. Мутшинська бортна земля
 Ostrozne wrota — див. Острожні ворота
 Roś — див. Рось
 Stryzowka — див. Стрижівка
 Szczorsy — див. Щорси
 Trybisów — див. Трибіси
 Tupaczolowska ziemia — див. Тупачолівська земля
 Warszawa — див. Варшава
 Wielkie Xięstwo Litewskie — див. Литва
 Wilno — див. Вільно
 Winica — див. Вінниця
 Wiszniew — див. Вишнів
 Ziembín — див. Зембін
 Zubkowicze — див. Зубковичі

ПОКАЖЧИК МОВ ДОКУМЕНТІВ

- Латинська мова — 664, 665
 Польська мова — 632, 649
 Польська, латинська і українська мова, писана латинським шрифтом — 676
 Польська і українська мова, писана латинським шрифтом — 675, 677, 678
 Українська мова — 633—648, 650—663, 666—674.

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ

РАДЯНСЬКІ НАСТІЛЬНІ МЕДАЛІ, ПРИСВЯЧЕНІ ВИДАТНИМ ДІЯЧАМ І ВИЗНАЧНИМ ЦЕНТРАМ НАУКИ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що пам'ятна або ювілейна медаль як складова частина матеріальної культури має велике історичне значення. Вона залишає пам'ять про визначні події і видатних діячів, що брали в них участь. Історія російського медальєрного мистецтва до Великої Жовтневої соціалістичної революції налічує близько двох віків. Але справжнього розвитку мистецтво виготовлення пам'ятних та ювілейних медалей набуло в наш час. Радянська пам'ятна медаль відрізняється від дореволюційної та сучасної закордонної своєю змістовністю і реалістичністю, оригінальністю творчої манери художників, скульпторів-медальєрів.

Велика кількість пам'ятних медалей, зокрема настільних, викарбувана з нагоди ювілеїв видатних діячів і визначних центрів науки України у повсякденний час. Так, у 1969 р. на честь 50 річчя Академії наук Української РСР, в якій працює численний загін видатних вчених-академіків, членів-кореспондентів, докторів і кандидатів наук,

Рис. 1.

що збагатили вітчизняну і світову науку цінними відкриттями й винаходами, медальєри О. Кошовий і С. Тетерюк викарбували пам'ятну медаль (рис. 1, мідь; 60 мм. Київ). У центрі лицьового боку цієї медалі високим рельєфом виконано фасад будинку АН УРСР (архітектор П. Ф. Альошин), а під ним — ювілейні дати: «1919—1969», знизу — серп і молот. На зворотному боці медалі зображено ювілейну дату «50» та лаврову гілку, один листок якої розміщений на нижній частині п'ятірки. По колу напис: «Академія наук Української РСР».

Широко відомі імена багатьох видатних вчених Академії наук Української РСР, зокрема таких, як Д. К. Заболотний, О. О. Богомолець, Є. О. Патон, М. Г. Холодний, М. Д. Стражеско, В. П. Філатов, Б. Є. Патон, О. В. Палладін, В. М. Любименко, А. О. Сапегін, О. І. Лейпунський, М. М. Крилов, М. М. Боголюбов, Г. Ф. Проскура, М. О. Лаврентьев та ін. На честь багатьох з них випущені медалі.

З нагоди 100-річчя від дня народження одного з видатних радянських вчених, праці якого в галузі електрозварювання і мостобудування мають велике значення не тільки для нашої країни, а й для світової науки, академіка АН УРСР, заслуженого діяча наук УРСР, Героя Соціалістичної Праці, лауреата Державних премій Євгена Олександровича Патона була викарбувана на Ленінградському монетному дворі (ЛМД) пам'ятна медаль (рис. 2, бронза; 60 мм. ЛМД). На її лицьовому боці, в центрі, подано барельєфний напівпогрудний портрет вченого. У верхній частині медалі по колу напис: «Євген Олександрович Патон 1870—1953»). Зліва лаврова гілка, перевита стрічкою, поверх

Рис. 2.

якої дати «1870—1970». Між ними цифра «100». Праворуч на полі медалі підпис медальєра «Іван Макогон». На зворотному боці медалі, на фоні правого берега Дніпра з обрисами Києво-Печерської лаври, зображений перегін суцільнозварного автодорожного мосту ім. Є. О. Патона через Дніпро. В нижній частині медалі слова: «Електрозварюванню металів належить велике майбутнє. Є. Патон». Між зображеннями мосту та написом — український орнамент, в центрі якого картуш з серпом і молотом. У верхній частині медалі п'ятикутна зірка з променями, що від неї розходяться.

Українському радянському вченому, продовжувачу справи свого батька, президенту Академії наук України, Герою Соціалістичної Праці, лауреату Ленінської та Державних премій, академіку Борису Євгеновичу Патону з нагоди його п'ятдесятиріччя були присвячені дві пам'ятні медалі, лицевий бік яких створено за ескізом О. К. Антонова. На лицевому боці одної з них (рис. 3, мідь; 100 мм. Київ), в центрі, на заглибленій площині зображено профільний напівпогрудний портрет вченого, звернений ліворуч. Під ним горизонтально розміщена лаврова гілка. На обрізі портрета напис: «Рез. О. Кошевой. Киев». По колу, на підвищенні, напис: «Патону Борису Євгеньевичу». Знизу — ювілейна цифра «50», з обох її боків п'ятикутні зірки. На зворотному боці медалі, в центрі, зверху на заглибленні дата: «1968». Під нею над хмарами — зображення літака «Антей» у польоті. Нижче — фасад головного будинку АН УРСР. По колу напис у два рядки — зверху «Академіку АН СССР лауреату Ленинской и Государственной премий в день пятидесятилетия», знизу: «От коллектива О. К. Б. О. К. Антонова». Верхній і нижній підписи розділені невеликим зображенням серпа і молота.

Лицевий бік другого варіанту медалі (рис. 4, бронза; 100 мм. Київ), роботи того ж автора, однаковий з першим. На її зворотному боці композиція: на фоні хмар і літака «Антей», що летить, та земної кулі, яку оперізує зварний газопровід, розміщені зверху дата «1968 г.» і прапорці — нагрудні знаки члена Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР, медалі лауреата Ленінської і Державної премій. По колу, зверху напис у два рядки: «Академику АН СССР лауреату Ленинской и Государствен-

Рис. 3.

Рис. 4.

ной премій в день пятидесятилетия» і знизу — в чотири рядки: «От коллектива Киевского ордена Трудового Красного Знамени института инженеров гражданской авиации». По боках напису на рівні другого рядка — емблеми ЦПФ. Цей бік медалі дещо переваантажений деталями.

У зв'язку з шістдесятиріччям від дня народження видатного радянського вченого, генерального конструктора космічних кораблів, двічі Героя Соціалістичної Праці академіка Сергія Павловича Королева, життя і творчість якого були пов'язані з Україною, виготовлено дві пам'ятні медалі. На лицевому боці першої з них (рис. 5, бронза; 60 мм. ЛМД) в центрі поля, один з найстаріших медальєрів Ленінградського монетного двора М. О. Соколов розмістив головне профільне зображення вченого, звернене ліворуч. Портрет виконаний досить високим рельєфом. В зображенні, що відзначається надзвичайною портретною схожістю, скульпторові вдалося відтворити розум, відвагу вченого. По колу напис: «Академик Сергей Павлович Королев 1906—1966». На зворотному боці медалі, зліва, на фоні зоряного неба космічна ракета, що злітає. Праворуч напис — вислів вченого в 5 рядків: «Космонавтика имеет безграничное будущее и ее перспективы беспредельны, как и сама Вселенная» і підпис: «С. Королев». В нижній частині поля медалі напис у два рядки: «К 60-летию со дня рождения» і зліва під ним — лаврова гілка.

Друга медаль (рис. 6, бронза, алюміній; 70 мм. Київ) з портретом С. П. Королева була призначена для авіаційного салону Міжнародної виставки у Парижі. На її лицевому боці дещо ліворуч медальєр О. Кошовий подав напівпогрудний профільний, звернений управо портрет вченого. Зліва частина земної кулі та штучний супутник Землі в польоті, праворуч — ракета, що злітає. Зверху по колу напис у два рядки: «Первый искусственный спутник Земли 4 октября 1957 г.», знизу — «Сергей Королев». На обрізі портрета підпис медальєра: «Рез. О. Кошевой». На зворотному боці медалі, в лівій половині поля, високим рельєфом виконано напівпогрудне, профільне, звернене праворуч, портретне зображення французького авіатора Луї Блерію у шлемі. Над портретом, ближче до центра, літак, на якому в 1909 р. Луї Блерію здійснив

Рис. 5.

Рис. 6.

уперше в світі переліт через Ла-Манш. Праворуч на полі медалі силует міста Дувра на березі протоки і рік перельоту: «1909». По колу напис французькою мовою: «Première traversée de la Manche 25 juillet. Jouir Blerio».

В галузі біології та медицини ряд медалей були створені, головним чином, до ювілеїв наукових установ, конгресів, з'їздів і наукових конференцій. В цих медалях втілено образи видатних вчених, вагомий внесок яких в розвиток науки на Україні важко переоцінити.

Пам'ятна медаль (рис. 7, анодований алюміній; 45 мм. Миколаїв) була виготовлена до науково-практичної конференції, присвяченої 225-річчю від дня народження видатного російського і українського лікаря, одного з основоположників вітчизняної епідеміології Данила Самойловича. На її лицевому боці подано головний профільний, звернений праворуч портрет вченого, виконаний зовсім низьким рельєфом. По колу написи: зверху — «Данила Самойлович», знизу — роки народження і смерті: «1744—1805». На зворотному боці, по центру поля, між двома зірками з боків, напис у три рядки: «Съезд историков медицины». По колу зверху: «1-й межобластной», знизу — «г. Николаев — 1969».

Пам'ятна медаль (рис. 8, бронза; 55 мм. ММД*), створена скульптором-медальєром Ю. Г. Неродою на честь 150-річчя від дня народження великого російського хірурга, анатома і патолога, основоположника військово-польової хірургії, видатного громадського діяча і педагога — Миколи Івановича Пирогова. Він зробив неоціненний внесок у розвиток медичної й педагогічної наук на Україні. На лицевому боці медалі розміщено головне зображення Пирогова, звернене праворуч. Зліва по колу напис: «Пирогов Н. И.». Праворуч дати життя і смерті у два рядки: «1810—1881». На зворотному боці медалі, у центрі по вертикалі, розміщені дещо стилізована медична емблема — закрита чаша, оповита змією, і напис у вісім рядків: «1810—1960. Великий русский хирург и анатом Пирогов. 150 лет со дня рождения». Під написом кубічна крапка.

Шість років великий російський вчений, основоположник вітчизняної фізіології та наукової психології Іван Михайлович Сеченов (1829—1905) працював на Україні,

Рис. 7.

* ММД — Московський монетний двір.

Рис. 8.

очолюючи кафедру фізіології в Одеському (в той час — Новоросійському) університеті. В Одесі він написав свій знаменитий трактат: «Кому і як розробляти психологію». Образ видатного вченого втілений у двох пам'ятних медалях.

Перша з них (рис. 9, бронза; 65 мм. ЛМД) створена одним з найстаріших медальєрів Ленінградського монетного двора А. Ф. Васютинським у 1935 р. Вона присвячена XV Міжнародному фізіологічному конгресові, який проходив у Ленінграді під головуванням геніального фізіолога І. П. Павлова. На лицевому боці медалі погрудне зображення І. М. Сеченова, звернене $\frac{3}{4}$ праворуч. У правій половині поля медалі напис у два рядки: «І. М. Сеченов». На зворотному боці, по вертикалі, напис у три рядки: «XV СССР 1935» (між цифрами дано зображення серпа і молота). По колу писаним шрифтом: «Международный физиологический конгресс».

У центрі другої медалі (рис. 10, бронза; 60 мм. ММД), виготовленої до 200-річчя Першого Московського медичного інституту імені І. М. Сеченова, зображення головного корпусу вузу з пам'ятником М. І. Пирогову на передньому плані. Під обрізом ювілейні дати: «1765—1965». На обрізі, ліворуч, підпис медальєра: «Волков С.» По колу напис: «І Московский медицинский институт им. И. М. Сеченова». На зворотному боці — головне портретне зображення І. М. Сеченова, звернене дещо ліворуч. Під ним факсимільний напис: «И. Сеченов». Знизу по колу напис: «Двести лет I MMI».

До 125-річчя від дня народження видатного вітчизняного біолога, одного з основоположників еволюційної ембріології, порівняльної патології, мікробіології та імунології, почесного члена Петербурзької Академії наук Іллі Ілліча Мечникова, була викарбувана пам'ятна медаль (рис. 11, бронза; 60 мм. ЛМД). На її лицевому боці відомий радянський скульптор Л. Ю. Кербель подав у фас головне зображення вченого, що займає майже все медальне поле. Портрет виконаний високим рельєфом. Прекрасне обличчя з високим чолом відображає глибокий внутрішній світ, ясный розум великого вченого, видатного природознавця. По колу розміщено роки народ-

Рис. 9.

Рис. 10.

ження і смерті — «1845—1916» та напис: «И. И. Мечников». На зворотному боці медалі напис — вислів вченого у 10 рядків: «Пусть те, у кого воинственный пыл еще не остынет, лучше направят его на войну не против людей, а против врагов в виде большого количества видимых и невидимых микробов».

Вагомий внесок у розвиток клінічної медицини на Україні зробив видатний російський і український лікар-терапевт Василь Парменович Образцов (1849—1920), який з 1888 р. завідував відділенням Київської міської лікарні, а з 1893 р. був професором Київського університету. В. П. Образцов користувався великою популярністю як вчений і лікар-практик в Росії і за кордоном. У 1909 р. він разом з М. Д. Стражеском вперше в світі поставив прижиттєвий діагноз закупорки вінцевих артерій серця, а 1910 р. описав клінічну картину інфаркту міокарда. В. П. Образцов створив клінічну школу, яка значною мірою впливала на дальший розвиток вітчизняної терапії.

З нагоди конференції терапевтів Української РСР, яка відбулась у Донецьку в 1966 р., була викарбувана пам'ятна медаль (рис. 12, бронза, 61 мм. Донецьк). На її лицевому боці розміщено профільне, звернене ліворуч, напівпогрудне зображення вченого. Праворуч напис у два рядки: «В. П. Образцов». На зворотному боці медалі, ліворуч по колу, лаврова гілка. По центру, дещо праворуч, напис у чотири рядки: «Конференция терапевтов УССР, Донецк 1966».

Усім відоме ім'я Миколи Федоровича Гамалії (1859—1949) — видатного радянського мікробіолога і епідеміолога, почесного академіка АН СРСР, дійсного члена АМН СРСР, одного з основоположників мікробіології і профілактичного напрямку у вітчизняній медицині. Народився вчений в Одесі, де працював протягом 49 років. Образ вченого втілено у двох пам'ятних медалях. Одна з них (рис. 13, бронза, 60 мм. ММД), присвячена 75-річчю Інституту епідеміології і мікробіології його імені. Медаль створена у 1966 р. скульптором А. Г. Кнорре. На її лицевому боці подано по-

Рис. 11.

Рис. 12.

ясне зображення вченого, який виступає з кафедри. Праворуч — його вислів у десять рядків: «Задача, объединяющая всех нас, микробиологов, эпидемиологов и инфекционистов, состоит в ликвидации инфекций»; під ним підпис: «Н. Ф. Гамалея». На зворотному боці напис у вісім рядків: «LXXV лет Институту эпидемиологии и микробиологии им. Н. Ф. Гамалеи А·М·Н·С·С·С·Р. 1966».

Дуже вдало виконана друга бронзова медаль (рис. 14, 60 мм. ЛМД), присвячена вченому. Скульптор М. М. Акімушкін майже на всьому полі лицевого боку розмістив анфас головне зображення М. Ф. Гамалії. Автор медалі з великою портретною схожістю передав образ вченого. Під портретом факсимільний підпис М. Ф. Гамалії. Лицевий бік медалі справляє приємне враження строгістю манери, своєю неперевантаністю. На зворотному боці медалі, зверху, зображено мікроскоп. Під ним напис у вісім рядків: «Ордена Трудового Красного Знамени Институт эпидемиологии и микробиологии им. Н. Ф. Гамалеи А·М·Н С·С·С·Р. Основан в 1891 г.». Обидва боки медалі органічно пов'язані між собою.

Видатному українському радянському мікробіологу і епідеміологу, академіку АН СРСР, академіку УРСР і другому її президенту (1928—1929 рр.), засновнику Міжнародного товариства мікробіологів Данилу Кириловичу Заболотному (1866—1929) була присвячена пам'ятна медаль (рис. 15, бронза, 62 мм. Київ), викарбувана до 100-річчя від дня його народження.

На лицевому боці медалі подано напівпогрудний портрет вченого, звернений дещо праворуч. По колу зліва напис: «Академик Данило Заболотный». Праворуч на медальному полі напис у два рядки: «1866—1929». На зворотному боці напис у шість рядків:

Рис. 13.

Рис. 14.

«Видатний мікробіолог та епідеміолог. 100 років з дня народження». По колу, праворуч, підпис авторів медалі: «О. Кошевой, Д. Серов».

Образ українського радянського терапевта, академіка АН СРСР, академіка АН УРСР, дійсного члена АМН СРСР, заслуженого діяча науки УРСР, Героя Соціалістичної Праці М. Д. Стражеска (1876—1952) відтворений у пам'ятній медалі (рис. 16, бронза, 70 мм. Донецьк) для делегатів конференції терапевтів УРСР, яка відбулася в Донецьку 1969 р.

На лицевому боці медалі — напівпогрудне профільне зображення, звернене праворуч, виконане невисоким рельєфом. Під зображенням по колу напис: «Н. Д. Стражеско». В центрі зворотного боку медалі розміщені медична емблема і напис у два рядки: «Большие коллагенозы». По колу написи — зверху: «Конференция терапевтов УССР» і знизу: «Донецк 1969 год», розділені зірочками. На жаль, портретне зображення вченого невидале.

Велике значення у підготовці радянської інтелігенції мають вищі учбові заклади України, які готують висококваліфіковані кадри науковців, педагогів, лікарів, інженерів та ін. З нагоди ювілеїв ряду університетів та інших вищих учбових закладів були виготовлені медалі, які в бронзі зберігатимуть для наших нащадків пам'ять про ці визначні осередки науки і культури.

На честь 300-річчя найстарішого вищого учбового закладу України — Львівського державного університету ім. І. Франка, яке урочисто відзначалося в 1961 р., була викарбувана пам'ятна медаль (рис. 17, бронза, 65 мм. ЛМД). В центрі її лицевого боку медальєр І. Прокопович розмістив фрагмент фасаду головного корпусу університету і по колу, знизу, лаврові гілки, перев'язані в центрі стрічкою, та з боків — зображення дерев. Під ними підпис медальєра: «Прокопович». На зворотному боці медалі, в центрі поля, напис у три рядки: «300 років. 1661—1961», завершений зображенням серпа і молота. По колу напис: «Львівський державний університет ім. І. Франка».

Рис. 15.

Рис. 16.

У 1959 р. виповнилося 125 років від дня заснування Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка. До цього ювілею за ескізом українського художника Ю. І. Яроменка була створена пам'ятна медаль (рис. 18, бронза; 60 мм. ЛМД). На її лицевому боці медальєр розмістив фасад головного корпусу університету. На передньому плані — каштани. Зверху над зображенням напис у два рядки: «125 років». Знизу, на лавровій гілці, розкрита книга, що символізує знання. На її сторінках ювілейні дати: «1834» і «1959». По колу напис: «Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка». На звороті медалі, в центрі поля, композиція, що складається з серпа і молота, по боках якої елементи українського орнаменту; внизу напис в один рядок: «УРСР», виконаний шрифтом, який за стилем і композицією відповідає орнаментові. Під ними маленька п'ятикутна зірка. Цей бік медалі має досить скромний, але разом з тим урочистий вигляд.

Сторіччю з дня заснування Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова присвячена пам'ятна медаль (рис. 19, бронза; 60 мм. ЛМД). В центрі її лицевого боку медальєр В. Онищук розмістив фрагмент фасаду університету з зображенням дерев та лаврових гілок у вигляді частини вінка, перев'язаних стрічками, спущеними по боках. Над зображенням, по колу зверху, ювілейні дати: «1865—1965». На зворотному боці медалі, в центрі, напис у два рядки: «100 років». Нижче — серп і молот та промені, що відходять від них. По колу напис: «Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова».

Велика армія вчителів своїми знаннями, що їх вони щедро передають поколінням радянської молоді, зобов'язана одному з найстаріших педагогічних закладів України — Ніжинському державному педагогічному інституту ім. М. В. Гоголя, 150-річний ювілей від дня заснування якого святкували в 1970 р. З нагоди такої урочистої події та на відзнаку великих заслуг цього педагогічного вузу у справі підготовки викладачів була викарбувана пам'ятна медаль (рис. 20, алюміній; 62 мм. Київ), яку створили за ескізом українського художника-графіка А. Пономаренка медальєри

Рис. 17.

Рис. 18.

М. Мангер та В. Аврутіс. У центрі лицевого боку медалі, на площі, врізаній у фон, розміщений головний корпус інституту. У верхньому та нижньому обрізах ювілейні дати: «1820» і «1970». Цифри виконані оригінальним шрифтом, частково накладені одна на одну. Разом з тим вони надто рельєфні, великі за розміром і навіть дещо забивають головне зображення, виконане не досить високим рельєфом. На зворотному боці медалі напис у шість рядків: «Ніжинському державному педагогічному інституту ім. М. В. Гоголя 150 років». Під написом вертикально розміщена лаврова гілка.

Пам'ятна медаль (рис. 21, бронза, алюміній; 78 мм. Київ) була виготовлена у 1966 р. з нагоди 125-річного ювілею Київського ордена Трудового Червоного Прапора медичного інституту імені О. О. Богомольця. На її лицевій частині медальєр О. К. Кошовий подав зображення медичної емблеми — оповиту змією чашу, по боках якої розмістив ювілейні дати: «1841» і «1966». По колу, на підвищенні, напис: «Київському ордена Трудового Червоного Знамени медичинському інституту ім. акад. А. А. Богомольця 125 лет». З обох боків ювілейної дати — п'ятикутні зірки. На звороті медалі фасад морфологічного корпусу інституту. Обабіч дерева. Над зображенням — серп і молот. Знизу лаврова гілка і напис: «Київ — 1966 г.». Під обрізом зображення підписи медальєрів: зліва «О. Кошевой», праворуч — «С. Тетерюк».

Харківському медичному інституті, одному з найстаріших на Україні, присвячена пам'ятна медаль (рис. 22, алюміній, покритий лаком; 55 мм. Харків), на лицевому боці якої розміщене зображення корпусів інституту на проспекті В. І. Леніна. Над зображенням — у небі хмари, під ним напис в один рядок: «Медичний інститут». На зворотному боці медалі: ліворуч — фрагмент стилізованого орнаменту, праворуч — герб Харкова, на якому зображені частина шестерні, колос і схема будови атома, що символізують основні напрями народногосподарської та наукової діяльності Харкова.

П'ятдесятиріччю від дня заснування Одеського політехнічного інституту присвячена пам'ятна медаль (рис. 23, бронза; 60 мм. ЛМД), яку було викарбувано у 1968 р. На її лицевому боці скульптор В. А. Рогайшис зобразив новий корпус інституту. На ньому ліворуч зверху розміщена пластина-панно із стилізованими образами юнака і дівчини в пориві лету в майбутнє, що символізує розвиток науки і знань.

Рис. 19.

Рис. 20.

Рішення зворотного боку медалі графічне, з поглибленням контурів, що властиве почерку цього автора. Медальне поле поділене підвищеннями і лініями, врізаними у тло на кілька рівнів. Між ними розміщено у три рядки напис, виконаний чітким прямим шрифтом: «Одеський політехнічний інститут», праворуч, зверху, та ліворуч, знизу, відповідно ювілейні дати: «1918» і «1968».

На лицевому боці пам'ятної медалі (рис. 24, бронза, алюміній; 62 мм. Київ), що була присвячена 10-річчю випуску 13-ї групи електрохіміків хіміко-технологічного факультету Київського ордена Леніна політехнічного інституту імені 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, медальєри О. Кошовий та С. Тетерюк відтворили фрагмент головного корпусу інституту. Над ним ювілейна дата: «1958—1968», зверху якої літак у польоті. Під зображенням напис: «Київ», з боків — дерева.

На зворотному боці медалі, у центрі, під невеликим зображенням серця і молота, електролітична ванна з двома електродами. Приєднані до них проводи переходять у написи в'язю: «Електрохімія». У ванні символічні зображення катіонів та аніонів у вигляді кружечків із знаками мінус і плюс. Під ванною ліворуч — реторта, праворуч — V-подібна електролітична трубка. По колу напис: «Випуск ХТФ КПІ група ЭХ-13». У півовалі, знизу, напис у два рядки: «10 лет». По боках п'ятикутні зірки. Під зображенням ванни підпис медальєрів: «О. К. — С. Т.».

Львівський політехнічний інститут відтворено на пам'ятній медалі (рис. 25, анодований алюміній; 75 мм. Львів), присвяченій зустрічі випускників електротехнічного факультету вузу через двадцять років після його закінчення. На лицевому боці медалі зображено головний корпус інституту з написом: «Львівський ордена Леніна політехнічний інститут». По боках корпусу — дерева. Під обрізом, з обох боків зображення, підписи медальєрів: «О. Кошевой», «С. Тетерюк». По колу, знизу, ювілейні дати: «1950-1970». На зворотному боці медалі, го центру, розміщені (зверху вниз) п'яти-

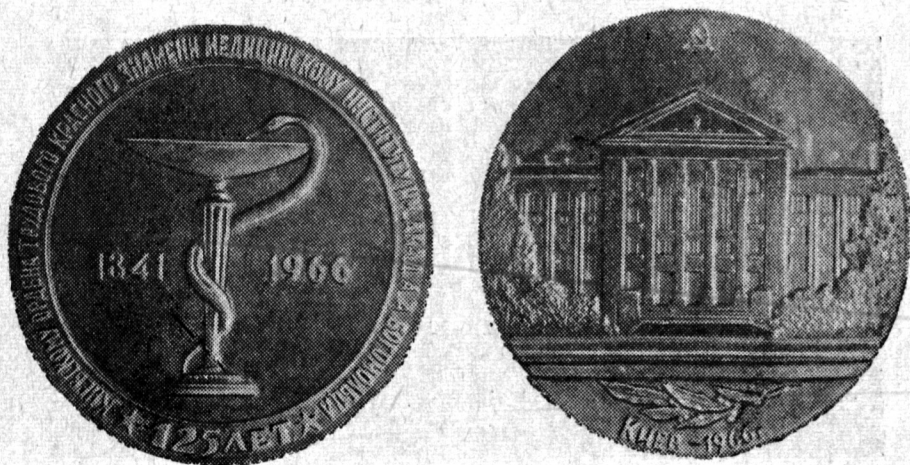

Рис. 21.

Рис. 22.

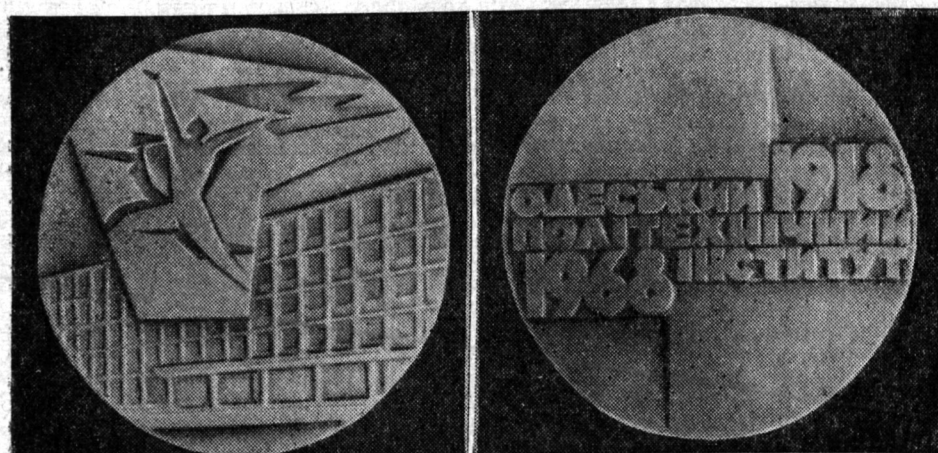

Рис. 23.

Рис. 24.

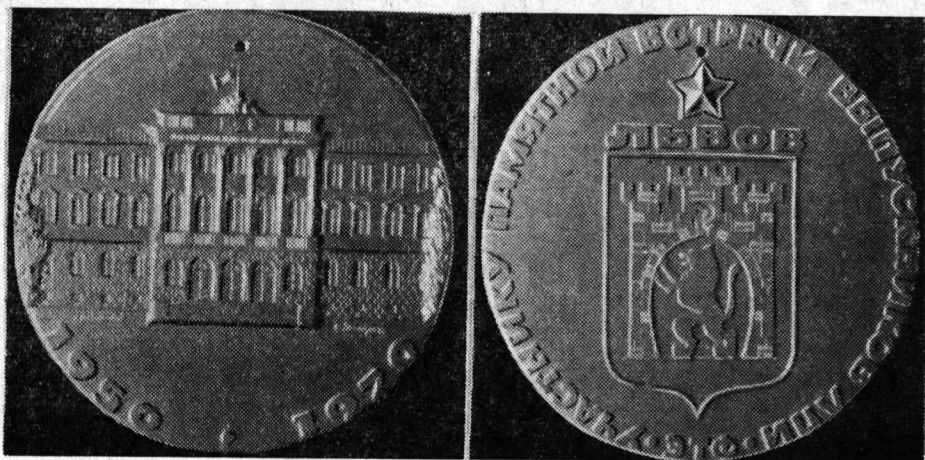

Рис. 25.

кутна зірка, напис: «Львов» і герб міста. По колу напис: «Участнику памятной встречи выпускников ЛПИ-ЭТФ».

З нагоди 40-річчя Київського ордена Трудового Червоного Прапора інституту інженерів цивільної авіації Міністерства цивільної авіації СРСР була виготовлена пам'ятна медаль (рис. 26, бронза, алюміній, пластмаса; 105 мм. Київ). Автори-медальєри О. Кошовий, В. Павлюченко та С. Тетерюк на лицевому боці медалі відтворили на фоні промислового пейзажу міста фасад головного корпусу інституту. На стіні будівлі по вертикалі напис: «КИИГА» — аббревіатура назви інституту. Зліва у небі реактивний літак, внизу під зображенням — емблема аеропорту. По колу на підвищенні, напис: «Киевский ордена Трудового Красного Знамени институт инженеров гражданской авиации. Министерство гражданской авиации СССР»; по боках останніх чотирьох слів дві зірки. На зворотному боці медалі, в центрі, овальне зображення земної кулі, на якій нанесено контур карти Радянського Союзу з пунктами, де працюють випускники вузу. Знизу орден Трудового Червоного Прапора, яким нагороджено інститут. Зверху над орденем стрічка, а по боках лаврові гілки. Під зображенням ордена підписи медальєрів: «О. Кошевой. В. Павлюченко. С. Тетерюк». По колу сім накладених одна на одну вінєток, на яких відтворено спеціалізацію семи факультетів інституту.

Ряд медалей присвячено ювілеям науково-дослідних інститутів. До п'ятдесятиріччя від дня заснування Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного Академії наук Української РСР, що сповнилось у 1971 р., була виготовлена пам'ятна медаль (рис. 27, бронза; 61 мм. Київ). На її лицевому боці скульптор І. В. Макогон та медальєр О. К. Кошовий розмістили фасад будинку Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного. З боків подані дерева: ліворуч — каштан, праворуч — тополя. На фронтоні будинку напис у два рядки: «Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного». Над ним п'ятикутна зірочка. Під зображенням будинку напис у три рядки: «Академія наук Української РСР». На полі медалі з боків, між деревами і будинком, — перші літери імені та прізвища медальєрів: ліворуч — «ИМ», праворуч — «ОК».

На зворотному боці медалі зображена дівчина в українському костюмі, що сидить на п'єдесталі, на якому напис у два рядки — ювілейні дати: «50·1921·1971». В лівій руці дівчина тримає лаврову гілку, у правій — олівець, яким вказує на розкриті книги з зображенням на її сторінках рослинної клітини та хімічних формул. Праворуч на столі — мікроскоп, біля ніг дівчини фоліанти з написом латинською мовою: «Floga». Під зображенням на нижній частині медального поля гілки лавра і дуба, пов'язані стрічкою, та в центрі — серп і молот.

Інститутіві надтвердих матеріалів присвячена пам'ятна медаль (рис. 28, бронза; 62 мм. Київ), яку створили О. Кошовий і С. Тетерюк. На її лицевому боці розміщені головні корпуси інституту. Над ними напис в один рядок: «Київ — 1970 г.». Над зображенням, зліва, літак у небі. Під зображенням, навкіс, зліва, розміщений напис у два рядки: «Інститут сверхтвердых материалов». У правій частині по краю медалі — дерева. В центрі звороту медалі під п'ятикутною зіркою емблема інституту і по боках вертикально розміщені смуги орнаменту з каштанових свічок та листя. По колу нижнього краю медалі підписи медальєрів: «О. Кошевой» і «С. Тетерюк».

У 1971 р. виповнилось 100 років від дня заснування Інституту біології південних морів Академії наук УРСР. В зв'язку з цією датою та за великі заслуги колективу науковців, який зробив цінний внесок у розвиток вітчизняної та світової гідробіології, інститут нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. З нагоди ювілею

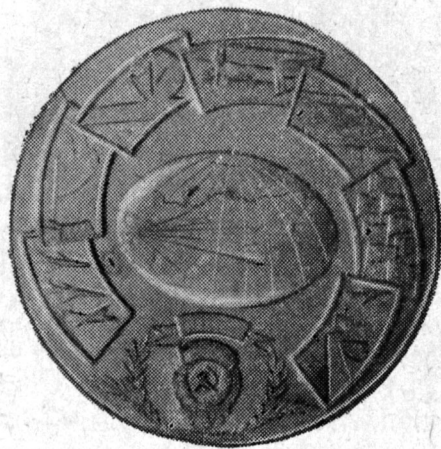

Рис. 26.

Рис. 27.

Рис. 28.

Рис. 29.

інституту було виготовлено пам'ятну медаль (рис. 29, бронза, литво; 60 мм. Севастополь), в центрі лицевого боку якої розміщений головний корпус інституту. Зверху над ним, по колу, подано ювілейні дати: «1871—1971». Під зображенням корпусу — хвилі, що символізують море. По колу, знизу в центрі, на з'єднанні гілок: зліва — дубової і праворуч — лаврової, розміщена розкрита книга, що символізує знання, науку. На зворотному боці медалі в центрі подано зображення науково-дослідного корабля, що іде морем. Під ним ювілейна дата — цифра «100», накладена на лаврову гілку. По колу напис, зверху: «Інститут біології південних морів», знизу: «АН УРСР». Всі зображення виконані низьким рельєфом.

Пам'ятна медаль (рис. 30, бронза, металізована пластмаса; 70 мм. Севастополь) була присвячена 150-річчю від дня заснування Севастопольської морської бібліотеки, яке виповнилось 21 червня 1972 р. На лицевому боці медалі зображено корпус бібліотеки на Графській пристані. Над будинком напис у два рядки: «1822 21 июня». На зворотному боці медалі на фоні якоря розкрита книга з написом у 4 рядки: «150 лет Севастопольской морской библиотеки».

Таким чином, на багатьох медалях відображено видатних вчених, котрі зробили вагомий внесок в нашу науку, зокрема українську, визначні наукові центри, що підготували і готують нині високоідейні, кваліфіковані кадри інтелігенції, а також ведуть дослідну роботу.

Ю. А. БАРШТЕЙН

Рис. 30.

ПЕЧАТКИ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МЕТАЛІСТІВ І ГІРНИКІВ ДОНБАСУ 1918—1930 рр. ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Печатки профспілок металістів. Провідне місце в історії розвитку профспілкового руху на Донбасі належить металістам. Спілка металістів паровозобудівного заводу ім. Жовтневої революції (колишній завод Гартмана) виникла в 1905—1907 рр. Її очолювали визначні революціонери-робітники К. Є. Ворошилов, І. Д. Литвинов, І. М. Нагих та ін.

Масові організації спілки металістів Луганська почали створюватися після перемоги Лютневої буржуазно-демократичної революції. Так, у березні 1917 р. виникла профспілка «Металіст», яка об'єднувала робітників машинобудівної і металообробної промисловості міста. Вона була підпорядкована всеросійській профспілці «Металіст»¹. Особливо розширилися функції профспілок після націоналізації заводів. Профспілки регулювали виробничі справи, контролювали виконання планів, нормування праці, організовували змагання, допомагали ліквідовувати неписьменність серед робітників тощо.

Відбиток печатки профспілки «Металіст» зустрічається на документах товариства штампувальних та емальовальних заводів, яке листувалося з заводським комітетом профспілки і контрольною комісією в березні 1919 р.² Кругла печатка діаметром 37 мм мала два рядки напису по колу: «Общезаводской комитет правления национализирован. Луганского машиностроительного завода бывш. Гартмана», у центрі — «Металіст». На жаль, відбиток печатки дуже невиразний і сфотографувати його не вдалося.

У 1921 р. Луганська профспілка «Металіст» була реорганізована в підрайонний комітет, який проіснував до 1925 р.

В архівному фонді «Завком профспілки металістів паровозобудівного заводу ім. Жовтневої революції м. Луганська» (лютий 1924 р.) є відбиток круглої печатки Всеросійської спілки робітників-металістів Луганського підрайонного комітету

(рис. 1)³. Вона мала два рядки напису по колу: «Всероссийский Союз Рабочих Металлистов» — в першому рядку від краю, «Луганский подрайонный комитет» — у другому. В центрі печатки зображено емблему праці металістів — ковалло з молотком і розвідний ключ. Діаметр зовнішнього кола — 37, внутрішнього — 21 мм.

17 травня 1925 р. у зв'язку з утворенням районів було обрано Луганський райком металістів, який з липня 1925 р. уже користувався новою печаткою (в діаметрі 37 мм, без жодної емблеми). Відбиток цієї печатки зустрічається на інструкції дисциплінарних судів⁴.

Луганський райком металістів керував роботою комітетів профспілки заводів ім. Жовтневої революції, ім. Якубовського, ім. Рудя, ім. Артема, ім. Будьонного, «Оборони Червоного Луганська», а також заводів ім. Карла Маркса (м. Первомайськ), ім. Ворошилова (м. Алчевськ), ім. Чубаря (м. Лутугіне) та ін.

Тепер у зв'язку з перетворенням підрайонів у райони було організоване районне відділення Донбасу Всеросійської спілки робітників-металістів. Його комітетові підпорядковувалися профспілкові організації заводів і фабрик металургійної та металообробної промисловості Донбасу. Відділення мало свій штамп і печатку.

На круглій печатці, діаметром 37 мм, у центрі була зображена емблема металістів — розвідний ключ з молотком, по колу містився напис російською мовою у два рядки: «Комитет район[ного] отделен[ия] Донбасс[а]» і «Всероссийский Союз рабочих металлистов»⁵. Слід зауважити, що в 1922 р. в день 5-х роковин Великого Жовтня паровозобудівному заводу присвоєно ім'я «Жовтневої революції», а тому старі печатки заводу замінили новими.

Луганський райком металістів припинив свою діяльність у березні 1930 р.⁶, а через рік Спілка робітників-металістів згідно з постановою V пленуму ВЦРПС була розукрупнена на сім спілок, і одна з них дістала назву Спілки робітників металургійної промисловості. Відповідно змінилися і написи на печатці.

Печатки профспілок гірників. Круглі печатки гірничих комітетів з'явилися після Великої Жовтневої соціалістичної революції одночасно з запровадженням на вугільних копальнях і шахтах робітничого контролю. Вони мали форму кола, діаметром 35 мм, на них були написані назви відповідних профспілок.

¹ Ворошиловградський облдержархів, ф. Р-118, оп. 1, спр. 272, арк. 5.

² Там же, ф. Р-1, оп. 1, спр. 525, арк. 95.

³ Там же, ф. Р-111, оп. 1, спр. 61, арк. 7.

⁴ Там же, спр. 1, арк. 12, 15.

⁵ Там же, спр. 1, арк. 11.

⁶ Там же, ф. Р-118, оп. 1, спр. 38, арк. 85, 110.

Відбиток першої печатки гірників зустрічається на архівних документах Ровенського рудоуправління акціонерного товариства по експлуатації вугільних копалень «Транспорткопи» за 1920 р.⁷ На печатці зображено дві емблеми: шахтарів — схрещені гірничі молотки (розташовані у верхній частині центрального кола) — і транспортників — якір і сокира (в нижній його частині). Такими печатками користувалися тільки рудоуправління. Профспілки шахт і копалень мали емблему гірників. Це підтверджують документальні матеріали Донецького губерньського відділу Всеросійської спілки гірників (далі ВСГ), що зберігаються в Донецькому облдержархіві.

Відбиток круглої печатки правління профспілки «Горнотруд» Лисичанського району знаходимо на протоколах засідання президії рудкому від 22 грудня 1920 р., на протоколах загальних зборів шахтарів Скальковського рудника, присвячених виборам до осередку сприяння робітничо-селянській інспекції⁸.

Донецький губерньський відділ Всеросійської спілки гірників розпочав свою діяльність у жовтні 1920 р. Він підпорядковувався Центральному Комітетові ВСГ. Протягом 1920—1921 рр. Донецький губвідділ ВСГ об'єднував і керував роботою гірників десятих райкомів (Алмазний, Бахмутський, Гришинський, Должано-Калитвенський, Криндачівський, Лисичанський, Семейкінський, Соляний, Шахтинський і Юзівський), які мали дві круглі печатки: першу — гербову, другу — негербову (просту). Гербова печатка райкому профспілки шахтарів мала чотири кола. В центрі кола зображено герб РСФРР як свідчення того, що районні комітети Донецького губерньського відділу профспілок були складовою частиною Всеросійської спілки гірників.

Відбиток круглої печатки Бахмутського районного комітету ВСГ зустрічається на архівних документах губерньського з'їзду профспілок за квітень 1921 р., але через нечітке зображення сфотографувати цей відбиток не вдалося⁹.

Негербові печатки райкомів профспілок гірників (діаметром 35 мм) були прості за композицією. Так, печатка Алмазного райкому профспілки мала по колу напис російською мовою: «Всероссийск[ий] производств[енный] союз горнорабочих», у центрі — «Дон[ецкое] губ[ернское] отдел[ение] Алмазный райком»¹⁰. Якщо на території райкому знаходилося кілька рудоуправлінь, утворювався об'єднаний рудком. Наприклад, у лютому 1920 р. було утворено Ганнівський об'єднаний рудниковий комітет Краснотуцького райкому профспілки гірників.

29 жовтня 1922 р. на III пленумі Донецького губерньського відділу ВСГ було прийнято рішення про реорганізацію районних комітетів у місцеві відділення Всеросійської спілки гірників. Перебудову профспілкових органів гірників викликали зростання шахтарських колективів і насамперед відкриття нових копалень і вугільних шахт у відбудовний період після громадянської війни. Районні комітети неспроможні були організаційно охопити велику кількість робітників, що прибували в Донбас на заклик партії і Радянського уряду. Новоутворені місцеві відділення ВСГ почали обслуговувати від трьох до семи шахткомів і окремо службовців¹¹. На 1 січня 1923 р. у Донецькій губернії функціонувало 38 таких відділень.

Про зміни, що сталися після реорганізації райкомів профспілок у 1922 р., свідчать відбитки круглих печаток, на яких у центрі замість напису «райком» чи «рудком» з'явився новий напис «местное отделение» із зазначенням назви району. Ці печатки були прості за своєю формою, діаметром від 35 до 37 мм. Вдалося виявити лише відбитки двох таких печаток: Артемівського і Голубівського місцевих відділень (рис. 2, 3)¹².

Донецький губвідділ, якому були підпорядковані об'єднаний комітет працівників Центрального правління кам'яновугільної промисловості (ЦПКП) і губерньський відділ ВСГ, користувався круглою печаткою, діаметром 37 мм, з написом по колу російською мовою: «Губотдел ВСГ работников ЦПКП», у центрі «Объединенный комитет». Над написом, у центрі кола, була зображена емблема шахтарів — два схрещених гірничих молотки¹³.

На документах архівного фонду «Донецький губвідділ ВСГ» за 1921—1925 рр. часто зустрічаються відбитки круглої печатки Південного бюро Центрального комітету гірничих робітників¹⁴, що знаходилося у Харкові і було повноважним представником усіх центральних державних, громадських і профспілкових органів України, а також і Донбасу. Донгубвідділ ВСГ у Харкові мав свого представника, в обов'язки якого входило представництво цього відділу в Південному бюро ВЦРПС і в усіх центральних органах.

У грудні 1925 р. згідно з постановою Всеукраїнського центрального комітету профспілок від 3 червня 1925 р. були створені районні комітети спілки гірників. Вони діяли до осені 1930 р. Паралельно з ними функціонували і підпорядковані їм рудникові

⁷ Ворошиловградський облдержархів, ф. Р-27, оп. 1, спр. 8, арк. 2.

⁸ Донецький облдержархів, ф. Р-2607, оп. 1, спр. 10, арк. 33, 36.

⁹ Там же, спр. 90, арк. 127.

¹⁰ Там же, спр. 10, арк. 143.

¹¹ Ворошиловградський облдержархів, ф. Р-202, оп. 1, спр. 12, арк. 126.

¹² Донецький облдержархів, ф. Р-2607, оп. 1, спр. 1246, арк. 136.

¹³ Там же, спр. 90, арк. 171.

¹⁴ Там же, спр. 87, арк. 37.

Рис. 2.

Рис. 3.

комітети. У зв'язку з цим змінилася й печатка керівного органу профспілок гірників. До емблеми праці шахтарів — двох схрещених гірничих молотків — стало вводиться кайло. Аналогічну печатку мали рудкоми.

Наприклад, на протоколі профспілки «Горнотруд» зустрічається відбиток печатки діаметром 35 мм Кадіївського рудкому за квітень 1927 р. Вона мала напис по колу вгорі: «Союз Горнорабочих С. С. С. Р.», внизу — «Всеукраинский комитет». Обидва ці написи відокремлені один від одного зірочками, від них тонкою лінією (теж по колу) відділений напис «Кадиевский» (вгорі), а напис «Рудничный Комитет» розташовано внизу. Обидва ці компоненти також розділені зірочками. У центрі печатки зображено емблему шахтарів — два схрещених гірничих молотки з кайлом (рис. 4)¹⁵.

Напис «Всеукраинский Комитет» на печатці рудникових комітетів означав, що вони підпорядковувалися республіканському комітетові профспілки гірників. Печатки районних комітетів профспілок гірників діяли до їх ліквідації, тобто до 1930 р.¹⁶

Слід зазначити, що всі розглянуті печатки профспілок гірників мали зовнішню окантовку, яка складалася з потовщеної і тонкої ліній по колу.

У документах Донецького облдержархіву виявлені відбитки печатки Маріупольського окружного бюро профспілки, дуже простої за композицією, без будь-якої символіки. По колу вона мала напис: «Окружное Бюро Профессиональных Союзов», у центрі — «Марипольское».

У 1925 р. Маріупольське окружне бюро було реорганізоване в Окружну професійну раду, до складу якої входило 16 профспілок. Вона підпорядковувалася Донецькій губернській раді профспілок.

3 квітня 1926 р. стара печатка була замінена новою, що мала напис (по зовнішньому колу російською і українською мовами) у два рядки: в першому — «Окружной Совет профессиональных союзов», у другому — «Округова Рада професійних спілок», у центрі — «Маріуполь».¹⁷

Обидві печатки мали зовнішню окантовку по колу.

Аналіз відбитків печаток профспілок металістів і гірників Донбасу за 1918—1930 рр. та їх емблематики дає можливість зробити висновок, що вони є цінним джерелом для вивчення історії розвитку профспілкового руху на Донбасі. Вони допомагають встановити хронологічні дати утворення перших промислових профспілок Донбасу, структуру їх керівних органів, простежити за змінами в адміністративно-територіальному поділі Донбасу. Емблематика описаних печаток свідчить, зокрема, про найбільш застосовувані в 1918—1930 рр. знаряддя праці металургів і шахтарів Донбасу.

М. Ф. ЯРЕМЕНКО

¹⁵ Ворошиловградський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 1176, арк. 191.

¹⁶ Зайцев Б. П. Емблематика печаток профспілок Харківщини 1-го десятиріччя Радянської влади. — Історичні джерела та їх використання, вип. 3. К., 1968, стор. 265.

¹⁷ Донецький облдержархів, ф. Р-1277, оп. 1, спр. 108, арк. 33; спр. 300, арк. 174.

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛДЕРЖАРХІВ

До Івано-Франківського облдержархіву на державне зберігання протягом 1971—1973 рр. надійшла 9741 справа від провідних установ та організацій області.

Івано-Франківський облвиконком передав документи за 1960—1961 рр. Це — стенограми, протоколи сесій і засідань виконкому обласної Ради та матеріали до них; постанови, доповідні записки, довідки, інформації та листування про розвиток промисловості та роботу промислових підприємств, транспорту, будівельних організацій, про капітальне будівництво; про розвиток сільського господарства, електрифікацію, газифікацію і радіофікацію області; матеріали про осушення заболочених земель, землевпорядкування і землекористування в області, про ведення лісового господарства та використання ресурсів Карпат, розвиток садівництва, регулювання режимів гірських рік; про комунальне господарство і побутове обслуговування населення; про стан народної освіти, культури, охорони здоров'я трудящих області; листування, списки та звіти про нагородження передовиків промисловості, сільського господарства, культури та ін.; документи про роботу місцевих Рад, соціалістичне змагання та ін.

Серед прийнятих до архіву матеріалів Івано-Франківського міськвиконкому (1959—1967) і Богородчанського райвиконкому (1958—1964), крім перелічених вище матеріалів, є книги обліку передового досвіду в роботі Івано-Франківської міської Ради та міських організацій, сільських і селищних Рад; інформація про виконання плану розвитку народного господарства міста, його економіко-географічна характеристика (1962 р.); довідки, інформації та листування про підготовку та відзначення 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції і Радянської влади на Україні, 300-річчя міста Станіслава (1962) та ін.

До облдержархіву надійшли документи фонду відділів та управлінь облвиконкому. Матеріали обласного (1961—1970) і районних фінансових відділів (1944—1966) характеризують фінансовий стан області, організацію державного бюджету, розподіл коштів між галузями народного господарства, додержання фінансової дисципліни.

На державне зберігання передано також документи обласного (1965—1968) і район-

них відділів народної освіти (1944—1970), Інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (1960—1968), Івано-Франківської загальноосвітньої заочної середньої школи (1953—1970), медичного училища № 1 (1946—1965).

Відділи народної освіти здали до облдержархіву протоколи конференцій і нарад учителів, ради по народній освіті, засідань методичних об'єднань, педагогічних рад, відомості про мережу шкіл області, річні плани та звіти, доповіді, інформації про роботу відділів. В цілому вони характеризують розвиток народної освіти за роки Радянської влади в області, виконання закону всеобучу, стан виховної і методичної роботи в школах; спортивно-масову і краєзнавчу роботу серед учнів. Про інтернаціональну дружбу серед учнів розповідають, зокрема, документи шкіл та Інституту вдосконалення кваліфікації вчителів, акти, довідки, листування інспекторських перевірок навчально-виховної роботи шкіл.

Від обласного статистичного управління прийнято документи сектора статистики промисловості, транспорту і зв'язку (1962—1968).

Фонд Управління харчової промисловості (1963—1970) містить у собі зведені і річні плани підприємств, звіти, показники випуску валової й товарної продукції в асортименті і собівартості праці, ліміти фінансування та капітального будівництва, протоколи засідань технічних рад; матеріали про підготовку та відзначення 50-річчя Великого Жовтня, 100-річчя з дня народження В. І. Леніна, про підсумки соціалістичного змагання.

Серед документальних матеріалів фонду Івано-Франківського обласного виробничо-технічного управління зв'язку (1961—1969) — протоколи виробничих нарад, перспективні плани розвитку зв'язку на 1966—1970 рр., річні виробничо-фінансові плани підприємств зв'язку, їх звіти й аналізи, доповіді, довідки про роботу, капіталоукладення, впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів у виробництво, матеріали з техніки безпеки й охорони праці, про соціалістичне змагання серед колективів.

Нафтову і газову промисловість області представляють фонди об'єднання «Укрзахіднафтогаз» (1963—1970), Надвірнянської контори розвідувального буріння

(1960—1970), Пасічнянської контори буріння (1960—1969), тресту «Нафтогазбуд» (1958—1963) та ін.

Іх плани, звіти й аналізи, довідки, інформації та бурові журнали розповідають про будівництво експлуатаційних свердловин та виявлення нових родовищ нафти і газу на території області, про випуск валової і товарної продукції, капіталовкладення, впровадження у виробництво нової техніки і передової технології, введення в дію нових потужностей, зниження собівартості будівельних і бурових робіт, про наукову організацію праці та роботу шкіл передового досвіду, раціоналізацію й винахідництво тощо.

Про спорудження велетня енергетики на Прикарпатті — Бурштинської ДРЕС розповідають матеріали фонду Управління будівництва цієї електростанції (1962—1970): накази, річні плани і звіти, кон'юнктурні огляди, інформації тощо. У протоколах профспілкових конференцій, довідках та листуванні відображено соціалістичне змагання на цій всесоюзній ударній комсомольській будові, рух за комуністичну працю, підсумки змагання. Статистичні звіти показують чисельність робітників на будівництві, розподіл їх за фахом.

Про стан і ведення лісового господарства на Прикарпатті розповідають доку-

менти фонду тресту «Прикарпатліс» (1958—1968).

З фондів профспілкових організацій до облдержархіву надійшли документи обкомів профспілок працівників лісової, паперової та деревообробної промисловості (1964—1968), нафтової промисловості (1944—1965), державної торгівлі та споживчої кооперації (1963—1967): постанови обкомів, стенограми, протоколи звітно-виборних профспілкових конференцій, пленумів, засідань президії, зльотів передовиків руху за комуністичну працю; доповіді, звіти, інформації про роботу обласних, районних і місцевих комітетів профспілок; зведені річні бюджети та звіти про їх виконання, колективні договори; матеріали про соціалістичне змагання на підприємствах та виконання колективних договорів; підсумки громадського огляду художньої самодіяльності до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна.

Серед інших надходжень — документи обласного відділення товариства «Знання» (1967—1969), обласного краєзнавчого музею (1965—1969), обласної редколегії «Історії міст і сіл УРСР» та ін.

Нові надходження документів до облдержархіву — цінне поповнення джерельної бази до вивчення історії Івано-Франківської області.

Л. А. ПІДГАЙЧУК

ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛДЕРЖАРХІВ

У 1973 р. до Полтавського облдержархіву надійшло близько 6,5 тис. справ від відділів облікконкому, організацій та підприємств області.

Чимало цінної інформації містять документи фонду обласного статистичного управління (2,5 тис. справ за 1963—1966 рр.). Це — матеріали про роботу промислових підприємств, транспорту, колгоспів, підсумкові дані про діяльність установ науки, культури, соціального забезпечення, про матеріальні та трудові ресурси тощо.

Обласне управління сільського господарства передало свої документи за 1965—1967 рр. У його фонді є цікаві матеріали про підвищення продуктивності праці і впровадження передового досвіду в сільському господарстві, про електрифікацію сільського господарства, механізацію процесів виробництва, роботу спеціалізованих колгоспів, основні показники агротехніки тощо.

Документи обласного відділу народної освіти за 1967—1968 рр. висвітлюють стан навчально-виховної роботи в загальноосвітніх та школах робітничої молоді, оздоровлення дітей у піонерських таборах, організацію і роботу учнівських виробничих бригад, трудовлаштування випускників шкіл, підсумки всесоюзного огляду роботи шкільних бібліотек. Серед матеріалів фонду є відомості про підготовку та виконання заходів до відзначення в школах області 50-річчя Великого Жовтня, спортивну і фізкультурно-масову роботу, спис-

ки працівників освіти, представлених до нагородження тощо.

Значний інтерес становлять документи обласного відділу охорони здоров'я (1964—1967 рр.) — про покращання роботи лікувально-профілактичних установ області в світлі рішень XXIII з'їзду КПРС, медичного обслуговування населення, охорони материнства й дитинства; протоколи і рішення медичної ради облздороввідділу, дані про нагородження медичних працівників тощо.

Документи інших відділів і управлінь облікконкому розповідають про будівництво шляхів республіканського і місцевого значення, зрошувальних і осушувальних систем, їх технічну експлуатацію, про підготовку зони водосховищ Кременчуцької та Дніпродзержинської ГЕС, про роботу обласного комітету по радіомовленню і телебаченню тощо.

Надійшли до архіву і фонди кількох трестів. Трест «Полтаванафтогазрозвідка» (1965—1966 рр.) передав матеріали про буріння свердловин, впровадження нового устаткування, передових методів праці та передової технології, про механізацію і автоматизацію виробничих процесів, раціоналізацію і винахідництво, соціалістичне змагання, громадські огляди, присудження тресту перехідного Червоного Прапора Ради Міністрів УРСР та Укрпрофради, про участь у Виставці передового досвіду в народному господарстві УРСР тощо.

Не менш цікаві документи здали трест «Полтавабурнафтогаз», будівельний трест

«Укрсхідгазбуд», міжобласний спеціалізований будівельно-монтажний трест «Полтавасільелектросіткобуд». Бурякоцукровий трест передав на державне зберігання матеріали про виробництво цукру-піску з тростинного сирця; впровадження передової технології, механізації вантажно-розвантажувальних робіт; громадських оглядів щодо збільшення виробництва, покращання асортименту та якості продукції підприємств тресту. Тут є також планові й виробничо-технічні показники цукрозаводів, підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції. Частина документів висвітлює питання про поставку продукції на експорт, роботу членів науково-технічного товариства, про нагородження передовиків виробництва, про учасників ВДНГ СРСР та ін.

У фонді інженерно-будівельного інституту відклалися наукові праці професорсько-викладацького складу, протоколи засідань наукової ради інституту, науково-технічних та наукових студентських конференцій, протоколи засідань кафедр тощо. Про міжколгоспне будівництво, технічне забезпечення колгоспів і деякі інші

питання розповідають документи фондів «Облміжколгоспбуду», обласних об'єднань «Сільгосптехніка» і «Сортнасіenneовоч» обласного управління хлібопродуктів та спеціалізованих управлінь.

До облдержархіву надійшли також фонди таких промислових підприємств м. Полтави, як автоагрегатного, фарфорового заводів, шкіряно-взуттєвого комбінату та ін.

Вперше надійшли на державне зберігання матеріали обласного правління науково-технічного товариства машинобудівної промисловості (1959—1965 рр.) і спеціального конструкторсько-технологічного бюро джерел світла Міністерства електротехнічної промисловості СРСР. Документи цих установ містять відомості про наслідки науково-технічних і творчих відряджень, матеріали науково-технічних конференцій, доповіді, протоколи пленумів, нарад тощо.

Таким чином, незважаючи на порівняно невеликий обсяг комплектування, обласний архів поповнився цінними документами з історії соціалістичного будівництва на Полтавщині.

І. І. ЛЬВОВСЬКИЙ

СУМСЬКИЙ ОБЛДЕРЖАРХІВ

Введення в експлуатацію нового приміщення облдержархіву дало можливість ліквідувати два його філіали (в Конотопі й Ромнах) і зосередити в обласному центрі всі матеріали до історії Сумщини починаючи з XVIII ст.

Крім цього документальна база архіву поповнилася документами ряду установ, організацій і підприємств. Протягом 1971—1973 рр. надійшло на державне зберігання 98 653 справи. Від місцевих органів влади прийнято 21 513 справ, серед яких документи облвиконкому, виконавчих комітетів сумських обласних сільської та промислової Рад депутатів трудящих, їх відділів та управлінь, районних, селищних і сільських виконкомів — загалом 183 фонди за повоєнний період по 1964 р. Серед них протоколи і стенограми сесій та засідань виконкомів, листування з Верховною Радою СРСР та Верховною Радою УРСР, обласними установами, місцевими промисловими підприємствами з питань розвитку промисловості, сільського господарства, народної освіти, охорони здоров'я, комунального господарства; матеріали про діяльність постійних комісій виконкому, соціалістичне змагання сільських і селищних Рад депутатів трудящих, роботу громадських самодіяльних організацій, про нагородження передовиків виробництва орденами і медалями тощо. Зокрема, прокуратура області передала документи за 1943—1960 рр., серед яких листування з прокурорами Союзу РСР, Української РСР, акти обстежень районних прокуратур, протоколи кушових нарад, огляди практики слідчої роботи, аналізи, довідки по нагляду за судочинством, річні звіти та ін.

Надійшли до облдержархіву і документи обласного управління юстиції за 1946—

1956 рр. Серед них матеріали узагальнення практики роботи народних судів і нотаріальних контор, протоколи обласних нарад народних суддів, акти обстежень, річні фінансові звіти, кошториси та штатні розклади нарсудів і нотаріальних контор, статистичні звіти про хід цивільних і кримінальних справ, роботу судових виконавців, склад і рух кадрів та ін.

У фонді обласного комітету народного контролю за 1966—1968 рр. відклалися протоколи засідань комітету, плани та звіти про їх виконання, інформації, доповідні записки Комітету народного контролю УРСР, матеріали перевірок — всього 191 справа.

Архів прийняв на зберігання 10 446 справ інших відділів та управлінь облвиконкому, виробничих об'єднань, трестів, ряду громадських організацій. Так, фінансовий відділ передав документи за 1943—1962 рр., серед яких протоколи обласних нарад працівників фінансових органів, бюджети області та районів, звіти про їх виконання, плани фінансування розвитку місцевого господарства і культури. Документи Контрольно-ревізійної комісії Міністерства фінансів УРСР характеризують роботу комісії протягом 1945—1965 рр. у Сумській області.

Обласне управління лісового господарства здало до архіву звіти районних лісгоспів, доповіді управління про підсумки роботи, матеріали про відведення площ під лісонасадження і обстеження колгоспних лісових масивів, які відображають розвиток лісового господарства на території області.

Обласне управління торгівлі передало матеріали, що розповідають про розгалуження торговельної мережі в області у 1956—1968 рр.

Від сумських обласних управлінь зв'язку надійшли документи за 1961—1964 рр. (145 справ), хлібопродуктів — за 1963—1966 рр. (106 справ), побутового обслуговування — за 1961—1965 рр.

Обласний відділ народної освіти (за 1944—1968 рр.) передав 1731 справу. Це — матеріали обласних нарад і конференцій працівників народної освіти, доповідні записки, інформації про роботу закладів системи народної освіти, плани розширення мережі початкових, восьмирічних, середніх шкіл та спеціальних шкіл-інтернатів, звіти по капітальному будівництву шкільних споруд тощо.

Цінні документи надійшли до фондів сумських педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка (1966—1968 рр.) та інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (1961—1968 рр.). У фонді педагогічного інституту є матеріали науково-дослідних робіт з природничих і суспільних наук, протоколи засідань кафедр, вченої ради, звіти голів державних екзаменаційних комісій, матеріали, надіслані на різні конкурси, статистичні звіти та ін. Документи інституту вдосконалення кваліфікації вчителів містять багатий матеріал, який висвітлює методику впровадження передового педагогічного досвіду.

Спеціальні дитячі заклади представлені фондами обласних станцій юних техніків (1943—1965 рр.), юних натуралістів (1943—1963 рр.). Це — матеріали проведення обласних зльотів юних техніків і натуралістів, про участь школярів м. Сум в республіканських олімпіадах юних фізиків, хіміків, авіамоделістів, протоколи педагогічних нарад і проведення обласних змагань авіамоделістів та ін.

У матеріалах Сумського обласного комітету радіомовлення та телебачення (1943—1963 рр.) є документи про діяльність комітету, інформації, звіти, виступи видатних людей і передовиків виробництва, письменників, поетів, композиторів, музикантів і акторів, присвячені різним датам.

Обласна філармонія здала до облдержархіву документи за 1961—1967 рр. Цікаві матеріали Сумського обласного українсько-го музично-драматичного театру ім. М. С. Щепкіна (1941—1967 рр.), в яких відображена діяльність театру в роки Великої Вітчизняної війни, його репертуар, протоколи засідань художньої ради театру, плани та звіти про його роботу, творчі характеристики акторів, зв'язок сумських акторів з болгарськими митцями тощо.

Про розвиток фізичної культури і спорту області розповідають документи обласної ради спортивних товариств (1959—1968 рр.), обласних товариств «Авангард» (1957—1968 рр.), «Буревісник» (1955—1957 рр.).

На державне зберігання надійшли документи Сумської обласної санітарно-епідеміологічної станції (1961—1963 рр.), обласного бюро судово-медичної експертизи (1949—1968 рр.). Серед них — інформації,

довідки про стан санітарно-епідеміологічної служби, звіти про впровадження заходів щодо ліквідації інфекційних захворювань в області, кон'юнктурні епідеміологічні огляди.

У фонді Сумського обласного комітету товариства Червоного Хреста (1961—1966 рр.) — протоколи засідань президії товариства, матеріали обласних конференцій, пленумів тощо.

Документи управління місцевої промисловості (1946—1968 рр.) розповідають про розвиток місцевої промисловості на Сумщині. Тут зберігаються листування з Міністерством місцевої промисловості УРСР, обласною плановою комісією, Сумським обкомом КП України з питань планування виробництва, річні звіти управління, а також звіти підприємств про виконання планів випуску продукції, виробничо-економічні показники підприємств тощо.

Надійшли на державне зберігання фонди 17 заводів і фабрик — 3498 справ. Серед них — сумські орденів Леніна і Жовтневої революції машинобудівний завод ім. М. В. Фрунзе (1943—1968 рр.) і насосний (1943—1960 рр.), хімічний комбінат ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції (1947—1960 рр.), охтирські заводи «Сільгоспмаш» (1939—1965 рр.) і «Промзв'язок» (1935—1963 рр.), Сумська суконна фабрика (1940—1968 рр.), ряд цукрових заводів та ін.

У матеріалах цих підприємств — листування з міністерствами, Харківським раднаргоспом з виробничих питань, відомості про техніко-економічні показники, річні плани і звіти про їх виконання, матеріали соціалістичних змагань, про боротьбу за комуністичне ставлення до праці тощо.

Про розвиток сільського господарства області свідчать документи колгоспів і радгоспів, що надійшли до архіву (402 фондів, 23 498 справ). Цікаві документи одержав архів від облпрофради (1965—1968 рр.), обласних та районних комітетів профспілок. Це — документи обласних комітетів профспілок робітників харчової (1959—1964 рр.), текстильної і легкої промисловості (1961—1965 рр.), медичних працівників (1962—1966 рр.) і державних установ (1962—1968 рр.), робітників нафтової і хімічної промисловості, які свідчать про вклад робітничого класу, колгоспного селянства й інтелігенції у розвиток всіх галузей народного господарства, науки, культури не тільки в області, але й у кожному районі.

Надійшли також документи Сумської обласної ради Всесоюзного товариства винахідників і раціоналізаторів (1966—1969 рр.).

Фондовий склад Сумського облдержархіву збагатився важливими джерелами з історії області за 1720—1930 рр. від Полтавського, Чернігівського і Харківського облдержархівів (99 фондів, 25 949 справ).

Г. Ю. ДРОБ'ЯЗКО

БОЛГАРСЬКИЙ АРХІВНИЙ ЖУРНАЛ «ИЗВЕСТИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ АРХИВИ» ЗА 1971—1972 рр., № 21—24

«Известия на държавните архиви» («ИДА») — орган Архівного управління при Комітеті по мистецтву і культурі, а з 23 номера — при Міністерстві інформації та зв'язку БНР. «ИДА» почав виходити в Софії з 1957 р. спочатку як щорічник, а з 1965 р. і до сьогодні — двічі на рік. За станом на кінець 1972 р. вийшло 24 книжки.

Головна мета журналу — інформувати про стан і завдання архівних установ Болгарії, спрямовувати діяльність архівів у русло загальнодержавних завдань країни, сприяти правильній організації комплектування, зберігання і використання документальних матеріалів, висвітлювати теоретичні та практичні питання архівознавства і спеціальних історичних дисциплін, повсякденно надаючи свої сторінки практикам архівної справи для обміну досвідом. Значна увага журналу приділяється висвітленню досягнень архівознавства за кордоном.

Матеріали, вміщені в «ИДА», групуються в шести, а в окремих номерах в семи розділах: 1. Статті; 2. Документи; 3. Спогади; 4. Огляди архівних фондів і документів; 5. Нові архівні фонди та документи. Критика і бібліографія; 6. Повідомлення; 7. Короткі вісті.

За період з 1971 по 1972 р. в «ИДА» опубліковано 88 статей та інших матеріалів (не рахуючи інформацій у розділі «Короткі вісті») загальним обсягом 88,38 друк. арк.

У пропонованому огляді спинимось на основних проблемах, які турбують і якими живуть болгарські архівісти, висвітлені завдань і напрямів праці архівів, теоретичних здобутків архівістів-науковців БНР. Для кращого розкриття питань при аналізі матеріалів зберігається послідовність розділів журналу.

Статті. Завдання болгарських архівістів нерозривні з завданнями, накресленими Х з'їздом БКП, — говориться у редакційній статті «Десятий з'їзд БКП і завдання архівної справи» (кн. 23, стор. 3—7). Вони різноманітні. Серед назрілих проблем: застосування нової методології в усіх архівних процесах, освоєння сучасної техніки в архівах, підвищення рівня підготовки кадрів, розроблення єдиної державної діловодної системи, укрупнення архівів, всебічне вдосконалення науково-довідкового апарату і т. д. У плані підбиття підсумків роботи болгарських архівів за 20 років, з доданням історичної довідки про розвиток архівної справи за період від 1878 р. і до визволення Болгарії від монархо-фашистської диктатури, побудована стаття М. Алексієва — «Двадцять років болгарських державних архівів» (кн. 22, стор. 3—14). Автор, резюмуючи, констатує, що на сьогодні у БНР зібрані і знахо-

дяться на державному зберіганні документи з понад 36 130 установ, організацій і підприємств, що в архівах проводиться значна робота по описанню, використанню, забезпеченню збереженості та реставрації документів. Ці заходи здійснені лише тому, зауважує М. Алексієв, що архіви є однією з ланок загальної політики уряду.

З проблемами, пов'язаними з доведенням до широкого кола людей інформації, що міститься в архівних документах, знайомить стаття С. Славової — «Про місце архівів у Єдиній національній системі соціальної інформації» (кн. 22, стор. 15—31). Оскільки за обсягом і значенням інформація документів завжди різноманітна і є «важливою не лише для розвитку різних наукових проблем, але й для управління галузями народного господарства», автор пропонує включати її в єдину державну систему інформації. П. Панайотов у статті «Внесок державних архівів в опрацювання і популяризацію історії Болгарської Комуністичної партії до 9.IX 1944 р.» (кн. 23, стор. 9—31) на широкому матеріалі ілюструє форми використання документів, аналізує тематику, пропонує виявлення й облік документів теми за єдиним, узгодженим перспективним планом, наслідком чого має бути спочатку каталог, далі — серійне видання партійних документів. Інтерес становить стаття Т. Бакалова — «Державні архіви і періодична преса» (кн. 21, стор. 1—21), в якій розглядаються різні типи публікацій, дається аналіз їх форми і змісту. Найбільш прийнятним для преси, на думку автора статті, є тематичне групування матеріалів, в межах якого доцільний їх поділ за видами і жанрами. Питанню наукової організації праці присвячує публікацію І. Живков — «Наукова організація праці в державних архівах» (кн. 24, стор. 3—10). Кожний архів чи інша установа у зв'язку з виконанням завдань стикається з проблемами наукової організації праці, але шляхи їх розв'язання, говорить автор, найкраще відомі самим установам, бо ці проблеми пов'язані з конкретними умовами на місцях і впливають з них. Основними вихідними принципами наукової організації праці на сучасному етапі розвитку науки є спеціалізація, пропорціональність і ритмічність. Для ефективного застосування цих принципів державними архівами необхідною передумовою є правильний кількісний і якісний добір складу працівників та використання кожного спеціаліста відповідно до його кваліфікації та здібностей». Важливим елементом у цьому є механізація і автоматизація праці.

Д. Мінцев у статті «Об'єднані архіви установ, організацій і підприємств» (кн. 23, стор. 61—72) і Г. Георгієв у статті

«Промислова система та її діловодство» (кн. 22, стор. 41—59) порушують питання структури галузевих архівів і їх систему діловодства. Останній спиняється також на характері діловодної документації підприємств, функціях діловодства як регулюючої і саморегулюючої ланки цих підприємств і, враховуючи специфіку їх виробництва, рекомендує складання окремих інструкцій по діловодству для кожного з них. Актуальне питання порушують С. Славова і Д. Тодорова у статті «Про реєстрацію публікованих документів» (кн. 24, стор. 27—34). Автори, зауважуючи, що в Болгарії немає органу, який би реєстрував такі документи (а це ускладнює підготовку публікацій і призводить нерідко до повторювань уже відомого), рекомендують на базі підготовлюваної науково-видавничим відділом Архівного управління картотеки опублікованих документів видати повну ретроспективну їх бібліографію із зазначенням дати і заголовка кожного документа. Історію розвитку путівника як одного з видів довідкових видань архівів розглядає К. Жечева у статті «Путівники по фондах архівів» (кн. 23, стор. 33—59).

На сторінках «ИДА» висвітлюються також проблеми зберігання, реставрації і дезинфекції документів (М. Кацарова — «Стан і перспективи консервації і реставрації у болгарських архівах», кн. 22, стор. 33—40). Проблеми комплектування вітчизняних архівів документами з інших країн присвячує статтю Є. Симеонова-Петрова — «Діяльність державних архівів по розшуках і мікрофільмуванню закордонних історичних джерел» (кн. 24, стор. 11—26). Автор підкреслює важливість закордонних архівів для вивчення вітчизняної історії, вказує на ефективну роботу в цьому напрямі багатьох країн.

Крім статей, присвячених теорії і практиці архівознавства, «ИДА» вміщує матеріали загальноісторіографічного плану. Така публікація, наприклад, М. Савова «Софія як адміністративний і автономний центр до 9.IX 1944 р.» (кн. 21, стор. 23—55), в якій подаються відомості з історії установ феодального і капіталістичного періоду столиці Болгарії.

Документи. Цей розділ «ИДА» порівняно більший від попереднього як за кількістю публікацій, так і за їх обсягом. Вміщені документи відносяться до історії Болгарії. Більшість їх відбиває період нових часів країни, зокрема після звільнення від турецької неволі. Основну увагу редакція журналу приділяє матеріалам, які висвітлюють боротьбу трудящих за соціальне визволення, рівноправність і свободу. У цьому плані становлять інтерес добірки документів, підготовлені А. Ганцовой — «Деякі документи про діяльність Котельської комуні, 1919—1923 рр.» (кн. 24, стор. 155—172) і С. Борисовим — «Про діяльність представників Робітничої партії в Шумейському міському муніципалітеті, 1928—1933 рр.», ч. I; 1929—1934 рр., ч. II (кн. 21, стор. 111—136; кн. 22, стор. 103—129). Діяльності

комун у містечках Бургасі і Карнобаті, які вимагали надати всім бідним сім'ям безплатне лікування, ставили питання про матеріальну допомогу сільському населенню, про контроль за умовами праці на підприємствах, боротьбу із захворюванням населення, присвячена публікація Т. Шекерова — «Про санітарну політику у Бургаському окрузі, 1920—1921 рр.» (кн. 23, стор. 147—162). Заходи комуністичної общини Бургаса по прийняттю втікачів з Македонії та Фракії розкриває підбірка документів Г. Попова під заголовком «До питання про біженців у Бургаський округ у 1920—1923 рр.» (кн. 21, стор. 137—153).

На сторінках журналу публікуються документи про діяльність групи болгарських комуністів у спілці «Спартак», заснованій 1916 р. К. Лібкнехтом і Р. Люксембург (П. Панайотов. Листівка Болгарської комуністичної групи спартаківців у Берліні — кн. 24, стор. 99—102), документи про Лейпцигський процес над Г. Димитровим та іншими болгарськими комуністами (Т. Добріянов. Відгуки про Лейпцигський процес у англійській пресі, 1933—1934 рр. — кн. 24, стор. 47—98). Боротьбу болгарських комуністів з реакцією всередині країни висвітлюють добірки документів: Д. Даскалов — «Документи про діяльність «Енінської нелегальної групи» в 1934—1935 рр. і процес проти неї в 1936 р.» (кн. 21, стор. 75—110), Д. Мутафчиева — «3 діяльності окружного комітету БКП в м. Стара Гора у створенні народного фронту, 1935—1936 рр.» (кн. 21, стор. 57—74). Публікуються документи про участь Болгарії у Великій Вітчизняній війні, зокрема, про формування солдатських комітетів у Хасковському окрузі, їх значення у створенні вітчизняного фронту, зв'язки з Радянською Армією (Р. Ніколова. «Хасковський округ у Вітчизняній війні», кн. 23, стор. 113—145). М. Пенкова у добірці «Про повстання Дев'ятого вересня і встановлення народно-демократичної влади у Варненському окрузі» (кн. 23, стор. 73—114) на значній джерельній базі показує встановлення народної влади у Болгарії і охорону завоювань революції.

На сторінках «ИДА» знаходить документальне засвідчення розвитку архівної справи в Болгарії. Цьому питанню присвячує публікацію Є. Симеонова — «Документи про створення державних архівів у Болгарії» (кн. 22, стор. 61—102). У підбірці документів відображена історія створення і діяльність архівів у народній Болгарії протягом 1948—1961 рр. До публікації ввійшли директивні матеріали Президії Народних Зборів, Ради Міністрів БНР з питань архівного будівництва в республіці, а також документи архівних керівних органів і низових архівних установ, які відбивають виконання заходів у галузі болгарського архівознавства.

Ряд публікацій документів відносить увагу читача до періоду турецького панування в Болгарії, в епоху феодалізму. Заслуговує на увагу велика підбірка доку-

ментів, підготовлена І. Калудовою, — «Документи про становище населення Європейської частини Османської імперії, XVI—XIX ст.» (кн. 24, стор. 201—237). М. Кочев публікує «Приватні єврейські листи 1532—1533 рр.», які, хоч на перший погляд і мають особистий характер, однак розкривають ставлення Порти до євреїв, яка, віддаючи їм торгівлю, намагалась обмежити вплив Заходу на підкорені християнські народи (кн. 23, стор. 163—173). Економічні, суспільно-політичні, освітні заходи болгарського народу, діяльність окремих прогресивних діячів в часи турецького іга розкривають публікації: М. Радкова — «Цікавий документ болгарської громади в Трояні про прасольство у другій чверті минулого століття» (кн. 24, стор. 197—200); Ф. Шашка — «Проект «Освіти і прогресу болгарського», складений Іваном Кишельським у 1856 р.» (кн. 22, стор. 131—151); Ц. Петрова — «Документи із фонду Георгія Бочарова з питань економіки, культури і політичного життя до визволення» (кн. 24, стор. 167—196).

У розділі «Документи» вміщене також листування політичних і культурних діячів Болгарії та закордону, яке проливає світло на чимало питань історії болгарського народу. С. Симеонов друкує «Лист д-ра Костянтина Стоїлова Миколі Шивачеву» (кн. 24, стор. 161—165), Г. Тодорова — «Листи Володимира Заїмова періоду Балканських воєн 1912—1913 рр.» (кн. 24, стор. 103—119); Н. Брзакова і І. Кралева — «Проф. Август Форель Христо Димчеву» (з історії болгарського руху тверезників) (кн. 24, стор. 121—160).

Зауважимо, що публікація документів у «ИДА» відповідає усім вимогам археографії. Значна увага звертається на питання конкретної текстології і всебічне коментування змісту документів. До добірок документів додаються словнички рідковживаних слів і термінів. Публікації документів, як і вище статей, резюмуються російською і французькою мовами.

Спогади. Цей розділ є не в усіх книгах журналу, заповнюється він в міру надходження матеріалів. У 23-й книзі опубліковані С. Симеоновим «Спогади Т. П. Манджукова про його участь у загоні Гоце Делчева у 1899 році», стор. 175—202.

Публіковані в розділі «Огляди архівних фондів і документів» матеріали здебільшого жанрово нічим не відрізняються від публікацій у рубриці «Статті». Це стосується і обсягу порушуваних проблем, і характеру їх викладу, і аргументацій тих чи інших питань. Різниця їх переважно тематика. В «Оглядах» вона дуже різноманітна: висвітлюються загальні і галузеві питання історії Болгарії, міжнародні зв'язки країни і вузькі, локальні питання. Як ні в одному з розділів, тут широко відбивається діяльність болгарських архівів, їх успіхи і завдання, досягнення і проблеми. Адже всі огляди базуються на зібраному і опрацьованому документальному матеріалі в архівах.

З метою економії місця подаємо перелік основних тем оглядів:

1. Історія революційної боротьби болгарського народу і Комуністичної партії Болгарії: Х. Христов — «Ілінденсько-Преображенське повстання у світлі нововиявлених документів» (кн. 23, стор. 225—239). Огляд побудований на документах англійських і французьких міністерств іноземних справ; Л. Чупренська — «З діяльності радників-комуністів у Відинському міському муніципалітеті 1912—1934 рр.» (кн. 23, стор. 215—224); І. Любенов — «Діяльність комуністів у Ескиджумайському (Тирговиштському) міському муніципалітеті у 1919—1923 рр.» (кн. 22, стор. 213—219); С. Велева — «Встановлення і зміцнення народно-демократичної влади у Бургаському окрузі. За документами ЦДА БНР» (кн. 23, стор. 203—214).

2. Розповсюдження творів В. І. Леніна та їх революційний вплив на народні маси Болгарії: Р. Ніколова — «Поширення ленінських праць та їх вплив у Хасковському окрузі до 9.IX 1944 р.» (кн. 21, стор. 231—243).

3. Визначні діячі міжнародного комуністичного руху: М. Блискова, Т. Зашева, С. Логодашка, Н. Привчева — «Георгій Димитров — безсмертний вождь і вчитель. Каталог документів, що зберігаються в державних архівах» (кн. 24, стор. 239—273).

4. Історія боротьби з фашизмом: Е. Димитрова — «Архівний фонд «Центральний комітет Союзу борців проти фашизму» (кн. 23, стор. 241—250).

5. Громадські діячі-антифашисти, письменники, вчені: В. Цонева — «Архівний фонд «Аврам Митев Писарьки, 1911—1960» (кн. 23, стор. 273—276); А. Марінов — «Архівний фонд «Петро Анастасов Марінов, 1903—1970» (кн. 23, стор. 277—284).

6. Зв'язки Болгарії з СРСР: В. Чичовська — «Документи про організований рух за болгаро-радянську дружбу, 1934—1941 рр.» (кн. 24, стор. 275—291).

7. Промисловість:

а) видобувна промисловість: І. Ценева — «Архівні фонди підприємств, з'єднань і кооперативів металургійної, металообробної та гірничої промисловості» (кн. 24, стор. 294—307);

б) енергетична промисловість: М. Филипова — «Виробництво електроенергії і електрифікація у Великотирнівському окрузі в 1921—1948 рр.» (кн. 22, стор. 195—211);

в) кораблебудування: К. Вилков — «Документи про кораблебудування і кораблеремонт у Варні 1895—1944 рр.» (кн. 22, стор. 233—248);

г) легка промисловість: І. Ценева — «Архівні фонди шкіряних і взуттєвих кооперативів, підприємств, спілок і об'єднань, що зберігаються в державних фондах БНР» (кн. 23, стор. 283—302); Н. Овчарова — «Фонди текстильних підприємств, спілок і об'єднань, які діяли після 9.IX 1944 р., і підприємств та трудових артілей кравецтва, в'язання і вишивання, що діяли до і після 9.IX 1944 р., які зберігаються в окружних державних архівах БНР» (кн. 21, стор. 205—230);

д) харчова промисловість: Б. Братоев, М. Йоргов — «Архівні фонди «Пивоварна фабрика у м. Шумен, 1882—1959 рр.» (кн. 23, стор. 251—264).

8. Підготовка кадрів промисловості: А. Алексієва. «Підготовка кадрів для промисловості у Болгарії, 1944—1951 рр.» (кн. 21, стор. 173—185).

9. Освіта: С. Стефанов — «Відбиття першої світової війни і післявоєнної кризи (1918—1920) на розвитку освіти у Пловдивському окрузі» (кн. 21, стор. 245—252).

10. Система державної інформації: Р. Хаджієва — «З історії радіопередач у Болгарії до 9.IX 1944 р.» (кн. 21, стор. 253—264).

11. Історія навчальних закладів, музеїв та їх міжнародні зв'язки: Н. Савов — «Міжнародні зв'язки Софійського університету, 1888—1944 рр.» (кн. 22, стор. 221—234). В огляді висвітлюються болгаро-українські наукові і культурні зв'язки, зокрема Софії з Києвом (Київська консерваторія, університет), Кам'янцем-Подільським, Львовом, згадуються матеріали, зв'язані з іменами Маркіяна Шашкевича, Омеляна Калущняцького та ін.; З. Радонов — «Виникнення і початкова діяльність державних музеїв у Болгарії, 1874—1944 рр.» (кн. 22, стор. 249—262); І. Марков — «Архівний фонд «Мішаної гімназії ім. д-ра Івана Панова в м. Берковиці» (кн. 23, стор. 265—272).

12. Культурні зв'язки Болгарії з іншими країнами: Р. Ніколова — «Документи Центрального державного архіву про культурні зв'язки між Чехословаччиною і Болгарією до 9.IX 1944 р.» (кн. 21, стор. 235—265); Л. Веселинова — «Відносно культурних зв'язків з Чехословаччиною, Польщею, Угорщиною і Румунією після народної перемоги, 1945—1950 рр.» (кн. 21, стор. 187—203).

13. Створення і комплектування державних архівів: Н. Камбурова, І. Ценова, Н. Овчарова — «Двадцять років збирацької діяльності» (кн. 22, стор. 153—194); Є. Симеонова — «Документи з історії Болгарії в Австрійському державному архіві» (кн. 21, стор. 287—300).

Нові архівні фонди та документи. Критика і бібліографія. У розділі обговорюються різні видання, інформується про публікації з архівознавства та архівні часописи. Значна увага приділяється документам з історії Болгарії. У розглядуваних номерах журналу були вміщені, зокрема, матеріали: М. Блискова — «Документи про Болгарське відродження, із архіву Стефана І. Вековича, 1860—1893» (кн. 21), П. Панайотов — «Збірник про революційне минуле БОНСС» (кн. 24); Т. Зашева рецензує спільне видання міністерств зовнішніх справ СРСР і Болгарії — «Радянсько-болгарські відносини 1944—1948 рр.» (кн. 22).

Звертає на себе увагу вміщена у 22 номері «ИДА» велика бібліографія з болгарського архівознавства під назвою «Болгарське архівознавство», підготовлена М. Блисковою, К. Жечевою і Д. То-

доровою. Вона систематизується у 12 розділах, її реєстр включає вітчизняні і закордонні праці з болгаристики від початку розвитку архівної справи у Болгарії (XIX ст.) і до наших днів.

Предметом окремого розгляду в розділі є довідкові видання архівів, зокрема путівники: П. Панайотов — «Путівник по окрузному державному архіву у м. Михайловграді» (кн. 23); К. Жечева — «Новий путівник ЦДІА» (кн. 22); довідники: М. Блискова — «Документальні багатства Позарджикського округу. Довідник. 1833—1944 рр.» (кн. 22); каталоги: Г. Іванов — «Каталог документів з історії БКП у Сливенському окрузі, 1890—1944 рр.» (кн. 23), К. Жечева — «Описати каталог (з приводу «Опису тимарських реєстрів, що зберігаються у Східному відділі НБКМ»)» (кн. 21) тощо.

На сторінках «ИДА» обговорюється нова література з архівознавства і археографії. Так, С. Славова у рецензії «Новий великий внесок французьких архівістів у розвиток архівної теорії» (кн. 23) широко коментує «Підручник з архівознавства. Теорія і практика публічних архівів у Франції» («Manuel d'archivistique. Théorie et pratique des Archives publiques en France». Paris, 1970), підготовлений за редакцією П'єра Маро, Д. Мінцев розглядає «Нові книги з діловодства в Радянському Союзі, 1969—1971 рр.» (кн. 24), С. Славова — «Правила видання історичних документів в СРСР» (кн. 21).

У розділі періодично робляться огляди закордонних архівних журналів, серед них «Archejon», «The American Archivist», «Slovenská archivistika» та ін.

Повідомлення. Тут подаються публікації у вигляді коротких звітів про діяльність архівів у Болгарії, святкування ювілеїв, відвідування болгарськими архівістами архівних установ інших країн, зокрема соціалістичних (найбільш поширена тема). У групі повідомлень, пов'язаних із поїздками архівістів за кордон, часто йдеться про склад документів, які стосуються вітчизняної історії, про організацію праці, консервацію і реставрацію документальних матеріалів, техніку машинного опрацювання наукової інформації в архівах зарубіжних країн. Окремо виносяться повідомлення про міжнародні форуми архівістів, конференції «Круглого стола архівів», організацію міжнародних комітетів при Міжнародній раді архівів та ін.

Реєстр рубрик журналу завершує розділ «Короткі вісті». В ньому друкуються дрібні, хронікального характеру, інформації з життя архівів і архівістів БНР. Висвітлюються також питання спільної праці архівістів і музейних працівників у справі науково-технічного впорядкування документів; участі архівістів в академічних виданнях, популяризації архівних джерел засобами преси, радіо, телебачення; у створенні фільмів; лекційній пропаганді тощо. В окремих номерах журналу рубрика «Короткі вісті» відсутня.

О. А. КУПЧИНСЬКИЙ

У КОЛЕГІЇ АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР

27 листопада 1973 р. відбулося чергове засідання Колегії Архівного управління при Раді Міністрів УРСР, на якому розглядалися заходи Архівного управління при Раді Міністрів УРСР по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів».

У виступах на засіданні Колегії підкреслювалася важливість і своєчасність розроблення заходів по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів», вносилися до них цінні пропозиції і доповнення. Виступаючи ознайомили членів Колегії з тими завданнями, які здійснюватимуться архівними установами у ході підготовки до конференції. Так, директор ЦДА УРСР М. І. Крячок вказав, що архів передбачає завершити картонування документів у сховищах, взяти активну участь в організації виставки унікальних документів, виготовити для експонування муляжі унікальних печаток, копії картографічних матеріалів і грамот на пергаменті. З метою удосконалення систематичного каталога планується здійснити редагування і передрук 24 тис. карток по основних розділах каталога. Основна увага в діяльності ЦДАЖР УРСР по підготовці до конференції, вказувалось у виступі В. В. Кузьменка, буде спрямована на наведення зразкового порядку у розміщенні документів у сховищах. Це буде досягнуто за рахунок раціонального використання корисної площі, часткової реконструкції стелажного устаткування, завершення повного картонування документів архіву.

Директор ЦДАМЛМ УРСР В. П. Коба відзначила, що для архіву-музею головним у наступному році буде завершення реконструкції його приміщення і відкриття для дослідників і відвідувачів. Готуючись до конференції, архів-музей планує значно поповнити свою джерельну базу і музейну частину. Зокрема, передбачається за погодженням з родинами А. Головка, А. Малишка і В. Сосюри прийняти до ЦДАМЛМ УРСР їх робочі кабінети, що дасть змогу широкій громадськості республіки ознайомитися з творчою лабораторією видатних українських радянських письменників і поетів.

Важливі питання завершення будівництва другого сховища ЦДАКФФД УРСР і реконструкції ЦДАМЛМ УРСР, забезпе-

чення державних архівів технічним устаткуванням і матеріалами, а також ремонту комплексу споруд ЦДА УРСР у м. Києві та благоустрою їх території були порушені у виступах начальника відділу технічного оснащення, експлуатації і будівництва архівів П. О. Хоменка і директора по експлуатації комплексу споруд центральних державних архівів УРСР В. В. Кагарлицького. В роботі Колегії взяла участь референт відділу культури, освіти і охорони здоров'я Управління справами Ради Міністрів УРСР Т. Я. Тарасенко. В її виступі було підкреслено важливе значення у підготовці до XVI Міжнародної конференції своєчасного завершення реконструкції приміщення ЦДАМЛМ УРСР. Вона також вказала на труднощі, що матимуть місце в процесі розробки експозиції музейної частини ЦДАМЛМ УРСР і пропонувала готувати її паралельно з завершенням реконструкції приміщення.

Член Колегії Архівного управління, заст. директора Інституту історії партії ЦК Компартії України П. І. Павлюк, відмітивши, що розроблені заходи справляють добре враження, запропонував передбачити в них також організацію на підставі архівних джерел документальних виставок про досягнення Української РСР у будівництві соціалізму і комунізму, про дружбу народів нашої країни.

Підсумовуючи наслідки обговорення на засіданні Колегії заходів по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів», начальник Архівного управління при Раді Міністрів УРСР О. Г. Мітюков спинився на найважливіших завданнях, які виконуватимуть центральні державні архіви УРСР у 1974—1975 рр. Найскладнішими є завершення будівництва ЦДАКФФД УРСР, реконструкція приміщення ЦДАМЛМ УРСР та налагодка систем кондиціювання повітря у сховищах комплексу споруд центральних державних архівів УРСР. Для своєчасного і успішного вирішення цих відповідальних завдань необхідно скласти плани-графіки будівельно-монтажних робіт на вказаних об'єктах із встановленням конкретних строків їх проведення. Такі плани-графіки доцільно погодити з відповідними партійними і радянськими органами.

Другим по складності завданням центральних державних архівів УРСР, роз-

міщених у комплексі споруд ЦДА УРСР, є завершення протягом найближчих років картонування своїх фондів. Такий великий обсяг роботи по картонуванню вимагає значних зусиль і від Центральної реставраційної майстерні, керівництву якої необхідно побудувати свою роботу так, щоб протягом 1974—1975 рр. повністю забезпечити потреби архівів у картонних коробках.

Важливого значення набуває питання раціонального використання площі в архівосховищах комплексу споруд центральних державних архівів УРСР. Створена Архівним управлінням при Раді Міністрів УРСР спеціальна комісія у складі відповідальних працівників Управління, ЦДА УРСР і охоронців фондів архівів повинна вивчити це питання і виробити практичні рекомендації по впровадженню найраціональніших способів розміщення і зберігання документів.

Всебічно розглянувши і обговоривши заходи Архівного управління при Раді Міністрів УРСР по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів», Колегія схвалила їх і рекомендувала до затвердження.

На Колегії з інформацією про проект «Положення про Науково-довідкову бібліотеку центральних державних архівів УРСР у м. Києві» виступив начальник відділу наукового використання та інформації Архівного управління Б. Д. Нененко. Він зазначив, що підготовка проекту положення про НДБ ЦДА УРСР є завершенням роботи по об'єднанню бібліотечних фондів центральних державних архівів УРСР, розміщених у комплексі споруд ЦДА УРСР, яка проводиться починаючи з січня 1972 р. В основу централізації бібліотечної роботи ЦДА УРСР покладені принципи, сформульовані у постанові ЦК КПРС від 22 вересня 1959 р. «Про стан і заходи по поліпшенню бібліотечної справи в країні». У відповідності з проектом положення основними завданнями Науково-довідкової бібліотеки ЦДА УРСР є комплектування бібліотечного фонду вітчизняною і зарубіжною літературою відповідно до профілів центральних державних архівів УРСР, забезпечення потреб працівників архівних установ у довідкових виданнях, науковій літературі з питань теорії і практики архівної справи, допоміжних історичних дисциплін; координація організаційно-методичної діяльності відділів науково-досвідкової літератури всіх державних архівів УРСР; організація науково-технічної інформації в республіці з документознавства, архівної справи і діловодства тощо.

Колегія Архівного управління при Раді Міністрів УРСР в цілому схвалила проект «Положення про Науково-довідкову бібліотеку центральних державних архівів УРСР» і рекомендувала доопрацювати його у відповідності з висловленими під час обговорення пропозиціями і доповненнями.

* * *

7 грудня 1973 р. відбулося чергове засідання Колегії Архівного управління при Раді Міністрів УРСР, на якому розглядалися підсумки діяльності Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР і Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР у 1973 р. та їх плани роботи на 1974 р. В засіданні Колегії взяли участь начальники відділів Управління, директори ЦДАМЛМ УРСР і ЦДАКФФД УРСР, їх заступники, начальники відділів, секретарі партійних організацій і голови місцевих комітетів архівів.

Директор ЦДАМЛМ УРСР В. П. Коба відзначила, що архів-музей у відповідності з зауваженнями комісії Архівного управління при Раді Міністрів УРСР починаючи з II половини 1973 р. перебудував свою роботу. Зокрема, здійснено ряд організаційно-методичних заходів, спрямованих на поліпшення комплектування архіву як фондами особового походження, так і документами установ і організацій профілю ЦДАМЛМ УРСР. Це дало змогу вже протягом червня—листопада прийняти на державне зберігання 10 фондів особового походження обсягом 8 тис. справ. Серед них документи і матеріали П. Г. Тичини, В. М. Сосюри, С. Д. Скляренка, М. С. Гришка, Г. П. Юри та інших видатних діячів української радянської культури. На засіданні ЦЕПК Архівного управління затверджено списки установ і організацій, документи яких підлягають передачі до ЦДАМЛМ УРСР. З метою забезпечення виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 27 серпня 1968 р. № 451 розроблено методичні рекомендації про виявлення документів і матеріалів профілю ЦДАМЛМ УРСР у музеях, бібліотеках та інших установах республіки. Архів-музей провів аналіз своїх фондів і розподілив їх за відповідними категоріями. Ведуться в архіві й роботи щодо створення і вдосконалення науково-довідкового апарату, використання документів тощо.

Продовжувалася в 1973 р. реконструкція приміщення архіву-музею. Із загальної суми в 284 тис. крб., виділеної на будівельно-монтажні роботи, до листопада 1973 р. використано лише 196 тис. крб. Причини недовиконання будівельного плану викликані насамперед тим, що генпідрядчик у червні—серпні 1973 р. зняв з об'єкту велику кількість робітників. Серйозні недоліки мали місце у 1973 р. і в роботі музейної частини ЦДАМЛМ УРСР. Так, із чотирьох запланованих тематико-експозиційних планів завершено розробку тільки експозиційного плану літературної частини експозиції будинку-музею О. Є. Корнійчука. В передбачені планом 1973 р. терміни не розроблені і не подані на розгляд методичної комісії ЦДАМЛМ УРСР експозиційні плани тематичних виставок «Література і мистецтво Української РСР періоду Великої Вітчизняної війни» та «Дружні зв'язки Української РСР з братніми республіками».

У 1974 р. найголовнішими завданнями архіву-музею є завершення протягом першого півріччя реконструкції приміщення і

підготовка до відкриття. В 1974 р. передбачається також відкрити Літературно-меморіальний будинок-музей О. Є. Корнійчука в с. Плятах. У наступному році вся робота ЦДАМЛМ УРСР та його філіалу проводитиметься в плані підготовки до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів».

Заст. начальника Управління М. Г. Савченко, відмітивши позитивні зрушення у роботі ЦДАМЛМ УРСР у другому півріччі 1973 р., спинився на недоліках, які продовжують залишатися в його діяльності. Найбільше занепокоєння у зв'язку з підготовкою до відкриття ЦДАМЛМ УРСР викликає стан справ у відділі музею, який є найбільш відсталою ділянкою роботи ЦДАМЛМ УРСР і потребує особливої уваги та вжиття невідкладних заходів до виправлення становища.

У незадовільному стані перебуває й бібліотека архіву-музею. Насамперед в ній досі незаінвентаризовано понад 3,5 тис. томів друкованих видань, що ставить під загрозу їх збереженість. Понад 73 тис. книжок бібліотечного фонду незашифровано, що при відсутності систематичного та іменного каталогів ускладнює користування ними. Всі ці недоліки в діяльності архіву-музею необхідно терміново усунути. У виступах по обговоренню підсумків діяльності ЦДАМЛМ УРСР у 1973 р. та проекту плану роботи архіву-музею на 1974 р. було висловлено багато пропозицій щодо усунення існуючих недоліків і підготовки ЦДАМЛМ УРСР до відкриття у наступному році.

Колегія Архівного управління при Раді Міністрів УРСР запропонувала керівництву Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, враховуючи обмін думками на засіданні і висловлені зауваження і пропозиції, доопрацювати план роботи на 1974 р. і подати його на затвердження. Колегія звернула також увагу керівництва ЦДАМЛМ УРСР на необхідність докорінного поліпшення роботи відділу музею та науково-довідкової бібліотеки.

Про діяльність Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР у 1973 р. та про план його роботи на 1974 р. інформував Колегію директор архіву Г. С. Пшеничний. Він вказав, що колектив архіву, незважаючи на складні умови роботи, здійснив ряд заходів по забезпеченню зберігання, комплектуванню і використанню кінофотофонодокументів. У 1973 р. продовжувалося будівництво сховищ і робочих приміщень архіву. Закінчено будівництво коробки будинку, встановлено опалювальну систему, ведеться монтаж кондиціонерів та холодильних установок, продовжуються електромонтажні та сантехнічні роботи. Архів розробив зразок експериментального стежа для розміщення кінодокументів. З метою забезпечення зберігання документів проведено перевірку наявності 500 тис. м кінодокументів, 85,5 тис. фотодокументів, 7,4 тис. од. зб. фонодокументів, перевірено технічний стан 646 тис. м кіноматеріалів, здійснено реставраційно-профілактичну обробку 145

тис. м кіноплівки тощо. Поповнилася й джерельна база архіву. Зокрема, прийнято кіноматеріали від Укртелефільму, Української студії хронікально-документальних фільмів; фотодокументи від РАТАУ, ВПДНГ УРСР, від редакцій ряду республіканських газет і журналів. Проводилася й значна робота по створенню й удосконаленню науково-довідкового апарату до кінофотофонодокументів.

Широко використовувалися у поточному році кінофотофонодокументи архіву. Зокрема, фотоматеріали ЦДАКФФД УРСР експонувалися на виставках на вулицях і площах м. Києва, які готувалися Залізничним і Шевченківським РК Компартії України до святкування 30-річчя визволення столиці України від німецько-фашистських загарбників. В 17 кінотеатрах міста організовувалися виставки за фотодокументами архіву. У 1973 р. в діяльності архіву значне місце відводилося науководослідній роботі. Зокрема, підготовлено і видано перелік звукозаписів, які підлягають передачі на державне зберігання; чотири представники ЦДАКФФД УРСР виступили з цікавими повідомленнями на Всесоюзній нараді з питань роботи з кінофотофонодокументами, яка відбулася в листопаді 1973 р. в Москві.

У 1974 р. головним у діяльності ЦДАКФФД УРСР буде завершення будівництва і обладнання його сховищ та робочих приміщень, переміщення до них матеріалів архіву, організація його роботи в нових умовах і здійснення заходів по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів».

Начальник оргметодичного відділу Управління В. С. Коновалова, позитивно оцінивши в цілому роботу ЦДАКФФД УРСР у 1973 р., вказала разом з тим і на недоліки, що мали місце в його діяльності. Зокрема, недостатня увага приділялася керівництвом завершенню будівництва приміщення архіву. Із 417 тис. крб., виділених на будівельно-монтажні роботи, на 1 грудня 1973 р. освоєно лише 210 тис. крб. Не виконав архів і плану прийому фонодокументів; до цього часу не складено перспективного плану ремонту і реставрації кінофотофонодокументів; слабо здійснюється надання методичної допомоги облдержархівам в організації роботи з кінофотофонодокументами.

Плануючи роботу на 1974 р., відмітила В. С. Коновалова, архів виділяє на забезпечення зберігання документів 38 процентів бюджету робочого часу, що заслуговує схвалення. В галузі науководослідної роботи архіву на 1974 р. значний інтерес становитимуть експериментальні дослідження по удосконаленню пошуку інформації по фотодокументах. В плані роботи ЦДАКФФД УРСР на наступний рік необхідно передбачити більш дієві заходи по керівництву будівництвом приміщень архіву з боку його дирекції.

Начальник відділу технічного оснащення, експлуатації і будівництва архівів П. О. Хоменко, торкаючись питань будівництва приміщень ЦДАКФФД УРСР, вказав, що найбільше занепокоєння викликає монтаж

кіноустаткування, бо фактично в республіці немає організації, яка б займалася цим.

Важливі питання діяльності ЦДАКФД УРСР були порушені у виступі начальника Архівного управління при Раді Міністрів УРСР О. Г. Мітюкова. Він підкреслив, зокрема, що основним завданням архіву в 1974 р. є завершення будівництва другого сховища і робочих приміщень, і це повинно знайти конкретне відображення у плані роботи ЦДАКФД УРСР. Архіву, як і ЦДАМЛМ УРСР, треба скласти план-графік будівельних робіт. Вказувалося також на необхідність прискорити підготовку пропозицій про створення Держфільмфонду УРСР та значно посилити подання допомоги в роботі з кінофотофонодокументами обласним державним архівам. У зв'язку з цим підкрес-

лювалася і необхідність проведення республіканської наради-семінару з питань комплектування кінофотофонодокументами державних архівів УРСР.

В рішенні, прийнятому з обговорюваного питання, Колегія Архівного управління при Раді Міністрів УРСР вказала керівництву ЦДАКФД УРСР на необхідність усунення виявлених недоліків у його діяльності в 1973 р., доопрацювання у відповідності з висловленими зауваженнями і пропозиціями плану роботи на 1974 р.: передбачити в ньому першочергове завершення у 1974 р. будівництва приміщень ЦДАКФД УРСР та інших робіт, пов'язаних з переміщенням архіву і організацією його роботи в нових умовах; здійснення заходів по підготовці до XVI Міжнародної конференції «Круглого стола архівів».

А. В. КЕНТІЙ

ВСЕСОЮЗНА НАРАДА-СЕМІНАР З ПИТАНЬ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ З КІНОФОТОФОНОДОКУМЕНТАМИ

27—29 листопада 1973 р. в Москві відбулася Всесоюзна нарада-семінар з питань комплектування, експертизи та обліку кінофотофонодокументів. В її роботі взяли участь понад 100 чоловік — працівники Головархіву СРСР, архівних установ союзних (автономних) республік, країв, областей та спеціалізованих архівів кінофотофонодокументів.

Нараду-семінар відкрила заступник начальника Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР К. С. Кузнецова. Начальник відділу науково-технічної і спеціальної документації Головархіву СРСР О. М. Тягунов зробив доповідь «Основні напрями і перспективи роботи державних архівів СРСР з кінофотофонодокументами». Він всебічно охарактеризував сучасний стан і перспективи комплектування державних архівів кінофотофонодокументами, питання їх експертизи, створення і вдосконалення науково-довідкового апарату, а також забезпечення їх зберігання і організацію використання.

У доповіді відзначалася зростаюча роль кінофотофонодокументів у комуністичному будівництві і, зокрема, в повсякденній ідеологічній роботі. Особливо значим було використання цих документів у зв'язку з підготовкою XXIV з'їзду КПРС, відзначенням 100-річчя з дня народження В. І. Леніна, 50-річчя утворення СРСР та інших визначних дат. Завдяки створенню мережі центральних державних архівів кінофотофонодокументів за попередніми підрахунками до 1975 р. буде прийнято на державне зберігання близько 300 тис. од. зб. фонодокументів, 250 тис. коробок кінодокументів і до 4 млн. од. зб. фотодокументів. А це в свою чергу висуває ряд питань, пов'язаних з забезпеченням зберігання цих документів, їх науково-технічного опрацювання, експертизи, використання тощо.

У галузі здійснення контролю за роботою відомих кінофотофоноархівів на-

стала потреба вдосконалення традиційних форм цієї роботи. Архівні установи ряду республік (України, Білорусії, Грузії та ін.) ведуть велику організаційну, роз'яснювальну і популяризаторську роботу, що є головною запорукою успішного відбору на державне зберігання цінної документації.

Спинившись на використанні кінофотофонодокументів, доповідач відмітив, що головною його формою в державних архівах є обслуговування установ та організацій ідеологічного профілю, а також творчих працівників.

Використання кінофотофонодокументів тісно пов'язане з наявністю науково-довідкового апарату до них. Заслужують на увагу і поширення в практиці роботи архівних установ анотовані каталоги на кінофільми замість застарілої форми — путівників. Цікавий досвід Латвійської РСР у складанні окремих тематичних і іменних каталогів на синхронні кінодокументи. Залишаються нерозв'язаними питання доступності науково-довідкового апарату відомчих і державних архівів.

Здійснення поставлених перед архівними установами завдань дальшого розширення комплектування державних архівів кінофотофонодокументами вимагає докорінного поліпшення роботи з кадрами, систематичного підвищення їх кваліфікації, а також залучення до роботи в архівах спеціалістів у галузі радіотехніки, акустики, оптики тощо.

Методичні питання експертизи цінності кінофотофонодокументів були розглянуті в доповідях викладача Московського державного історико-архівного інституту Л. М. Крюкової, начальників відділів ЦДАКФД СРСР М. Б. Зак і ЦДАЗ СРСР Г. Ф. Прохорової. Вони звернули увагу на специфіку кінофотофонодокументів як історичних джерел та особливості і складності їх відбору на державне зберігання. Вони підкреслили наслідну необхідність

комплектування архівів також документами аматорських кіно- та фотостудій.

Питання організації контролю за діяльністю кінофотофонотек установ та організацій були порушені у повідомленнях заступника директора ЦДАКФФД БРСР І. Л. Шорохової та начальника відділу Ленінградського ДАКФФД Л. О. Зевакіної.

Досвідом роботи по комплектуванню державних архівів кінодокументами телевізійних студій УРСР поділилася заступник директора ЦДАКФФД УРСР М. М. Базанова.

З великою увагою присутні вислухали повідомлення завідуючого лабораторією Всесоюзного науково-дослідного кінофотоінституту, канд. техн. наук С. М. Фрідмана про нові види аудіовізуальних документів, організацію їх зберігання та використання на кіностудіях і в телецентрах країни. Директор ЦДАКФФД Литовської РСР О. М. Жеба розповів про нові форми створення кіно- і звукозаписів на замовлення архівних установ, чим досягається планове документування дійсності з метою створення повноцінної і всебічної джерельної бази.

Питанням організації системи каталогів на кінофотодокументи був присвячений виступ заступника директора ЦДАКФФД СРСР В. Г. Фролова. Він спинився на ролі і значенні каталогів на кінофотодокументи. Специфіка їх полягає в тому, що до кожного виду документів існують самостійні окремі каталоги. Так, систематичний й іменний є на фото- і кінодокументи. До кінодокументів створюються ще фільмовий, журнальний, хронологічний і авторський. Крім того, існує система покажчиків, які взаємно пов'язують каталоги, що часто різняться не тільки фор-

мами карток, а й їх систематизацією, в єдине ціле.

З доповідями про методику науково-технічного опрацювання кінодокументів на 16 мм плівці та фонодокументів виступили начальник відділу ЦДАКФФД УРСР Л. Б. Пилькевич та начальник відділу ЦДАЗ СРСР А. П. Горяева.

Начальник лабораторії ВНДІДАС М. А. Попов виступив з доповіддю «Сучасні вимоги до збереженості кінофотофонодокументів у державних архівах». Він, зокрема, повідомив присутніх про те, що в 1974 р. ВНДІДАС приступить до підготовки ГОСТу на зберігання кінофотофонодокументів.

Про форми і методи використання і популяризації документальних кінофотофономатеріалів на досвіді роботи ЦДАКФФД СРСР і ЦДАЗ СРСР розповіли начальники відділів цих архівів Н. І. Ермакова та Н. І. Єлисеєва.

Тепло зустрінутий присутніми на нараді-семінарі виступив письменник К. М. Симонов. Він розповів про те, яке винятково цінне значення мають кінофотофонодокументи для митців, поділився своїми творчими планами на майбутнє. К. М. Симонов висловив думку про необхідність поліпшення інформації про наявність кінофотодокументів у державних архівах СРСР, запропонував створити всесоюзний фільмовий каталог.

З заключним словом виступила заступник начальника Головархіву СРСР К. С. Кузнецова.

Всесоюзна нарада-семинар працівників архівних установ стане важливим етапом у поліпшенні роботи державних архівів з кінофотофонодокументами.

З. О. СЕНДИК

СЕМІНАР З АРХІВОЗНАВСТВА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЦДІА УРСР У М. ЛЬВОВІ

30 жовтня 1973 р. в ЦДІА УРСР у м. Львові відбулося чергове засідання теоретичного семінару з питань архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. Учасниками семінару були співробітники ЦДІА УРСР, облдержархіву та архівного відділу облвиконкому, обласного партійного архіву, Інституту суспільних наук АН УРСР, Львівського ордену Леніна державного університету ім. Івана Франка, Історичного музею, краєзнавці, вчителі-історики шкіл, наукова громадськість міста. В роботі семінару взяли участь ст. інспектор Архівного управління при РМ УРСР Н. П. Панчик, директор Харківського облдержархіву Л. Г. Шульга, архівісти Ворошиловградського облдержархіву Т. М. Бордунова та Ровенського Б. І. Боднар і Т. С. Годлевська.

На порядку денному семінару стояло два питання: «Науково-довідковий апарат до фондів ЦДІА УРСР у м. Львові та Львівського облдержархіву і перспективи його удосконалення» і «Джерела до історії «Народної гвардії ім. Ів. Франка».

По першому питанню присутні заслухали доповіді директорів ЦДІА УРСР у м. Львові Н. Ф. Врадій і Львівського облдержархіву Л. М. Мінаєвої. Н. Ф. Врадій відзначила, що створення і удосконалення науково-довідкового апарату до фондів архіву проводилось і проводиться на основі науково-технічної обробки документів і удосконалення її відповідно до правил радянської системи архівознавства. Робота ця проходила трьома етапами.

Перший етап створення науково-довідкового апарату розпочався, одночасно з концентрацією документів в архіві в 1947—1948 рр. і закінчився в 1958 р. За цей час було здійснене науково-технічне упорядкування документів за так званим скороченим циклом, основне завдання якого полягало у систематизації документів з метою формування справ, визначення фондової належності, взяття на облік та складання описів.

Окремим періодом роботи щодо створення науково-довідкового апарату були 1958—1968 рр., які характеризуються по-

шуками досконаліших форм і методів праці. Крім створення і удосконалення описів як основного виду довідкового апарату, тоді ж почалося створення системи каталогів, показників, удосконалювала-ся облікова документація. Одночасно з тематичною розробкою окремих груп фондів архів запровадив поодиночну каталогізацію документів у процесі вдосконалення їх науково-технічної обробки.

З 1968 р., коли на основі вивчення стану довідкового апарату, змісту докумен-тального складу було проведено класифі-кацію документів, поділ фондів на категорії, визначено черговість їх удосконален-ня, починається третій період створення й удосконалення науково-довідкового апа-рату.

Далі доповідач спинилася на застосу-ванні диференційованого підходу до опи-сання архівних фондів залежно від їх наукової цінності, способу відкладання, насиченості інформацією та на завданнях, які стоять перед колективом архіву в справі удосконалення науково-довідково-го апарату.

Л. М. Мінаєва у своїй доповіді під-креслила, що науково-довідковий апарат Львівського облдержархіву являє собою

цілу систему довідників, від списку фон-дів до каталога. Найважливішими інфор-маційними довідниками для архівістів і дослідників є путівник, описи і система-тичний каталог. Вирішальне значення для створення, удосконалення і розвитку нау-ково-довідкового апарату архіву мають потреби всебічного використання архівних матеріалів.

По другому питанню семінару виступив з доповіддю завідуючий Партархівом Львівського обкому Компартії України М. П. Тесленко. Він підкреслив велике пізнавальне і виховне значення вивчення історії підпільно-партизанської боротьби на окупованих німецько-фашистськими загарб-никами територіях західних областей Ук-раїни, спинився на характеристиці джерел до вивчення їх історії.

В обговоренні доповідей взяли участь ст. інспектор Архівного управління при РМ УРСР Н. П. Панчик, д-р істор. наук В. В. Грабовецький, кандидати істор. наук Ф. І. Стеблій, С. І. Трусевич, Н. К. Кривонос, начальник відділу ІДІА УРСР у м. Львові Г. І. П'ятигорова, краєзнавці О. П. Кріль, Й. С. Гронський.

М. Г. ВАВРИЧИН

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ КРИМСЬКИХ АРХІВІСТІВ

29 листопада 1973 р. співробітники Кримського облдержархіву спільно з архівним відділом облвиконкому провели в Сімферополі наукову конференцію з питань пропаганди і використання архів-них документів. В роботі конференції взя-ли участь кримські архівісти: працівники архівного відділу, обласного, Севастополь-ського міського з постійним складом до-кументів, міських і районних архівів з пе-ремінним складом документів, викладачі кафедр історії СРСР та історії КПРС Сімферопольського університету і вузів міста, співробітники краєзнавчого музею і бібліотек, обласної організації Україн-ського товариства охорони пам'яток і іс-торії та культури, журналісти.

У ході підготовки до конференції її ор-ганізатори визначили коло питань, у ви-світленні яких недостатньо глибоко чи пра-вильно використовуються документи архі-ву. На основі досвіду роботи з дослідни-ками, вивчення використання документів та участі в роботі громадських організацій області до конференції були підготовлені і прочитані повідомлення: начальником відділу використання документів облдерж-архіву Т. О. Успенською «Деякі питання використання документальних джерел у краєзнавстві», завідуючою читальним за-лом Л. І. Васильєвою «Публікації докумен-тів Кримського облдержархіву», ст. мето-дистом Н. Г. Кривцовою «Про категорії ви-користаних документів Кримського обл-держархіву про земельну політику крим-ських ревкомів» та ст. інспектором архівно-го відділу облвиконкому Н. П. Степанець

«Огляд документів про розвиток садів-ництва і плодоягідників у Криму». Теме-тика повідомлень і їх зміст попередньо обговорювались на теоретичних семінарах.

В обговоренні повідомлень на конферен-ції виступили завідуючий кафедрою за-гальної історії Сімферопольського універ-ситету С. А. Секіринський, завідуючий ка-федрою організації охорони здоров'я ме-дичного інституту Г. М. Перфільєв, доцент медінституту К. М. Шамко, ст. викладач кафедри історії КПРС університету Л. І. Волошинов, ст. бібліограф облас-ної бібліотеки Р. В. Марголіна. Всі висту-паючі поділилися досвідом роботи в ар-хівах, аналізуючи стан і склад джерел за темами своїх досліджень, висловлювали пропозиції щодо поліпшення дослідницької роботи в архівах. Зокрема, було запропо-новано заснувати певний центр, який би об'єднував наукових співробітників архіву і викладачів-істориків вузів з метою ви-значення тематики і організації майбутніх спільних наукових конференцій, висловлю-валася думка про необхідність підготовки хрестоматії з історії Криму, перевидання путівника по архіву тощо.

Всі зауваження і пропозиції архівісти мають на меті врахувати і вивчити на за-сіданні методичної ради архіву для вжит-тя необхідних заходів щодо подальшого наукового використання документів.

Наступного дня відбулася конференція читачів «Архівів України», в якій взяв участь заступник головного редактора І. П. Кравченко.

Т. О. УСПЕНЬКА

ВІДЗНАЧЕННЯ ЮВІЛЯРА

3 січня 1974 р. Наукова рада Архівного управління при Раді Міністрів УРСР відзначала 60-річчя директора Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР Г. С. Пшеничного.

З доповіддю про життєвий і трудовий шлях ювіляра на засіданні Наукової ради виступив заступник начальника Архівного управління т. Савченко М. Г. Він, зокрема, відзначив, що Г. С. Пшеничний трудову діяльність в архівних установах почав ще 35 років тому на посаді начальника архівного відділу Житомирської області. У роки Великої Вітчизняної війни він брав активну участь в евакуації архівних матеріалів у тил країни, а пізніше у складі оперативних груп НКВС УРСР займався розшуком і збиранням документів.

З 1943 р. Г. С. Пшеничний працює директором Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР. За його безпосередньою участю в архіві організовано зберігання, науково-технічну і профілактичну обробку та використання в наукових, агітаційно-пропагандистських і народногосподарських цілях понад 6 тис. документальних кінофільмів, близько 200 тис. фотодокументів та 34 тис. звукозаписів, які відображають досягнення українського народу у розвитку народного господарства, культури і науки.

Вносячи свій вклад у розвиток архівної справи, Г. С. Пшеничний розробляє теоретичні питання архівознавства, є автором ряду фотоальбомів та наукових статей, виступав з доповідями на союзних і республіканських наукових конференціях та VII Міжнародному конгресі архівів.

Висококваліфікований спеціаліст архівної справи, ініціативний і принциповий працівник Г. С. Пшеничний користується авторитетом не тільки серед архівістів республіки, а й серед наукової громадськості.

На закінчення доповіді М. Г. Савченко оголосив вітальний адрес на ім'я ювіляра від імені Колегії, Наукової ради і колективу Архівного управління при Раді Міністрів УРСР.

Наказами по Головному архівному управлінню при Раді Міністрів СРСР та Архівному управлінню при Раді Міністрів Української РСР за бездоганну багаторічну роботу, заслуги у розвитку архівної справи та у зв'язку з 60-річчям з дня народження Г. С. Пшеничному оголошено подяки та нагороджено його цінним подарунком і грошовою премією.

Г. С. Пшеничного на засіданні Наукової ради вітали заступник директора Інституту історії партії ЦК Компартії України П. І. Павлюк, директор ЦДАЖР УРСР В. В. Кузьменко, заступник директора ЦДІА УРСР у м. Львові А. Г. Сисецький, кандидат історичних наук І. Х. Ганжа, директор ЦДАМЛМ УРСР В. П. Коба, старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР кандидат історичних наук Г. Я. Сергієнко, директор ЦДІА УРСР у м. Києві М. І. Крячок, директор Львівського облдержархіву Л. М. Мінаєва, завідуючий кафедрою архівознавства і спеціальних історичних дисциплін Київського державного університету доктор історичних наук, професор В. І. Стрельський, доктор історичних наук, професор М. А. Варшавчик.

На засіданні Наукової ради були оголошені вітання, які надійшли на ім'я ювіляра від Центрального державного архіву кінофотодокументів СРСР, Київської студії науково-популярних фільмів, Архівного відділу Житомирського облвиконкому, Архіву Верховної Ради УРСР та багатьох інших установ і осіб.

На закінчення засідання Наукової ради Г. С. Пшеничний щиро подякував за поздоровлення і запевнив, що й далі не шкодуватиме сил для розвитку вітчизняної архівної справи.

Президія Верховної Ради Української РСР Указом від 5 лютого 1974 р. нагородила Г. С. Пшеничного за бездоганну багаторічну роботу, заслуги в розвитку архівної справи та у зв'язку з 60-річчям з дня народження Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

СОДЕРЖАНИЕ

А. Г. Митюков — Осуществление ленинских идей централизации архивного дела на Украине в 1920—1922 гг.	3
Г. Я. Сергиенко — К вопросу о критериях актуальности документальных публикаций	12

К 30-летию освобождения Украины от немецко-фашистских захватчиков

П. С. Дышлевой — Борьба трудящихся промышленных центров Украины за срыв фашистской оккупационной политики (1941—1944 гг.)	18
Н. А. Буцко — Донбасс восстанавливала вся страна	24

ОБМЕН ОПЫТОМ

Г. И. Борисова (Черновцы) — Использование документов Черновицкого облгосархива в патриотическом воспитании молодежи	35
Н. Н. Слончак — Из опыта создания именного каталога на фотодокументы в ЦГАКФФД УССР	39
Л. Л. Рябуха (Чернигов) — Картонирование и изучение физического состояния документов в Черниговском облгосархиве	42
Л. М. Терес (Винница) — Создание справочных картотек к документам о личном составе в Винницком облгосархиве	43
Т. М. Ковбаса, Е. П. Романова (Чернигов) — Об опыте работы ведомственного архива Черниговского кооперативного техникума	47

ДОКУМЕНТЫ

Л. З. Гисцова, Н. Н. Фаустова — Дополнение к «Каталогу коллекции документов Киевской археографической комиссии»	50
--	----

ОБЗОР ИСТОЧНИКОВ

Ю. А. Барштейн — Советские настольные медали, посвященные выдающимся деятелям и известным центрам науки Украины	64
М. Ф. Яременко (Ворошиловград) — Печати профсоюзных организаций металлистов и горняков Донбасса 1918—1930 гг. как исторический источник	79

НОВЫЕ ПОСТУПЛЕНИЯ

Л. А. Пидгайчук — Ивано-Франковский облгосархив	82
И. И. Львовский — Полтавский облгосархив	83
Г. Е. Дробязко — Сумской облгосархив	84

По страницам зарубежных архивоведческих журналов

О. А. Купчинский (Львов) — Болгарский архивный журнал «Известия на държавните архиви» за 1971—1972 гг., № 21—24	86
--	----

ХРОНИКА И ИНФОРМАЦИЯ

А. В. Кентий — В Коллегии Архивного управления при Совете Министров УССР	90
З. А. Сендык — Всесоюзное совещание-семинар по вопросам работы государственных архивов с кинофотофонодокументами	93
М. Г. Вавричин (Львов) — Семинар по архивоведению и специальным историческим дисциплинам в ЦГИА УССР в г. Львове	94
Т. А. Успенская (Симферополь) — Научная конференция крымских архивистов	95
Чествование юбиляра	96

Поправка

У № 6 з вини редакції вкралася прикра помилка — на стор. 69 у 5-му рядку зверху слід читати: «Він народився 1903 р. в с. Сімі на Уралі...»

